bijzondere
collectie rond
de Koster-feesten
in 1823 te Haarlem

Haarlem den 1ſten Junij 1823.

MIJN HEER!

Hiernevens ontvangt UEd. Inteekenberigten en Inteekenlijsten op de

Gedenkſchriften *wegens het vierde Eeuwgetijde van de Uitvinding der Boekdrukkunst door LAURENS JANSZOON KOSTER*, zullende van Stadswege gevierd worden te Haarlem in Julij 1823.

door mij te verzamelen en uittegeven, met voorkennis, onder goedkeuring en medehulp der Commisſie, van Stadswege tot deze Feestviering benoemd. Heb de goedheid de Berigten en de Lijsten aantebieden aan allen, die deze onſchatbare Uitvinding zoowel als de Eere onzes Vaderlands op prijs ſtellen; en ik twijfel niet, of UEd. zal vele Inteekenaars op deze Gedenkſchriften betreffende een echt Nationaal Feest, waarin onder anderen de plegtige Redevoering van den beroemden Hoogleeraar VAN DER PALM zal gevonden worden, met weinig moeite opdoen.

Om UEd. daarin aantemoedigen, zal boven het gewoon rabat UEd. op de twaalf ingeteekende Exemplaren, eene geheele premie ontvangen.

De Inteekening ſtaat open tot 31 Julij aanſtaande, dus verzoek ik mij uiterlijk voor 15 Augustus, het getal, de namen en qualiteiten der Inteekenaren bij UEd. optegeven, kunnende UEd. ſtellig verzekerdzijn, dat de Inteekening alsdan geſloten wordt en GEEN EXEMPLAAR daarna dan tegen den *verhoogden* prijs zal afgeleverd worden. Bij de toezending zal het benoonigd getal Quitantien gaan, om bij de aflevering de penningen te ontvangen, zullende ik eene maand na de afzending over dezelve (met 5 pCt. korting) disponeren.

Op uwe medewerking rekenende in eene onderneming, die ons allen nabij raakt, blijve ik met hoogachting

UEd. dienstw. Dienaar

VINCENT LOOSJES.

MIJN HEER!

Directeuren van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen in overweging genomen hebbende, dat het Eeuw-Feest van de uitvinding der Boekdrukkunst, hier ter stede, den 10 Julij staat gehouden te worden; — dat hare in 1808 uitgeschrevene vraag over deze uitvinding ten gevolge heeft gehad, dat dit onderwerp op nieuw is onderzocht, in eene Verhandeling ter beantwoording van dezelve, door den Heere J. KONING, *welke in den jare 1816 met den gouden Eerprijs en eene premie van 50 Ducaten is bekroond; — dat hierdoor de geschiedenis dezer uitvinding in een veel duidelijker daglicht gesteld zijnde, zulks tot het vaststellen van het aanstaande Eeuw-Feest heeft aanleiding gegeven: hebben het gevoegelijk geoordeeld, dat de Maatschappij ook in dat Eeuw-Feest, zooveel het zijn kan, deel neme, en hebben diensvolgens besloten dit jaar de algemeene jaarlijksche Vergadering van Directeuren en Leden der Maatschappij te houden op Dingsdag den 8 Julij, om daarin, naar gewoonte, te raadplegen over hetgeen op de vragen van voorgaande jaren is ingekomen, over het opgeven van vragen voor dit jaar, en over het aanstellen van Leden. Uw-Ed. wordt bij dezen verzocht de gemelde Vergadering, die des voormiddags ten 10 ure beginnen zal, bij te wonen.*

Wegens de menigte der antwoorden, voor dit jaar ingekomen, zal het noodig zijn deze Vergadering precies ten 10 ure te openen. Uw-Ed. wordt dus vriendelijk verzocht ten half tien of uiterlijk voor 10 ure in de Vergaderzaal te komen, ten einde op de geheele Vergadering, van den aanvang af aan, tegenswoordig te zijn. Indien op dezelve niet alles zal kunnen afgedaan worden, zal de tweede Vergadering op Woensdag avond, op dezelfde plaats, gehouden worden.

Indien Uw-Ed. conceptvragen voor dit jaar heeft meê te deelen, gelieft Uw-Ed. mij dezelve voor den 20 Junij te doen toekomen.

Deze algemeene Vergadering zal gehouden worden in de Vergaderzaal van de Staten van Holland, in het zoogenaamde Prinsenhof.

Met verschuldigde achting noem ik mij

Uw-Ed. Dw. Dienaar

Haarlem *den* 16 *April*, 1823.

M. VAN MARUM.

Secretaris.

Directeuren en Leden, die deze Vergadering op 8 Julij bijwonen, zullen denzelfden dag verzocht worden op eene vriendelijke Maaltijd.

Stukken
betrekkelijk de Viering
van het
Vierde Eeuwfeest
der uitvinding van de
Boekdrukkunst
door
Laurens Jansz. Koster
te
Haarlem
den 10 en 11 Julij 1823
welke niet
in de Gedenkschriften
voorkomen.

LOURENTIO COSTER
HARLEMENSI
VIRO CONSULARI
TIPOGRAPHIAE
INVENTORI VERO
MONUMENTUM HOC
ERIGI CURAVIT
COLLEGIUM MEDICUM
ANNO CIƆ IↃ CCXXII.

PROGRAMMA

WEGENS DE VIERING VAN HET

VIERDE EEUWFEEST

DER UITVINDING VAN DE

BOEKDRUKKUNST

DOOR

LAURENS JANSZ. KOSTER,

TE

HAARLEM;

DEN 10 EN 11 JULIJ 1823.

TE HAARLEM,
BIJ JOHANNES ENSCHEDÉ EN ZONEN.

PROGRAMMA.

Is de boekdrukkunst eene der heerlijkſte proeven, een der verwonderenswaardigſte gewrochten van het menſchelijk vernuft, is de uitvinding dier kunst door de ondervinding gebleken, een der belangrijkſte voorvallen te zijn geweest in de geſchiedenis der wereld; – heeft die gebeurtenis de grootſte en weldadigſte gevolgen gehad op alle menſchelijke aangelegenheden, en heeft zij nog bij voortduring den meestvermogenden, uitgebreidſten en heilzaamſten invloed op de verlichting, de beſchaving, en het geluk des geheelen menschdoms; zoo verheft zich met regt het hart van ieder ingezeten dezer ſtad bij de gedachte, dat het een inboorling en bewoner van Haarlem is geweest, aan wien, naast de Voorzienigheid, het menſchelijk geſlacht deze zoo uitſtekende weldaad is verſchuldigd.

Eene overoude, nooit onder ons betwijfelde, algemeene en volſtandige overlevering, van onze voorouders tot ons overgebragt, onderſteund en bevestigd door omſtandige en wel geſtaafde berigten en getuigenisſen van onderſcheiden geloofwaardige en gezag hebbende ſchrijvers, verzekert ons, dat die eer van de geboorteplaats, wieg en bakermat geweest te zijn van die grootſte van alle uitvindingen na de ſchrijfkunst, wel en wettiglijk aan deze ſtad toebehoort.

Opzettelijke en naauwkeurige onderzoekingen, te werk geſteld door ſchrandere, en in dit vak ervaren mannen, die bij eene groote bedrevenheid in oudheid en geſchiedkunde, eene grondige kennis van het werktuiglijke der boekdrukkunst paarden, en door eigen ondervinding in de beoefening, het meest geregtigd waren, in dezen als kunstkenners te oordeelen, hebben, vooral in de laatſte jaren, vele nieuwe en onwederlegbare bewijzen aan het licht gebragt, ter ſtaving van het welgegronde dier aanſpraak; zoo dat de regtmatigheid derzelve, die nog dagelijks door nieuwe toevoegſelen van bijkomende ontdekkingen en ophelderingen tot meerder duidelijkheid zich ontwik-

wikkelt, thans, naar het oordeel der meest bevoegde regters, gerekend mag worden te zijn geklommen tot die mate van blijkbaarheid, dat er deswege geene redelijke twijfeling meer kan beſtaan, en het gehouden moet worden voor eene uitgemaakte zaak, dat de kunst van drukken met beweegbare en gegoten letters het eerst is uitgedacht en beproefd, en met gelukkigen uitſlag in oefening gebragt alhier, ter dezer ſtede, door een aanzienlijk en achtenswaardig burger en inwoner van Haarlem, door *Laurens Janszoon Koster*, Schepen en Theſaurier dezer ſtad, in het eerſte vierde gedeelte der vijftiende eeuw.

Van deze waarheid op het levendigst overtuigd, en deze zoo wel bewezen en thans niet meer wederſpreekbare zekerheid der zaak in overweging nemende, – voorts gevoelende de betamelijkheid, om voor eene zoo groote weldaad, ten nutte van het ganſche menschdom, bij geſchikte gelegenheden, openlijk en plegtig de verſchuldigde dankbaarheid aan den dag te leggen, en tevens bezeffende de bijzondere verpligting, die wij hebben, als ingezetenen van Haarlem, jegens eenen man, die, hier geboren, hier geleefd hebbende, en de dierbaarſte belangen en regten dezer ſtad, in onderſcheiden regeringsposten, gedurende een allerhagchelijkst tijdsgewricht, met de meeste getrouwheid hebbende behartigd en verdedigd, nog boven dien, door eene zoo groote en heilrijke uitvinding, zoo onberekenbaar veel goeds voor het menschdom heeft bewerkt en aan den naam van Haarlem den ſchoonſten en onvergankelijkſten luister heeft bijgezet, – en daarbij opmerkzaam geworden op de vermoedelijke nabijheid van het vierde eeuwgetijde der eerſte ontdekking zijner uitvinding, hebben wij gemeend, dat een dergelijk tijdſtip niet door een plegtig eeuwfeest op eene waardige wijze te vieren, noch met de welvoegelijkheid, noch met den pligt der dankbaarheid, noch met de eer dezer ſtad beſtaanbaar kan geacht worden.

Verder in aanmerking nemende, dat onze voorouders in de onzekerheid, waarin zij waren, van het eigenlijk geboortejaar der uitvinding, de vorige eeuw-verjaringen telkens ongemerkt en ongevierd hebben laten voorbijgaan, maar zich altoos naderhand deswege grootelijks hebben beklaagd, en dan dit verzuim door gedenkſchriſten, lofdichten, en het ſlaan van eere- en gedenkpenningen, hebben gepoogd te herſtellen, en eindelijk acht gevende op het welbekende algemeene verlangen van de ingezetenen dezer Stad, naar eene gelegenheid ter vereering van hunnen be-

beroemden Stadgenoot; – hebben wij geoordeeld in tijds te moeten zorgen, dat de ware tijd der eeuw-verjaring ons niet ontglipte, maar zulk een merkwaardig tijdstip op eene wijze, met de grootheid en het heuchelijke der zake overeenkomstig, werd gevierd.

Dienvolgens hebben wij reeds op den 17 December des jaars 1821 benoemd eene commissie, bestaande uit de heeren mr. *J.* Baron *van Styrum*, *J. van Walré*, *A. de Vries*, mr. *R. H. Arntzenius*, mr. *J. Enschedé*, *A. van der Willigen* en *C. de Koning Leendertz.*, aan welke wij de taak hebben opgedragen, om onderzoek te doen naar het jaar, waarin de geboorte der uitvinding met de meeste waarschijnlijkheid moest gerekend worden te hebben plaats gehad; en het uitvoerig rapport, door deze commissie op den 8 Augustus des vorigen jaars bij ons ingeleverd; heeft ons, op geschiedkundige en voldoende gronden, betoogd en doen blijken, dat wel is waar het nette jaar van de geboorte der uitvinding onmogelijk te bepalen valt, doch dat echter die gebeurtenis met genoegzame zekerheid kan gesteld worden te hebben plaats gehad, tusschen de jaren 1420 en 1425, en dat alzoo, indien men zich getrouwelijk wil houden aan het welbewezene in de geschiedenis, niet eigenlijk het geboortejaar, maar het geboorte-tijdperk der uitvinding zoude kunnen en behooren gevierd te worden, en mitsdien de vierde vereeuwing of vier honderdste verjaring van het midden van het gemeld tijdvak, of het jaar 1423, dat is, het thans loopend jaar 1823, als het verkieselijkste en meest welvoegelijke tijdstip voor het Eeuwfeest zoude moeten worden aangemerkt.

Ten gevolge hiervan, en om alle de bovengemelde redenen is het, dat wij, doordrongen van het bezef der onschatbare waarde van de zegeningen der drukpers voor het menschdom, en begeerig, om het gevoel van dankbaarheid, dat ons deswege bezielt, openlijk en plegtig te doen blijken, en bij anderen op te wekken en te verlevendigen, en tevens ons verpligt achtende, om de eere te handhaven van eene stad, die niet minder in de jaarboeken der kunsten, der letteren en wetenschappen door deze ééne heerlijke uitvinding der drukkunst behoort te schitteren, dan zij daarin en in de gedenkrollen der geschiedenis door de menigte beroemde mannen, die zij voortbragt, en door bewezene diensten aan vaderland, vrijheid en godsdienst met onverwelkelijken luister praalt; – ten gevolge en uit hoofde van alle de genoemde bedenkingen en beweegredenen,

nen, is het, dat wij, in onze vergadering van den 9den April ll. hebben goedgevonden, en besloten, dat er op Donderdag en Vrijdag den 10en en 11en Julij dezes jaars, hier ter stede gehouden zal worden een algemeen en plegtig volksfeest ter viering van het vierde Eeuwgetijde der uitvinding van de boekdrukkunst, en ter gedachtenis van onzen onsterfelijken stadgenoot, aan wiens vernuft het menschdom die heilrijke uitvinding is verschuldigd, *Laurens Janszoon Koster;* van welk besluit wij bij dezen niet alleen u, onze medeburgers en stadgenooten! maar ook alle landgenooten en vreemden, en bijzonder een iegelijk, die in den bloei en luister der kunsten en wetenschappen belang stelt, kennis geven.

U vooral, burgers en inwoners van Haarlem! die bij alle gelegenheden toont, de weldaden der drukpers op prijs te stellen, en steeds met even veel hartelijkheid ijvert voor verlichting en beschaving, kunst en wetenschap, sal gij met onbekrompen milddadigheid te hulp snelt, waar ongelukkigen uwe Christelijke liefde inroepen, u vooral, onze waarde stadgenooten, noodigen wij uit, om aan dit, in zich zelve, en om de zaak die het betreft, zoo belangrijk, zoo geheel burgerlijk, in zijn soort zoo eenig, en voor uwe eere zoo hoogst gewigtig feest, met eenen hartelijken vaderlandschen ijver en een gepast gevoel van opregte vreugde, deel te nemen, en wij verwachten en vertrouwen van u, dat gij aan deze onze uitnoodiging met erkentelijke blijdschap voldoen, en allen gaarne, ieder naar vermogen, het uwe zult willen toebrengen, om den luister van hetzelve te verhoogen, zoo door het versieren van uwe huizen met vlaggen, tapijten, zinnebeelden enz. en illuminatie, als anderzins.

Wij van onze zijde hebben al dat geen beraamd, wat wij oordeelen geschikt te zijn, om het oogmerk dezer feestviering te bevorderen, het weldadige van de uitvinding der Drukkunst algemeener en levendiger te doen bezeffen, en ter verheffing te kunnen medewerken van de eere dezer stad en van onzen nooit genoeg geroemden *Koster.*

Wij hebben ten dien einde in de eerste plaats ons verpligt geacht, Z. M. onzen geliefden en geëerbiedigden Koning tot de bijwoning van het feest te moeten uitnoodigen, daar wij oordeelden, dat de hooge tegenwoordigheid van hem, wiens vaderlijke en weldadige regering ons zoo getrouw, grootmoedig en standvastig handhaaft bij het genot

van

van de vrijheid der drukpers, aan het plegtig gedenkfeest dier zoo weldadige uitvinding den meesten luister en duurzaamste gedenkwaardigheid zou toevoegen. – Dan wij hebben met leedwezen vernomen, dat gewigtige verhinderingen de vervulling van onze wenschen aan Z. M. niet zullen toelaten.

Wij hebben desgelijks uitnoodigings-brieven afgezonden aan de Prinsen van het Koninklijk Huis.

Wij zullen verder bepaaldelijk tot de bijwoning der plegtigheden van het feest uitnoodigen die staats-ministers en hoogere lands en gewestelijke ambtenaren, die in eene meer bijzondere betrekking staan tot het geen het onderwerp van het feest uitmaakt, of de bevordering van kunst en wetenschap betreft, en voorts commissien van het koninklijk Nederlandsch instituut, van de Hooge schoolen, en de voornaamste geleerde Genootschappen en Instellingen ten algemeenen nutte in deze provincie, alsmede den heer *Jacobus Koning* van Amsterdam, die door zijne uitmuntende en doorwrochte verhandeling, bij de Hollandsche maatschappij van wetenschappen alhier, met goud bekroond, de eer van *Koster* zoo roemrijk heeft verdedigd en gehandhaafd, en eindelijk alle die bewoners van deze stad, die in eenige openbare bediening meer onmiddelijk, of op eene belangelooze wijze het hunne toebrengen, ter bevordering van het algemeene welzijn.

De feestelijke plegtigheden, door ons vastgesteld, zullen in de navolgende orde elkander opvolgen:

De aanvang van het feest zal, des morgens van den eersten dag, vroegtijdig worden aangekondigd door het geschut.

Van alle stedelijke gebouwen zullen vlaggen wapperen.

Van den toren der groote kerk zal, bij afwisseling, trompetgeschal en klokkenspel gehoord worden.

Het garnizoen en de schutterij zullen ten half acht uren in de wapenen komen.

Ten half tien uren zullen Burgemeesteren en de Raad dezer Stad, met alle de genoodigde personen en de commissien tot het feest zich verzamelen op het Raadhuis, van

waar

waar dezelve gezamenlijk in ſtatelijken optogt onder muzijk en behoorlijk geëscorteerd door gewapende manſchap, zich zullen begeven naar de Groote kerk, den weg nemende langs het ſtandbeeld van *Koster*, en de noordelijke deur over de St. Janſtraat ingaande.

In de kerk gekomen, waar als dan, zoo veel de plaats zal toelaten, zich reeds verzameld zal bevinden de bloem der burgerij, zal de trein zich begeven naar de plaatſen voor denzelven beſtemd; – wanneer de welſprekende redenaar, de beroemde Hoogleeraar *van der Palm*, die ons daartoe, op ons verzoek, met alle bereidwilligheid wel de toezegging heeft willen doen, den kanſel zal beklimmen, en eene plegtige redevoering zal houden, op de gelegenheid toepasſelijk; na wiens aftreden wij ons vleijen, dat één onzer beroemde dichters zijne plaatſe vervangen zal, om den lof van de uitvinding en van den uitvinder der boekdrukkunst in een dichtſtuk, de grootheid van het onderwerp waardig, te vermelden, welke beide verrigtingen, voorafgegaan, afgewisſeld, beſloten en verlevendigd zullen worden, niet alleen door het ſpelen van het wereld beroemd orgel, maar ook door choraal gezang en de muzijk van een welbezet orchest.

Na den afloop hiervan zullen Burgemeesteren en Raden, de genoodigden en de verdere trein weder in dezelfde orde en op gelijke wijs, als zij gekomen zijn, terug keeren naar het Raadhuis, om van daar, na eenige oogenblikken van verpoozing, met alle ſtatelijkheid den plegtigen optogt te doen naar de eeuwig gedenkwaardige plaats, waar de Goede Geest, die vóór het geluk des menschdoms waakt, den eerſten licht- en heilvollen inval, die tot de uitvinding aanleiding gaf, onzen *Koster* inblies, naar den Hout, naar den zoogenaamden Achthoek.

Hier zal de trein zich ſcharen rondom het beſchutſel, dat het gedenkteeken zal verbergen, 't welk daar ter plaatſe als dan ter vereeuwiging van den roem van *Koster*, zal zijn opgerigt en in gereedheid gebragt.

Dit gedenkſtuk zal op een gegeven teeken van den Preſident Burgemeester, onder het gebulder des geſchuts, en onder feestmuzijk, ontdekt worden, waarna gemelde Burgemeester hetzelve met eene korte aanſpraak plegtig zal inwijden, en vervolgens aan eenige perſonen, die ten opzigte van de zaak van *Koster* zich bijzonder verdienstelijk gemaakt

maakt hebben, gedenkpenningen, door een Nederlandsch kunstenaar vervaardigd, uit naam der ſtedelijke regering, als eerbelooningen zal uitdeelen.

Dit volbragt zijnde, zal de trein in gelijke orde en ſtaatſie terugkeeren naar het Raadhuis, alwaar alsdan de genoodigden, die met hunne tegenwoordigheid de plegtigheid van het feest luister hebben willen bijzetten, door den Preſident Burgemeester bedankt, en tot een altoosdurend aandenken aan deze zoo gedenkwaardige feestviering, met gedenkpenningen beſchonken zullen worden, waarmede het meer ſtatelijke der plegtigheid een einde zal nemen, terwijl de overige tijd der feestviering meer bepaaldelijk zal dienen voor volksvermaken en verlustigingen van onderſcheiden ſoort, waartoe de volgende door ons beraamde ſchikkingen zullen behooren:

Vooreerst zal er gedurende de beide dagen van het feest, in de Doopsgezinde kerk, ter bezigtiging van een ieder, ten toon liggen eene verzameling van overblijfselen van *Kosters* drukpers, en van oude en latere gedenkſtukken, tot den perſoon en de geſchiedenis van *Koster* betrekkelijk, waar van eene gedrukte lijst of beſchrijving, door eene bekwame hand vervaardigd, voor eenen kleinen prijs, ten behoeve der armen, verkrijgbaar zal geſteld worden.

Verder zal er des namiddags van den eerſten dag, ten vijf uren, aan het einde van den Hout, naar den vogel geſchoten worden, waartoe eereprijzen uitgeloofd, en aan de beste ſchutters toegewezen zullen worden.

Hier na zal er des avonds ten tien uren een prachtig vuurwerk worden afgeſtoken op het land bij het Vrieſche Hek, tegen het bolwerk; waarmede de feestelijke plegtigheden en vermaken van dien eerſten dag, op eene ſchitterende wijze zullen eindigen.

Op den tweeden dag zal er, buiten de gelegenheid tot het bezigtigen der tentoonſtelling van de overblijffelen van *Kosters* drukpers, ook verder aanleiding gegeven worden aan de feestvierenden, om zich op eene aangename wijze bezig te houden.

Ten dien einde zal er geſpeeld worden op het orgel in de Groote kerk.

Des

Des namiddags ten vijf uren zullen er wedſtrijden gehouden worden in den Hout, die beſtaan zullen in het klimmen in den mast en in het rijden en ſteken naar den ring, tot het winnen van eereprijzen, die aan de overwinnaars in die ſpelen uitgeloofd, en na het behalen der overwinning, uitgereikt zullen worden.

Het eerſte zal plaats hebben in het rond voor het Paviljoen, het ander in de laan, loopende van het huis van de Weduwe *van den Berg* tot de Spanjaardslaan.

Des avonds zal er op eene, daartoe opgerigte, ſtellaadje naast het ſtandbeeld van *Koster*, eene drukpers in volle werking vertoond worden, waarvan de afdrukken aan de toeſchouwers zullen worden uitgedeeld, terwijl eene bende muzijkanten het belangwekkende en vrolijke van dit tooneel zal vermeerderen.

Voorts zal er gezorgd worden, dat de gemoederen door rondgaande muzijk gedurende den ganſchen tijd der feestviering tot vrolijkheid geſtemd, en zoo veel mogelijk tot hartgrondige belangſtelling en deelneming in het heugelijke des feestes opgewekt en genoegelijk bezig gehouden worden en dat de gelegenheden tot geoorloofd vermaak zoo veelvuldig en gemakkelijk, zoo gepast en verſcheiden zijn, als de geſteldheid dezer ſtad zal toelaten. En om de algemeenheid der vreugde zoo veel doenlijk te bevorderen, en daarin ook de minder gezegenden naar het tijdelijke opregtelijk te doen deelen, zal er van ſtadswege aan de behoeftigen, die onderſtand genieten, eene buitengewone bedeeling worden uitgereikt. Eindelijk zal er gelegenheid gegeven worden om van die algemeene en opregte deelneming in deze heugelijke feestviering, de openlijke blijken aan den dag te leggen bij eene illuminatie, die des avonds van den tweeden dag plaats hebben zal, wanneer eene ſierlijke verlichting der ſtedelijke gebouwen de burgers en ingezetenen zal uitnoodigen, om mede hunne woningen, ieder naar eigen ſmaak en verkiezing, te verlichten, en wij twijfelen niet, of ieder bewoner dezer ſtad, wien de eer van Haarlem, van het vaderland en van *Koster* ter hart gaat, en die de heilrijke uitwerkſelen der drukkunst waardeert, zal gewillig en onbekrompen medewerken, om de fraaiheid en het treffelijke van dit ſchouwſpel te verhoogen, hetwelk de plegtigheden van dit heugelijk en altijd gedenkwaardig feest op eene luiſterrijke wijze zal beſluiten.

Ziet daar, burgers van Haarlem! eenige hoofdtrekken van het ontwerp der feestvieringen, plegtigheden en vermaken, waarmede wij ons voorgefteld hebben, de gedachtenis te vereeren van een man, die voor vier eeuwen, door zijn vernuft en volhardende zucht om nuttig te zijn, zichzelven en deze ftad zijner geboorte, en het geheele vaderland onfterfelijken roem heeft bezorgd, en die het weldadig werktuig is geweest, waarvan de Voorzienigheid zich heeft bediend, om onkunde en wanbegrippen te verdrijven, licht en befchaving te verbreiden, en vrijheid en volksgeluk te bevorderen over den ganfchen aardbodem.

Maakt gebruik van deze gelegenheid, u gegeven, om de gevoelens van dankbaarheid, die gij koestert voor de weldaden der drukpers en voor den vernuftigen uitvinder van eene zoo heilrijke ontdekking, aan welke gij allen in 't gemeen, en ieder uwer in 't bijzonder, zoo vele nuttige wetenfchap, zoo vele redelijke genoegens, zoo veel en zulke gewigtige verbeteringen van uw lot te danken hebt, openlijk aan den dag te leggen, en toont door eene gepaste en betamelijke vrolijkheid, door goedwilligheid, befcheidenheid en afkeer van alle ongeregeldheden, dat die verlichting en befchaving, die inzonderheid de eigenaardige uitwerkfelen van de uitvinding der drukkunst zijn moeten, ook bijzonder bij u, waar die kunst het eerst het aanwezen ontving en hare weldadige werkingen begon, de gelukkigfte vorderingen heeft gemaakt, en bewijst door de wijze zelve van uw feesthouden, dat gij niet zijt ontaard van het bloed uwer vaderen, dat gij onverbasterde en wel herkenbare nakomelingen zijt van dat beroemde voorgeflacht en bewoners van dien eigen rijk gezegenden en merkwaardigen grond, waaruit eens een man als *Koster* voortkwam, en eene uitvinding is ontfproten, die zoo veel licht en kennis, en zoo veelfoortige weldaden over de ganfche aarde heeft verfpreid, en, onder den zegen Gods, verder zal verfpreiden tot bij de allerlaatfte nakomelingfchap.

Aldus gearresteerd in de vergadering van den Raad der ftad Haarlem, op Woensdag den 11 *Junij* 1823.

DAVID HOEUFFT.

Ter ordonnantie van denzelven,

B. C. DE LANGE.

DE VIERING VAN HET VIERDE EEUWFEEST, DER BOEKDRUKKUNST, TE HAARLEM,

Den 10 en 11 Julij 1823.

Te Haarlem bij MET en MEYLINK,
Lange Bagijneſtraat, No. 1016.

De Prijs is 9 Stuivers.

Door wien is 't dat de nacht der middel-eeuw verdween?
Wie ſchoot het eerſte licht door deze chaos heen?
Het is de Drukkunst; ja! op onzen grond geboren,
Deed zij van hier haar ſtem het ſtervend menschdom hooren.
't Is Koster! Neêrland is 't, die, uit den duistren nacht
Der eeuwen, weêr het licht te voorſchijn heeft gebragt

HELMERS.

EERSTEN DAG.

De vorst des dags, de zon rijst uit de purpere kimmen, en verſpreid licht en vreugde over dit halfrond. De Natuur treedt in vollen pracht te voorſchijn. Het gezang der vogelen en het gegons der inſecten laat zich in Haarlems Hout en hare ſchoone ſtreeken hooren. Geheel de Natuur looft haren Schepper!

Ontwaakt, mijne Dierbare Stadgenooten! ontwaakt, waarde Landgenooten en duizende Vreemdelingen, die veilig binnen Haarlems grijze muren, nog in den arm des verkwikkenden ſlaaps ligt! ontwaakt! de groote Feestdag is gekomen!

Juicht Inwoonders dezer Stad! juicht gij allen die met mij op dezen grond zijt geboren! juich Nederland! juich Menschdom! juich!

Ook op dezen grond, binnen deze muren ontving de groote nooit genoeg volprezen LAURENS JANSZOON KOSTER het zoo dierbaar leven. Hoort hoe onzen Nederlandſche Bard, de ontſterflijke *J. F. Helmers*, Kosters geboorte bezingt.

„Juich, Haarlem, die hem 't eerst' mogt in uw' arm ontvangen!
Hem als een' Zuigeling zaagt aan uw boezem hangen! –
Men zegt, en 't wordt geloofd, dat toen hij 't daglicht zag,
Natuur u zegende en hem groette met een' lach!
Het Spaarne ſtak de kruin van uit zijn watervlieten,
En deed, meer trotsch, zijn nat door uwe wallen ſchieten;

Zijn blanke zwanedrift zwom, in dien blijden ſtond,
Met opgeſteken hals, driewerf uw vesten rond,
En plaste en ſpeelde in 't nat, en ſloeg met vlerk en pluimen,
En ſchaterde van vreugd, en deed de watren ſchuimen.
Men hoorde in 't ſtatig bosch, dat aan uw wallen ſtuit,
Een tovermelodij, een zangrig maatgeluid;
Van wellust ſcheen elk blad te fluiten en te gorgelen,
En 't ganſche bosch was vol van zamenſtemmende orgelen;
De Lente dartelde door 't loofrijk heiligdom;
En nieuwe levenskracht vloog door elks adren om.
Nooit ſteeg de Zonnegod met zulk een gloed ten wagen,
En de uren, om zijn kar in 't bloemgareel geſlagen,
Verſpreidden als een' vloed van rozen in den wind,
En bloemen regenden op 't wiegje van het kind!" —

Daar wordt het *Vierde Jubel* der DRUKKUNST, dat Hemelsch geſchenk, ons aangekondigd, door het gebulder van het geſchut. De Echo, verbreid die heugelijke mare, klaterend en rommelend door Haarlems duinen, langs Hollands ſtrand; en het geluid voert dezelve, over meer en rivieren. —— Geheel Haarlem tooit zich in Feestgewaad. De vlaggen wapperen van de Kerktorens, het Raadhuis en andere Stedelijke Gebouwen. Het gewoel op de markten, de ſtraten en langs de grachten vermeerdert. De Inwooners wedijveren om ſtrijd, ieder naar hun vermogen, om hunne huizen te verſieren, met Bloemfestonnen, Tapijten en Zinnebeelden, wijl de Vlaggen worden uitgeſtoken en de Wimpels op de Schepen waaijen. —— Het heilig Bosch, waarin de goede Geest, „die voor het „ geluk des menschdoms waakt, den eerſten licht en „ heilvollen inval, die tot de uitvinding aanleiding gaf, „ onzen KOSTER inblies" offert zijn loof ter verſiering van huizen, ſtraten, markten en grachten.

Eene dankbare vreugde verſpreidt zich op het gelaat

zoo

zoo wel van den inwoner als van den vreemdeling; elks hart is vol van zuivere achting voor den naam van KOSTER, vol eerbied voor de zoo veel heil en geluk verſpreidende DRUKKUNST.

De Trompetten, afgewisſeld door een keurig Klokkenſpel, laten zich van den torenſpits, der Groote St. Bavo's Kerk hooren. —— Orgel en Snarenſpel klinkt allerwegen, en dit doet vreugde, gevoel en deelneming ten hoogſten top ſtijgen.

Men hoort in de verte Krijgsmuzijk. – het nadert – onder het geroffel der trom hoort men trompet- en bazuinengeklank. – De Kavelerij nadert, de paarden brieſchen, de kurasſen en helmen blinken, de vederbosſen fladderen in de lucht. -- Daar ſchittert het klein geweer van het voetvolk. -- Aan de andere zijde hoort men het Turks Muzijk van het Battellon Haarlemſche Schutters, dat in houding en handeling van het geweer met het Regiment wedijvert; alles trekt naar de beſtemde loopplaatſen.

Burgemeesteren en de Raad der Stad, benevens de genodigde Perſonen en de Commisſiën tot het Feest, begeven zich naar het Raadhuis. -- de Bloem van Haarlems Burgerij vloeidt als met ſtroomen naar de Groote Kerk, allen in plegtſtatige of prachtige feestgewaden.

Vol inſpanning wachten duizende nieuwsgierigen naar den ſtatelijken optocht der op het Stadhuis verzamelde Hooge Perſonen en genodigden. -- Daar verſchijnen dezelve tot groote vreugde der wachtendemenigte Maar .. men mist Z. M onzen geliefden en geërbiedigden Koning. -- dit ſmart Haarlems Ingezetenen, Hem bij dit groote Feest niet in hun midden te zien. -- Gewigtige

verhinderingen beletten Z. M. komst; -- het gevoel egter van een' Koning te bezitten, die dit en zoo veele genoegens opoffert tot heil van volk en Vaderland, lenigt eenigzins die smart.

Statig en plegtig gaat de trein na de groote Kerk, onder muzijk en behoorlijk escorte van gewapende manschappen. Men ziet onder dezelve Staats-Ministers, Hooge Lands- en Gewestelijke Ambtenaren, Commissiën van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, van Hooge Schoolen, Geleerde Genootschappen en Instellingen, ook den Heer JACOBUS KONING van Amsterdam, die KOSTERS eer en Haarlems luister zoo roemrijk heeft verdedigd en gehandhaafd. (2) Aanzielijke Ambtenaren; en voor het algemeen belangrijke Inwooners dezer Stad verzellen den Stoet.

De trein neemd haren weg langs het Standbeeld van KOSTER. (3) Hoe wordt hier niet het hart getroffen dat gevoelt welke gevolgen 's mans uitvinding heeft gehad op Godsdienst en Zeden, beschaving en verlichting, kunsten en wetenschappen; bij de beschouwing van dat beeld; bij de beschouwing van de plaats waar hij eenmaal woonden, en zoo veel deed ter beschaving en verbetering van zijne eerst zoo eenvoudige vinding. (4) Statig en plegtig gaat die Achtbaren Stoet de Kerkdeur in, aan den Noordertrans over de St. Jansstraat, waar reeds duizenden Rijken en deftige Inwooners dezelven verbeid. Het prachtig en welbezet Orchest laat zich hooren ter verwelkoming, afgewisseld door het alom bekend en beroemd Orgel. Verder begeeft de trein zich naar de voor denzelven bestemde plaats. -- Daar betreed de welsprekende en beroemde Hoogleeraar VAN DER PALM den Kansel. -- alles is aan-

aandacht, alles gehoor, en eene ſchoone en plegtige Redevoering op deze merkwaardige gelegenheid, roert en treft aller harten. Immers vervangt een onzer beroemdſte Dichters zijne plaats, om den Lof van de Uitvinding, en van den Uitvinder der Boekdrukkunst, in een treffend Dichtſtuk te vermelden? Alles voorgegaan, afgewisſeld en beſloten door het ſpelen van het wereldberoemd Orgel, Coraal-gezang en het Orchest.

Nu keeren Burgemeesteren en Raden, de genodigde en verdere trein, in dezelfde orde terug naar het Raadhuis, tot het nemen van eenige verpozing. Getroffen over het geen gehoort en gezien is, (waardig de Gedenkſchriften van dit Feest,) (5) verlaat de Bloem van Haarlems Burgerij de Kerk. Groot word de toevloed naar de Markt, zoo van duizenden Stad- als Landgenooten en vreemdelingen.

Andermaal neemt de plegtigen optogt eenen aanvang onder Muzijk en behoorlijk geleide, en gaat door de groote Houtſtraat naar den Eeuwig gedenkwaardige plaats der uitvinding, naar den Hout, naar den zoogenaamde Agthoek.

Duizende menſchen ſnellen vooruit, duizenden volgen.-- Wie zag immer in Haarlem, in den Hout, zoo veel vreugde, zoo veel gewoel, zoo veel menſchen?

Daar nadert de trein de plaats zijner beſtemming, en ſchaart zich, om het beſchutſel dat het gedenkteeken verbergt, ter vereeuwiging van KOSTERS roem opgerigt. De Voorzitter van Haarlems Burgervaderen geeft een teken, en, onder het gebulder van het Kanon en een treffend Feest-muzijk, verdwijnt het beſchutſel,

en ſtelt het Statig Monument (6), naar het welk duizenden reikhalzen, immers de naast bijzijnde voor oogen. -- Het Vogelenkoor zwijgt en vlugt. —— Het geſchut en de Muzijk zwijgen. —— Plegtige ſtilte en bewondering heerscht onder de naast bijzijnde aanſchouwers. -- Brandende nieuwsgierigheid, teleurſtelling en ſpijt bij de verst afſtaanden.

Nu wordt door den Præſident Burgemeester een treffende aanſpraak gedaan, en het Gedenkſtuk plegtig ingewijd. -- Dat zij, die de Eer van KOSTER, de roem van Haarlem zoeken te roven of te bezwalken, komen zien, en verſtommen! -- Dat Eeuwen lang de Nazaat bij het naderen van dit Gedenkteeken hunne dankbare hulde brengen aan den onvergetelijken naam, van den grooten LAURENS JANSZOON! ——

„Dat ieder volk vrij roeme op grootheid, macht en luister!
De glans van Nederland ſchiet allen glans in 't duister!
Ja! Attika zij vrij door Pallas gift vermaard,
Roeme op d'olijvenſcheut en 't brieſchend oorlogspaard.
Dat vrij de Tijber roeme op Kapitool gewelven;
Gij, Nederland! ontleend uw grootheid uit u zelven,
Gij noemt ſlechts KOSTERS naam! die naam daar 't al voor zwicht;
Die naam, die naam alléén is't ſchoonſte lofgedicht!"--(7).

Dat men zie wat op deze geheiligde plaats, in dit plegtig en treffend tijdſtip nog te verrigten zij. -- Meer genoemde Burgemeesteren deeld het blinkend Eermetaal Gedenkpenningen, door een Nederlandsch Kunstenaar vervaardigd, uit naam der Stedelijke Regering, als eerbelooning aan wijsheid en deugd uit, aan

ee-

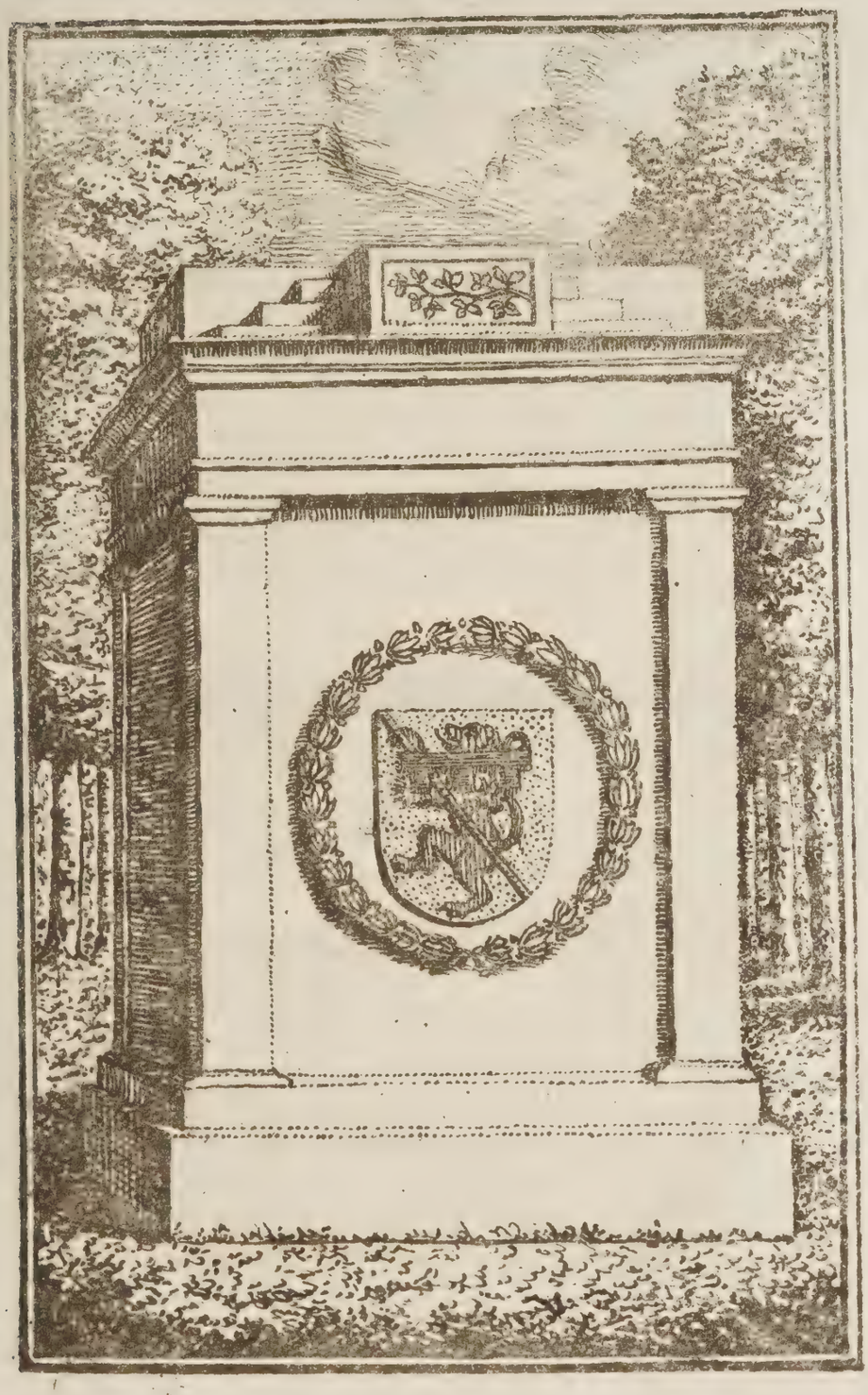

eenige voortreffelijke mannen, die zich bijzonder, ten opzigte van de zaak van KOSTER, verdienstelijk gemaakt hebben.

Na dit geſchied is, keert de trein in gelijke orde en ſtatie, onder muzijk en het gejuich van duizenden aanſchouwers, naar de Stad, naar het Raadhuis terug. -- Andere duizenden ſchieten, uit de menigte lanen, welke op de plaats waar het Monument ſtaat, uitloopen, te zamen; van bewondering en vreugde opgetoogen. -- Intusſchen is de achtbaren ſtoet op het Raadhuis terug gekeerd; daar worden de genodigden, die met hunne tegenwoordigheid, de plegtigheid van dit Feest luister hebben willen bijzetten, door den Præſident Burgemeester op eene treffende wijze bedankt, en tot eene altoos durend aandenken, aan de plegtige viering van dit zoo groot Jubel-Feest, met gedenkpenningen beſchonken; en zie daar het einde van het plegtige en ſtatelijke dezer nimmer te vergetene Feestviering!

Alles keert nu ſtedewaards, -- daar verſpreid zich de woeling der menigte door de ſtraten en langs de grachten, vol vreugde en erkentelijkheid! --

Na eenige verpozing en verkwikking is men bedacht tot bijwooning van, of deelneming in de volks vermaken, verlustigingen en geoorloofde vreugde bedrijven. Een oud Hollandsch vermaak, waar weleer Vorsten en Vorstinnen in deelden, zal 's namiddags ten vijf uren plaats hebben; daar zal naar den vogel geſchoten, eerprijzen uitgeloofd en aan de beste Schutters uitgedeeld worden. -- Daar heen, beminnaars van de Jagt! toont uwe bekwaamheid in het juist treffen van uw doel, en ziet wie uwer de prijzen waardig zijn!

Met dit en meer andere vermakelijkheden verloopt den dag. -- De avond roept de ontelbare menigte weder Stadwaards, om ten tien uren het prachtig Vuurwerk te zien affteeken, op het Land aan het Vriefche Hek, tegen het thans zoo verfraaiden en zoo veel fchoone gezigten en groepen opleverende Bolwerk. -- Het gaat alles daar heen; onder geftadig muzijk en het gezang van Liederen, aan KOSTER, de BOEKDRUKKUNST, aan Haarlem en dit Feest gewijd. -- Hoort! Hoort! reeds het gekraak der rakets! -- Zie reeds de luchtballen en vuurpijlen fnorrend ten Hemel ftijgen! -- Aanfchouw deze prachtige vertooning! even, als alles wat men den ganfchen dag gehoord en gezien heeft, den roem van KOSTER vermeldende. -- Schitterend en luistervol eindigt deze grooten dag! -- De nacht fpreidt flegts een dun floers! -- De helderen Noorder Hemeltrans beloofd reeds eenen vroegen dageraad!

TWEEDEN DAG.

Het is Feest! -- Dit is de eerfte gedachte der ontwaakenden, die nog een weinig rust genoten hebben; daar het gewoel en gejuich der vrolijke menigten den ganfchen nacht niet heeft opgehouden.

Nieuwe bewegingen, nieuwe werkzaamheden en toebereidfelen voor de prachtige Illuminatie die des avonds plaats zal hebben, houden Haarlems Inwoonderen bezig. -- De Vreemdelingen, thans minder gebonden door eengezet bijwoonen van plegtftatelijke verrigtingen, doorkruifen de Stad, ter bezigtiging van het merkwaardige dat zij oplevert. Grootere fcharen dan de vorige-

gen dag vloeijen naar het eenvoudig, maar zindelijk Kerkgebouw der Doopsgezinden, -- daar liggen voor elk ter bezigtiging ten toon gespreid eene verzameling van overblijfselen der Drukpers van onzen grooten KOSTER, en van oudere en latere gedenkstukken. -- Wie door domheid hier nog twijfelen durft, -- wie hier niet ten vollen overtuigt wordt, leze wat wijlen den Heer *Johannes Enschedé*, dien doorkundigen Boekdrukker, Lettergieter en Figuursnijder, gezegt heeft in het voorbericht der Letterproef van den jare 1768, schoon voor zich zelven, door eigene ondervinding overtuigt, heeft hij den Heer. *J. M. Fleischman*, geboren te Neurenberg, dien alom beroemden Stempelsnijder verzocht, de eerste drukken van LAURENS KOSTER naauwkeurig te onderzoeken; die daar in dan ook „ klaar en duidelijk „ heeft bevonden, dat de Spiegel der Behoudenis, „ Eerste en Tweede Druk; de beide Stukken van „ den Donatus en 't Kleine Gebeden Boekje, allen met „ gegootene Letteren, van week Metaal, (waarschij- „ nelijk van Tin) zijn gedrukt; meer dan duizende „ Lettergieters Bewijzen en Spooren, daarin heeft „ ontdekt en aangetoond, en elke letter spreekt dat „ zij van Metaal is gegoten. -- Konstenaars moet men „ in hunne Konst geloof geven! "

Ja, wij herhalen het, die nog twijfelen durft leze de reeds genoemde verhandeling van den Heer *J Koning*, waarin hij, zoo klaar als het licht bewijst: „ *dat de* „ *Boekdrukkunst te* Haarlem *in* Holland door LAU- „ RENS JANSZOON KOSTER *oorspronkelijk is uit-* „ *gevonden*, *en te* Mentz, *door* JOHAN GUTTENBERG, „ JOHAN FUST, *maar voornamelijk door* PETRUS „ SCHEFFER verbeterd en volmaakt is (8)

Ein

Eindelijk wie dan niet ten volle overtuigd is, moge men de woorden toevoegen van den door ons meer gebezigden Dichter:

Van hier, ontaarde, vlugt! met weerzin draagt u de aarde!
Vlugt naar 't verachtlijk hol der domheid, die u baarde!
Dat zich uw ſchand' met u in 's aardrijks nacht begraav';
Vernietig u – ſtort in een mijngroef neêr – word ſlaaf! (9)

Eene gedrukte lijst of beſchrijving, door eene bekwame hand vervaardigd, is voor eenen kleinen prijs, ten behoeven der armen, verkrijgbaar geſteld. – Ten behoeven der armen! -- Hoe, zoude het door zijne mildadigheid zoo beroemd Haarlem, en waarvan zoo veele Liefdadige Geſtichten ten bewijze ſtrekken, zijne armen vergeten, op zulk een treffend tijdsgewrigt? -- Neen! „ om de algemeenheid der vreugde zoo veel „ doenlijk te bevorderen, en daarin ook de minder ge- „ zegenden naar het tijdelijke opregtelijk te doen dee- „ len, genieten (immers) van Stadswegen, de be- „ hoeftigen die onderſtand genieten, eene buitengewo- „ ne bedeeling?

Dat wij tot de Feestviering terug keeren, en ons met dien ontzachlijken ſtroom mede laten voeren naar de Groote Kerk! Duizenden vreemdelingen ſtaan verrukt op het gezigt van het prachtig en wereldberoemd Orgel. (10) Kunstkenners worden opgetogen, door het hooren uitvoeren der ſtukken van eenen *Haydn*, *Mozart* en andere groote Meesters. -- Zommige ſtaan verbaast bij den door de gewelven rollende donder, in het geſtoorde Herders Feest, – anderen verheugen zich in het duidelijk nagebootst klokkenſpel of het eenvoudig geluid van den koekkoek.

En waar mag Haarlem niet op roemen? den vreemdeling niet naar verwijzen? Immers worden bij het bezigtigen Stad, Tylers Fundatie of het Naturaliën Kabinet van de Hollandſche Maatſchappij der Wetenſchappen niet vergeten?

Laat ons nu na eenige verpozing, de verdere Volksvermaken van dit Feest beſchouwen. -- Steeds meer en meer vorderen de toebereidſelen tot de Illuminatie, meer en meer ontdekt het zich, hoe ieder zijn deel neming, zijne vreugde en genoegens in dit heuglijk Feest poogt aan den dag te leggen. -- Overal hoort men Muzijk; blaas-inſtrumenten, orgels, harpen en ander ſnaar-inſtrumenten, wisſelen de Feestliederen af. -- Menige benden Muſikanten gaan naar buiten, om de aanſchouwers der wedſtrijden meer en meer te vervrolijken, en hunne vreugde ten top te doen ſtijgen.

Hier reeds, in het rond voor het Paviljoen, ziet men den mast, in den top hangen de prijzen! Komt hier vlugge knapen! Komt hier rappe Hollandſche Varensgezellen! betoon uwe moed en vlugheid. Hoe veelen beproeven hunne krachten! de een klimt hooger dan de andere, maar zij bereiken hun oogmerk niet, en glijden met verſnellende vaart nederwaards. Hier ziet men het levend beeld der menſchelijke pogingen en mislukkingen. -- Ha! -- ziet dien vluggen en behendigen Zeeman! -- ziet -- hij behaald een prijs, zijner moed en beleid waardig. -- Handgeklap en gejuich, begroeten hem, bij zijn nederſtrijken, als overwinnaar. -- Dit boezemt de anderen moed in, en men gaat voort den mast te beklimmen tot alle de prijzen behaald zijn.

Woeliger en drukker is het bij de Logementen, in-

zon-

zonderheid aan het huis van de wed. van den Berg; duizende menſchen ziet men op de laan van hier tot aan de Spanjaardslaan loopende. — Duizenden van menſchen op en om den Achthoek ter nadere of betere beſchouwing van het trotsch geſteente. of zich vermaken in de ſchoone lanen en bosſchen van het zoo wijdberoemd Haarlemsch Hout.

De Wedſtrijd, het ſteeken naarden Ring begint. Vlugge paarden, goede rijders! -- Alles toond moed kracht en ſnelheid. -- Behendigheid alleen moet hier den prijs behalen. -- Alles rend voorbij, Mis! mis! is het gedurig geroep der verheugde en ſchaterende menigte; eindelijk ſteekt een rijder zijn houten lans door den ring! -- het ganſche bosch weergalmt van het gejuich en geroep: Houdt moed! -- zoo zult gij de prijs der overwinning behalen!

De grootte menigte keert terug naar de Stad, de Bewooners om hunne huizen te verlichten, de Vreemdelingen om het prachtig ſchouwſpel der Illuminatie te zien; -- dat wij hun volgen. -- Welk een licht ſtraalt ons tegen! -- Duizenden van kaarslichten en lampions, prachtige Eerebogen, onderſcheidene ſchakeringen van guirlandes. -- Welke heerlijke Chasſinets, welke fijne gevondene Spreuken en Zinnebeelden. -- Allen om het ſchoonst doelende op den Uitvinder der Boekdrukkunst, en die Goddelijke Kunst zelve, hoe menigen fraai in eengevlogten naam- en jaar-cijfers van onzen grooten KOSTER, van dit Eeuwgetijde; -- het oog ſchittert van het verbazend licht. -- Welk een ſchouwſpel op de groote Markt, -- Prachtig en grootsch is het Raadhuis verlicht; -- de Hoofdwacht; -- alles ſchittert, -- alles is pracht en luister!

Ziet

Ziet! welk een ſchouwſpel! De Drukpers in het ſchitterentst licht, nevens het Standbeeld van deszelfs Uitvinder, na vierhonderd jaren, werkzaam! -- Dit roert het hart van den opmerker. -- Wie moet hier niet uitroepen: ô Goede Geest! zie neder en deel in de genoegens en in de vreugde van een dankbaar nageſlacht!

Maar wat alles overtreft is de Toren der groote St. Bavo's Kerk; voor de omliggende Dorpsbewooners, ja voor de Strandbewooners en de Zeeman onder onze Kust, ſchijnt zij als een vuurkolom aan het Starrengewelf! --

Doch wie kan de ſchoonheid, de grootheid, de pracht beſchrijven, van deze hier nimmer geziene Illuminatie! -- Welke Vreemdeling zal deze ſtad, dezen grond verlaten, zonder eenig aandenken aan dit vier de Jubelfeest der Boekdrukkunst te huiswaards te brengen? Wie zal niet trachten bezitter te worden der Gedenkſchriften, of van een gedenkpenning, Feestbeſchrijving, Liederen, of wat eenigzins tot aandenken van dit Feest ſtrekken kan; -- en in zijn Vaderland, bij de zijnen komende, niet uitroepen: Ik heb mede in Haarlem het Feest van *Koster*, het Feest der *Boekdrukkunst*, -- Ja op Neêrlands Vrijengrond, het Feest der *Verlichting* gevierd!

Dat wij dan, geliefde Stadgenooten! waarde mede Nederlanders! en ook gij goede Vreemdelingen die allen met ons getuigen zijt geweest van dit Feest der *Verlichting!* aan den ontſterfelijken LAURENS JANSZOON KOSTER, en deszelfs onvergetelijke uitvinding, de BOEKDRUKKUNST gewijd; deze Feestviering eindigen met harten „ vol gevoel van dankbaar-

heid

„ heid, voor de weldaden der Drukpers, en voor den „ vernuftigen uitvinder van eene zoo heilrijke ontdek- „ king, aan welke wij allen in het gemeen en ieder on- „ zer in het bijzonder, zoo veele nuttige wetenſchap- „ pen, zoo veele redelijke genoegens zoo veele en „ zulke gelukkige verbeteringen van ons lot te danken „ hebben."-- Met harten vol Erkentelijkheid en Hoogachting voor H. H. Burgemeesteren en Raden dezer Stad, die zoo grootsch en treffend de deugden onzer Voorvaderen waarderen, en aan de Nakomelingen op eene ſchitterende wijze ten voorbeeld ſtellen. Met harten vol dankbaarheid voor die Achtbare Mannen, met het ontwerp tot dit Feest belast, (11) en het welk zoo veele blijke hunner wijsheid, voorzigtigheid, vernuft en ſmaak heeft aan den dag gelegt!

Dat wij eindelijk beſluiten met de woorden van onzen nu een en andermaal hier toe gekozen *Helmers*, en uitroepen:

„ Wie, wie ô Koster, wie ô Drukkunst zingt uw' lof?
En wie verliest zich niet in die onpeilbre ſtof?
Der menſchen aard hebt gij meer zagtheid ingedreven,
De volken meer aan 't juk der dienstbaarheid ontheven;
De wijsheid uitgebreid tot aan des aardrijks end'.
Dáár volken opgeſpoord, bij de oudheid onbekend.
De Vorsten eeren u, verwonnen door uw luister;
De mijnſlaaf voelt uw gloed, en gij verligt zijn kluister.
Een overweldiger ſchiet vrij het purper aan,
Uw ſtem ô Drukkunst! doet zijn gruwelen verſtaan (12)
Juicht, volkeren! geen nacht ſtort weder op u neder;
Ge ontwikkelt nu uw kracht, als 't uurwerk door zijn veder!
Ja! Koster heeft uw' geest die krachten ingeſtort,
Waar door gij uit uw nacht u zelv' hergeven wordt.
Thans ziet gij aan uw' voet den ſtroom der kunsten vlieten,
Rust aan zijn' bloemenrand, verzaad u in 't genieten.
Juicht, volken! menschdom, juich! uit Neërland kwam de held,
't Is KOSTER! Hollands roem! die 't rijk der domheid velt! (13)

AANTEEKENINGEN.

1. Gedichten van *J. F. Helmers*, 3de druk, D. I. bl. 26 en verv. *de Drukkunst*, te Rotterdam, bij Immerzeel Jr. 1822.
2. JACOBUS KONING, Commies Griffr. bij de Regtbank van eerſten aanleg te Amſt., Lid van de maatſchappij der Nederl. Letterk. *Verhandeling* over den *Oorſprong*, de *Uitvinding*, *Verbetering* en *Volmaking* der Boekdrukkunst, door de Holl. Maatſ. der Wetenſchappen, te Haarlem, in Mei 1816, met den Gouden Eerprijs bekroond, te Haarlem bij A. Loosjes Pz. 1816.
3. Het Standbeeld van *Koster* is in 1801 uit de Kruidtuin, bij gelegenheid van verbouwing en vergrooting verplaatst, op de groote Markt, over het huis, voorheen door hem bewoond; ingeſtort en herbouwd in 1818.
4. Men leze hier over, bovengemelde Verhandeling van *Js. Koning*, en Tafereel der Stad Haarlem, door *Cs. de Koning Lz.* D. II. bl. 31. env. te Haarlem, bij A. Loosjes Pz.
5. GEDENKSCHRIFTEN, wegens het *vierde Eeuwfeest* van de *Uitvinding* der *Boekdrukkunst* door LAURENS JANSZOON KOSTER enz. zullende te Haarlem bij Vt. Loosjes worden uitgegeven.
6. Beſchreven te vinden in bovengem. Gedenkſchriften.
7. *J. F. Helmers*, Hollandſche Natie, vijfde zang, bl. 120. der 3de druk, te 's Gravenhagen bij de Wed. J. Allart en Comp. 1822.
8. Zie het ſlot der Inleiding van meergenoemde Verhandeling van *J. Koning*.
9. Zie boven *Helmers* Gedichten, de Drukkunst bl. 31.
10. Beſchreven in *C. de Koning Lz.* Tafereel der Stad Haarlem, D. I. bl. 144 – 154.
11. De Commisſie beſtaat uit de Heeren Mr. J. Baron *van Styrum*, *J. van Walré*, *A. de Vries*, Mr. *R. H. Arntzenius*, Mr. *J. Enſchedé*, *A. van der Willigen*, en *C. de Koning Leendertz.*
12. Zie boven, de Drukkunst, bl 30.
13. Zie boven Hollandſche Natie, vijfde Zang, bl. 119 en 120.

P R O G R A M M A,

Wegens de FEESTVIERING in de GROOTE KERK.

Op Donderdag den 10 *Julij* 1823.

Orgelspel.

Allegro van *Beethoven.*
Cantate; tot het Tweede Koor.
Ouverture van *Romberg.*

Redevoering van den Hoogleeraar *van der Palm.*
Orgelspel.
Slot der redevoering.

Andante van *Romberg.*

Dichtstuk van den heer *Tollens.*
Orgelspel.
Slot van het dichtstuk.

Ouverture van den heer *Fodor.*
Slot van de *Cantate.*

PROGRAMMA,

Wegens de FEESTVIERING in de GROOTE KERK.

Op Donderdag den 10 *Julij* 1823.

Orgelspel.

Allegro van *Beethoven.*
Cantate; tot het Tweede Koor.
Ouverture van *Romberg.*

Redevoering van den Hoogleeraar *van der Palm.*
Orgelspel.
Slot der redevoering.

Andante van *Romberg.*

Dichtstuk van den heer *Tollens.*
Orgelspel.
Slot van het dichtstuk.

Ouverture van den heer *Fodor.*
Slot van de *Cantate.*

P R O G R A M M A,

Wegens de FEESTVIERING in de GROOTE KERK.

Op Donderdag den 10 *Julij* 1823.

Orgelspel.

Allegro van *Beethoven.*
Cantate; tot het Tweede Koor.
Ouverture van *Romberg.*

Redevoering van den Hoogleeraar *van der Palm.*
Orgelspel.
Slot der redevoering.

Andante van *Romberg.*

Dichtstuk van den heer *Tollens.*
Orgelspel.
Slot van het dichtstuk.

Ouverture van den heer *Fodor.*
Slot van de *Cantate.*

CANTATE.

RECITATIEF.

Juich, HAARLEMS dankbaar volk! juich op dit heuglijk heden!
De naam van KOSTER galm' door Bavo's tempelkoor!
Hem, die dees heil'gen grond, vóór eeuwen, heeft betreden,
Klink' 't eerelied, de wereld door!

KOOR.

Strooi nu bloemen, vlecht nu kransen,
Volk van Flora's heerlijkst oord;
Schoone kunsten! tooit de transen;
Van uw hooge tempelpoort;
Klap feestvierende in de handen,
Doe, geleerdheid! reukwerk branden;
Huldig Kadmus roemgenoot!
Grijsheid, kroon hem met laurieren;
Help, ô jeugd! het hoofd versieren,
Dat ons 't licht der kennis bood.

A.

Duist're domheid dekte de aarde;
Somber dwaallicht glansde alleen;
Kennis doolde; wijsheid sufte;
Diepe slaap was algemeen:

Maar de Algoedheid liet zich hooren:
»'t Licht breek' door! de nacht zij dag!«
En, geroerd — ontvlamd — ziet KOSTER
Wat te voren niemand zag!

B.

Op vernufts onzigtb're vleug'len
Stijgt zijn geest als de adelaar;
Ongekend begrip bezielt hem —
En het eerst begin is daar!

Heilig, HAARLEM! zij de Beuk u,
Die u de eerste grondstof schonk,
Waarvan KOSTER 't licht deed branden,
Dat door heel de wereld blonk!

C. Elk

C.

Elk begin leidt tot volmaaktheid;
  't Vlug vernuft kent perk noch peil;
Wat eens één was werd veeltallig,
  En de Drukpers bron van heil!

Toen Europa nog in 't duister
  Lag, door 't droevig kunstgemis,
Mogt reeds HAARLEM op u roemen,
  SPIEGEL DER BEHOUDENIS!

D.

De eeuw van twijfel is verdwenen!
  HAARLEM zegeviert; dees stad
Mag, door KOSTER, zich beroemen
  Als der kunsten bakermat;

Ja, reeds viermaal honderd jaren,
  HAARLEM! is uw kunstroem oud:
Juicht dan, Spaarne's stroomnajaden!
  Nimfen zingt door 't Haarlemsch Hout!

A, B, C en D.

Dees feestdag zij heilig aan Grooten en Kleenen!
  Het licht zij gezegend, dat KOSTER ons biedt!
Zijne eer zij vereeuwigd door ouden en jongen!
  Zijn roem zij verheven door speeltuig en lied!
Welsprekendheid doe hare lofspraak ons hooren!
  Het kroost van Apollo zing' ruim uit de borst!
De wijsheid waardeer' hem als baak aller volken!
  Zijn kunst veste 't heil, zoo van Volk als van Vorst!

KOOR.

Zegen, zegen
Is gestegen
Uit een kunst van zoo veel baat;
Eeuwig leve,
Eeuwig streve
KOSTERS roem ten hoogsten graad!

Want

Want verlichting
En verpligting
Is aan KOSTERS vond verpand;
KOSTERS glorie
Prijst Historie
Als een kroon voor Nederland.

Kennis; waarheid;
Steun en klaarheid;
Volksgeluk en wetenschap;
Rust en blijheid;
Ware vrijheid;
Voer' die eens ten schoonsten trap!

Alle landen,
Alle standen
Scheppen licht uit zulk een licht;
Zuiv're reden,
Reine zeden
Is heel de aarde er aan verpligt!

Feestelingen!
Laat ons zingen,
Juichen we in vereenigd koor!
HAARLEMS roem moge eeuwig blinken,
KOSTERS lofzang eindloos klinken,
Hier en heel de wereld door!

RECITATIEF.

Dat de eiken-burgerkroon om KOSTERS schedel prale!
Dat al wie wetenschap en nutte kennis mint
Den schutsheer elker kunst zijn hulde en tol betale!
Want hij was HAARLEMS roem en aller burg'ren vrind.

ARIA.

Uit de DRUKKUNST sprong de bronwel
Der beschaving eenmaal voort;
Waarheids, vrijheids eerste vuurbaak
Is gesticht aan Spaarne's boord:

HAAR-

HAARLEM! juich! vierhonderd jaren
Zijn met glans voorbijgegaan,
En tot aan het eind der eeuwen
Zal hier KOSTERS naam bestaan.

A, B, C en D.

Gij, die, bij 't gronden van deze aarde,
't Heelal tot heil van 't menschdom schiept,
En, uit het zwart en eeuwig duister,
't Bezielend licht ten voorschijn riept,
Van U is ook dat licht oorspronklijk,
Waarvoor het feest-altaar nu brandt;
ô! Laat zijn vrijen glans nooit dooven!
Zoo schitt're 't heilrijk voort voor Vorst en Vaderland!

KOOR.

Feestelingen!
't Juichen, 't zingen
Wedergalme aan Spaarne's boord!
Allerwegen
Worde, in zegen,
Vader KOSTERS naam gehoord!

Dag der dagen!
't Welbehagen
Van de Algoedheid blikke U aan!
Moog' dat steeds op HAARLEM dalen,
Vorst en Volk met heil bestralen! —
KOSTERS glorie blijv' bestaan!

SLOTKOOR.

Juicht dan, stadgenoot en vreemdling!
Viert, met dankbaar vreugdgeschal,
't Feest, dat geen geslacht zoo vierde,
Geen geslacht zoo vieren zal!

J. VAN WALRÉ.

CANTATE.

RECITATIEF.

Juich, HAARLEMS dankbaar volk! juich op dit heuglijk heden!
De naam van KOSTER galm' door Bavo's tempelkoor!
Hem, die dees heil'gen grond, vóór eeuwen, heeft betreden,
Klink' 't eerelied, de wereld door!

KOOR.

Strooi nu bloemen, vlecht nu kransen,
Volk van Flora's heerlijkst oord;
Schoone kunsten! tooit de transen;
Van uw hooge tempelpoort;
Klap feestvierende in de handen,
Doe, geleerdheid! reukwerk branden;
Huldig Kadmus roemgenoot!
Grijsheid, kroon hem met laurieren;
Help, ô jeugd! het hoofd versieren,
Dat ons 't licht der kennis bood.

A.

Duist're domheid dekte de aarde;
Somber dwaallicht glansde alleen;
Kennis doolde; wijsheid sufte;
Diepe slaap was algemeen:

Maar de Algoedheid liet zich hooren:
» 't Licht breek' door! de nacht zij dag! »
En, geroerd — ontvlamd — ziet KOSTER
Wat te voren niemand zag!

B.

Op vernufts onzigtb're vleug'len
Stijgt zijn geest als de adelaar;
Ongekend begrip bezielt hem —
En het eerst begin is daar!

Heilig, HAARLEM! zij de Beuk u,
Die u de eerste grondstof schonk,
Waarvan KOSTER 't licht deed branden,
Dat door heel de wereld blonk!

C. Elk

C.

Elk begin leidt tot volmaaktheid;
't Vlug vernuft kent perk noch peil;
Wat eens, één was werd veeltallig,
En de Drukpers bron van heil!

Toen Europa nog in 't duister
Lag, door 't droevig kunstgemis,
Mogt reeds HAARLEM op u roemen,
SPIEGEL DER BEHOUDENIS!

D.

De eeuw van twijfel is verdwenen!
HAARLEM zegeviert; dees stad
Mag, door KOSTER, zich beroemen
Als der kunsten bakermat;

Ja, reeds viermaal honderd jaren,
HAARLEM! is uw kunstroem oud:
Juicht dan, Spaarne's stroomnajaden!
Nimfen zingt door 't Haarlemsch Hout!

A, B, C en D.

Dees feestdag zij heilig aan Grooten en Kleenen!
Het licht zij gezegend, dat KOSTER ons biedt!
Zijne eer zij vereeuwigd door ouden en jongen!
Zijn roem zij verheven door speeltuig en lied!
Welsprekendheid doe hare lofspraak ons hooren!
Het kroost van Apollo zing' ruim uit de borst!
De wijsheid waardeer' hem als baak aller volken!
Zijn kunst veste 't heil, zoo van Volk als van Vorst!

KOOR.

Zegen, zegen
Is gestegen
Uit een kunst van zoo veel baat;
Eeuwig leve,
Eeuwig streve
KOSTERS roem ten hoogsten graad!

Want

Want verlichting
En verpligting
Is aan KOSTERS vond verpand;
KOSTERS glorie
Prijst Historie
Als een kroon voor Nederland:

Kennis; waarheid;
Steun en klaarheid;
Volksgeluk en wetenschap;
Rust en blijheid;
Ware vrijheid;
Voer' die eens ten schoonsten trap!

Alle landen,
Alle standen
Scheppen licht uit zulk een licht;
Zuiv're reden,
Reine zeden
Is heel de aarde er aan verpligt!

Feestelingen!
Laat ons zingen,
Juichen we in vereenigd koor!
HAARLEMS roem moge eeuwig blinken,
KOSTERS lofzang eindloos klinken,
Hier en heel de wereld door!

RECITATIEF.

Dat de eiken-burgerkroon om KOSTERS schedel prale!
Dat al wie wetenschap en nutte kennis mint
Den schutsheer elker kunst zijn hulde en tol betale!
Want hij was HAARLEMS roem en aller burg'ren vrind.

ARIA.

Uit de DRUKKUNST sprong de bronwel
Der beschaving eenmaal voort;
Waarheids, vrijheids eerste vuurbaak
Is gesticht aan Spaarne's boord:

HAAR-

HAARLEM! juich! vierhonderd jaren
Zijn met glans voorbijgegaan,
En tot aan het eind der eeuwen
Zal hier KOSTERS naam bestaan.

A, B, C en D.

Gij, die, bij 't gronden van deze aarde,
't Heelal tot heil van 't menschdom schiept,
En, uit het zwart en eeuwig duister,
't Bezielend licht ten voorschijn riept,
Van U is ook dat licht oorspronklijk,
Waarvoor het feest-altaar nu brandt;
ô! Laat zijn vrijen glans nooit dooven!
Zoo schitt're 't heilrijk voort voor Vorst en Vaderland!

KOOR.

Feestelingen!
't Juichen, 't zingen
Wedergalme aan Spaarne's boord!
Allerwegen
Worde, in zegen,
Vader KOSTERS naam gehoord!

Dag der dagen!
't Welbehagen
Van de Algoedheid blikke U aan!
Moog' dat steeds op HAARLEM dalen,
Vorst en Volk met heil bestralen! —
KOSTERS glorie blijv' bestaan!

SLOTKOOR.

Juicht dan, stadgenoot en vreemdling!
Viert, met dankbaar vreugdgeschal,
't Feest, dat geen geslacht zoo vierde,
Geen geslacht zoo vieren zal!

J. VAN WALRÉ.

REDEVOERING.

REDEVOERING

OP HET

VIERDE EEUWFEEST

VAN DE

UITVINDING

DER

BOEKDRUKKUNST

BINNEN HAARLEM,

ALDAAR UITGESPROKEN

OP DEN 10 JULIJ DES JAARS 1823

DOOR

J. H. VAN DER PALM.

TE HAARLEM, BIJ
VINCENT LOOSJES,
MDCCCXXIII.

Ten voordeele van de Armen der Stad Haarlem.

VOORBERIGT.

De Redevoering, welke thans afzonderlijk in het licht verschijnt, moet een gedeelte uitmaken der volledige Beschrijving van het belangrijk feest, 't welk op den 10 Julij dezes jaars, ter eere van den Uitvinder der Boekdrukkunst, binnen Haarlem is gevierd; met zulk een onbepaald genoegen, en verlichte geestdrift, dat alle bijzonderheden van hetzelve verdienen aan de vergetelheid ontrukt, en door de drukpers vereeuwigd te worden. Doch daar deze Beschrijving, uit hoofde der daartoe vereischt wordende platen, ook bij al den spoed, dien eene waardige uitvoering dulden zal, niet dan na verloop van eenigen geruimen tijd gereed zal kunnen zijn ter uitgave, heb ik niet kunnen of willen weêrstaan aan het veelvuldig aanzoek van hen, die, bij het uitspreken der

Feest-

Feest-rede al en niet tegenwoordig geweest zijnde, eene vervroegde lezing derzelve verlangden, ja zelfs meenden die te mogen verwachten en eischen. Het was mijne *begeerte, dat daaraan genoegen zou gegeven worden; en de kieschheid des Uitgevers, dat al het voordeel dezer uitgave aan de armen der stad Haarlem, die zich door deze feestviering aan het Vaderland zoo verdienstelijk heeft gemaakt, zou worden afgestaan.*

Ik ontveins niet, dat de goedkeuring, die men wel heeft willen verleenen aan mijne poging, om mede iets toe te brengen tot dankbare vereering van LAURENS KOSTERS *nagedachtenis, tot vereeuwiging van zijnen roem, en van dien zijner uitvinding; dat deze vleijende goedkeuring mij huiverig maakt, om dit stuk over te geven aan den strengen toets van een publiek, 't welk, lezende, niet slechts de uiterlijke voordragt mist, maar ook het treffend geheel der statelijke feest-viering, het gezigt eener opgetogen schare, en de stemming, door eene geest-verheffende muzijk veroorzaakt. Doch ik weet, hoeveel ik zelf daar-*

voor

voor heb afgetrokken op de som van den aan mij geschonken lof. Ook vertrouwe ik, dat men de moeijelijkheid, die de volvoering der mij opgelegde taak van zekere zijde drukte, wel in aanmerking zal willen nemen. Bescheidenheid, namelijk, veroorloofde mij niet, van de talrijke menigte, ook tot andere einden zamengevloeid, meer te vorderen dan de aandacht van een uur hoorens. Binnen dit tijdperk meende ik Haarlems aanspraak op de eer der uitvinding te moeten handhaven, KOSTERS verdiensten regt doen wedervaren, en de onwaardeerbare Boek-drukkunst tegen den hoon, zoo der duisterlingen, als der zonderlingen, verdedigen. Bij de onmogelijkheid om volledig te wezen, wilde ik echter niet gaarne van oppervlakkigheid beschuldigd worden, noch magtspreuken en uitroepingen stellen in de plaats van bewijzen; en ik trachtte door de zedelijke strekking der door mij aangevoerde gronden en bedenkingen, aan mijne rede dat belang bij te zetten, 't welk dezelve van eene doorgaande, met beslissende proeven gestaafde, en geheel ontwikkelde redenering niet ontleenen kon. Ik kan mij niet vleijen hierin geheel naar mijnen

wensch

wensch geslaagd te zijn; en hoop, dat mijn oogmerk goedkeuring genoeg zal verdienen, om 't geen aan deszelfs uitvoering ontbroken heeft te verschoonen.

Ik heb noodig geoordeeld, eenige weinige en zeer korte aanteekeningen achter de redevoering te plaatsen, alleen strekkende tot opheldering van sommige gezegden, voor min bedrevenen in de geschiedenis van de uitvinding der Boek-drukkunst. Het zou meer gemakkelijk, dan, zoo ik vermoede, het gros mijner Lezeren aangenaam geweest zijn, derzelver getal en inhoud tot de uitgebreidheid van een klein boekdeel te doen aangroeijen.

LEYDEN 26 Julij 1823. V. D. P.

Er

* * *

Er is een band, die het gansche menschdom, als ware het niet slechts één geslacht, maar één huisgezin, te zamen houdt: eene onderlinge betrekking, die het onderscheidend kenmerk is der redelijke boven de redelooze wereld. Wat elk bijzonder lid der groote menschen-maatschappij verrigt, doet hij niet voor zich alleen; deszelfs invloed strekt zich altijd ook tot anderen uit, dikwijls tot velen, somtijds tot allen. Wanneer nuttige of edele bedrijven, wijd en zijd, zegen rondom zich verspreiden, wie kan de grenzen bepalen van den kring, waarin zij werken, of de mate van het heil, dat zij stichten? En gelijk het gelegen is met het nut, dat zij te weeg brengen, zoo ook met den roem, dien zij verwerven. Naarmate der grootheid, of belangrijkheid eener ontdekking, door vernuft, door vlijt, door schranderheid of standvastigheid aan het licht gebragt, deelt de roem des Uitvinders zich mede, of aan zijn geslacht, of aan zijne

geboorte-plaats, of aan zijn vaderland, of de geheele beschaafde wereld eigent zich denzelven toe.

Onder de uitvindingen, die den menschelijken geest tot onsterfelijke eer verstrekken, en tevens aan het menschdom onwaardeerbaren dienst hebben bewezen, bekleedt de Boek-drukkunst eenen uitstekenden rang. De naam des mans, aan wien wij dezelve te danken hebben, verdiende door alle natiën gelijkelijk te worden geëerbiedigd; en het feest, aan hem en zijne nagedachtenis gewijd, behoorde dankbaar gevierd te worden, zoo ver de vruchten van zijn gelukkig aangewende vlijt worden gesmaakt, van het ééne tot het andere einde des aardbodems.

De tijd van dien algemeenen en welverdienden triumf nadert wel, en nadert thans met rasser schreden dan ooit, maar is nog niet gekomen. Volmakers der kunst * zijn, zonder dat zij het vermoedden, zonder dat zij het misschien durfden begeeren, in het bezit van de eer des Uitvinders geraakt: en zijn daarna, en worden nog in dat onwettig erfgoed gehandhaafd door sommigen, die, of in het voorstaan der dwaling de eer hunner natie begrepen achten; of wie het minder kost, haren geheelen val, door kran-

kranke steunsels, nog voor een tijd te vertragen, dan te bekennen: ik heb gedoold!

Het feest van LAURENS JANSZOON KOSTER is dan thans, na vier eeuwen tijdverloop, nog slechts een nationaal feest voor Nederland. Maar als zoodanig ook hebt gijlieden, Achtbare Regeerders van de geboorte-stad des beroemden mans, het op dezen dag * willen doen vieren, en de eer van Haarlem met het gansche Vaderland deelen: omdat de muren eener stad, hoe eerwaardig ook door oudheid, door helden-moed en burger-deugd, te eng zijn, om den roem van KOSTER, en van de edelste aller uitvindingen te omvatten. Daarvan getuigen uwe uitnoodigingen; daarvan getuigt deze achtbare en schitterende kring van Aanzienlijken en Geletterden uit alle nabij gelegen oorden des Rijks; daarvan getuige ook ik, die hier als redenaar ben opgetreden. Noch door geboorte, noch door inwoning, burger van KOSTERS vaderstad, hebt gij nogtans aan mij, aan mij als Nederlander, dezen eervollen post opgedragen: en het gevoel, dat ik dien als Nederlander aanvaarden mogt, als Nederlander dien niet af mogt wijzen, heeft mij misschien te weinig doen aarzelen, te weinig weêrstand doen bieden aan de geheime opwelling mijner eigenliefde, bij het geven mijner zoo

gereede inwilliging. Nu althans, daar de taak, die ik op mij nam, zich in al hare grootheid aan mijnen geest vertegenwoordigt, vreeze ik meer dan ooit, dat uw gevoelen aangaande de gave, aan mij verleend, en mijne vlijtige aankweeking derzelve, al te gunstig is geweest; dat ik aan de verwachting dezer talrijke en aanzienlijke schare niet zal kunnen voldoen; en al mogt ik ook hierin eenigermate slagen, dat mijne rede nimmer de hoogte haars onderwerps zal kunnen bereiken. Maar hiervoor echter durve ik u borg spreken, dat zij den naam eener Nederlandsche redevoering niet geheel onwaardig zijn zal. Die opregtheid en vrijmoedigheid; die waarheidsliefde, die afkeer van ijdelen ophef aan den éénen, en van armhartige drogredenen aan den anderen kant; die eenvoudigheid, met één woord, die het Nederlandsch karakter kenmerkt, dat zich nooit verlaagde, om met geroofde eer te pronken; indien zij niet deze feestrede van het begin tot het einde bezielt, dan zal mijn mond ontrouw zijn geweest aan de gevoelens van mijn hart!

Hoe-

* * *

Hoezeer de Gewesten, die wij bewonen, in het voortbrengen of vormen van groote en beroemde mannen, voor geene andere des aardbodems behoeven te wijken, en in evenredigheid van bevolking en oppervlakte, de meeste derzelven te boven gaan; van zoodanige uitvindingen echter kan men inzonderheid zeggen, dat zij zich hier op haren natuurlijken geboorte-grond bevinden, waarvan het denkbeeld door nuttigheid en betamelijk voordeel werd ingegeven; waartoe bedaarde overlegging vereischt wordt, om de mogelijkheid der uitvoering te doorzien; en strenge volharding, om ze tot stand te brengen. Zoodanig is de uitvinding der Boek-drukkunst: indien zij niet in Nederland geboren was, er werd althans zulk een aanleg van geest en gemoed toe vereischt, als den Nederlanderen meer nog, dan aan andere volken eigen is. Men moge onze natie de eer misgunnen, dat één uit haar zou zijn opgestaan, die het hooge doel gekoesterd had, om gansch Europa te verlichten, en den nacht der barbaarschheid geheel te doen eindigen; wie ook de drukkunst hebbe uitgevonden, dit is voorzeker zijn doel niet geweest, en zoo ver hebben zijne

wenschen zich niet uitgestrekt. Maar de trage schrijfkunst door een spoediger werktuigelijk schrift te doen vervangen; aldus te voorzien in de behoefte der Godsdienstige stichting, en van het onderwijs der scholen; en door een gemakkelijker vermenigvuldiging van zulke boeken, als men destijds begeerde te lezen, de grove winsten der kloosterlingen * tot zich af te leiden; dit slechts was het, wat hij in den aanvang beoogde. Anderen zijn het geweest, wier arbeid, door de Grieksche en Romeinsche Schrijvers aan elk in handen te geven, een' nieuwen dageraad voor de wereld deed opgaan; een ander was het, die hen tot dien arbeid heeft in staat gesteld. Zoo zwijge dan de stem der afgunst, daar wij voor Koster geen' grooter roem bedingen, dan dien van echt Nederlandsche schranderheid, nijverheid en standvastigheid; geen grooter roem, dan hij zelf begeerd heeft, en waarvan de bescheiden geheimhouding zijner kunst, die bovendien door de vrees voor den haat der kerkelijken geboden werd, tot getuige verstrekken kan. Men voere het dan niet, in spijt der gezonde oordeelkunde, tot een bewijs aan, om u, verdienstelijke Laurens! de eer der uitvinding te betwisten, dat gij niet met dezelve gepraald hebt! dat gij niet deedt, wat eigenbelang u ontried, wat voorzigtigheid en zelf-behoud u verboden, en

wat

wat voor uwe nederigheid gemakkelijk viel na te laten!

Niemand denke echter, dat ik de eer der Boek-drukkunst te na zou gekomen zijn, door aldus haren oorsprong te vereenvoudigen; of, gelijk men het misschien noemen zal, te verlagen. Het is geen kenmerk van het waarlijk groote, dat het aanstonds schittere; veel min, dat het alles aanwende om te prijken en te pronken; dit is het kenmerk der ijdelheid! maar dat het, uit hoe kleine beginsels ook ontstaan, zich telkens grooter en grooter vertoone; dat deszelfs invloed en werking zich gedurig heilrijker openbare; en dat het de zaden in zich opsluite, waaruit, voor alle volgende eeuwen, menschen-volmaking en menschen-geluk voortspruiten zullen. Die het eerst de rigting der magneetkracht ontdekte, vermoedde nog niet, dat hij het middel had uitgevonden, om den aardkloot rond te zeilen.

Zoodanig was ook de ontdekking der Boek-drukkunst; eene echte hemelgave, en die zich, van hare eerste wording af, als een telg en gave des hemels onderscheidde. Want wij bezitten de geschiedenis harer uitvinding, die men elders te vergeefs zal zoeken. * Is niet Haar-

lem; maar Mentz of Straatsburg haar wieg en bakermat geweest, dan verscheen zij in de wereld, als een kind van verzwegen en verduisterden oorsprong, op welks volwassen staat men roem draagt, maar over welks geboorte men zich schaamt. Getuigt het nogtans, gij die ooit iets groots of heilrijks mogt aan het licht brengen, of iets u nader aan het hart lag, dan waar het pas gaf te vermelden, hoe de gedachte daarvan in uw hart opkwam; wanneer, en waar gij u door dezelve, als door eene hoogere ingeving, getroffen voeldet. Dit toch is de aard van groote ontdekkingen: de ziel, die voor dezelve vatbaar is, wordt zelve er door verrast; als een lichtstraal varen zij door den geest; en de geringste omstandigheid is genoeg, om dien straal op te vangen en te koesteren. Het zien van een' vallenden appel had voorzeker niets in zich, dat groote gevolgen beloven kon; maar, in een gelukkig oogenblik, bragt het Newton aan het nadenken; en het vermogen was ontdekt, dat hemel en aarde in evenwigt houdt! Toen Koster deed, wat velen vóór hem zullen gedaan hebben; letters uit te snijden, ook in omgekeerden vorm, om daarna op weeke of andere stof te worden overgedrukt; toen hij, in Haarlems statigen hout gezeten, in bezige ledigheid, zich en de kinderen, uit den echt zijner dochter

ter gesproten, met dit onschuldig werk of spel vermaakte; greep den schranderen man, door de natuur tot groote ondernemingen gevormd, op eenmaal het denkbeeld aan, wat uit dit kleine beginsel worden kon! Nog was dit denkbeeld in de bedwelmende grootheid van deszelfs gevolgen ingehuld, en zweefde hem als beneveld voor den geest; nog moest het langzamerhand rijpen, meer en meer zich ontwikkelen; nu door mislukte, dan door gelukkiger proefnemingen, na jaren overleg en arbeid, tot dadelijkheid der uitvoering opgroeijen; maar van dat oogenblik af was de Boek-drukkunst uitgevonden!

Zoo luidt het verhaal; en het vermeldt daar benevens, tot welke hoogte de kunst reeds bij Kosters leven was opgeklommen; de hoogte, die misschien alleen drukkunst heeten kan. Want, wat men met houten letteren ooit beproefd hebbe *, ras moest de onmogelijkheid blijken, om langs dien weg iets noemens-waardigs voort te brengen. Het meldt ons, hoe door de uitvinding van stempel en moedervorm *, en uit week metaal gegoten letteren, de vruchten der eerste drukpers zich vermenigvuldigd, en het gunstigst onthaal gevonden hebben; hoe eindelijk hare geheele volmaking, door de ontrouw van eenen bedienden *; men voege hierbij, door den dood

des Uitvinders, en door de jammeren, die dit gedeelte van het Vaderland teisterden, en waarin ook Kosters nazaten deelden, helaas! verhinderd is geworden: zoodat de edele kunst, noodlottig van haren geboorte-grond verwijderd, het toppunt van haren luister onder vreemden bereiken moest.

Er was, het is waar, na de uitvinding der Boek-drukkunst, bijkans anderhalve eeuw verloopen, toen dit verhaal geschreven werd. Maar het is van eenen man, wiens roem onder Nederlands geleerden, wiens geest van onpartijdig onderzoek, ten waarborg strekt van zijne bevoegdheid, om ook het lang verledene aan het licht te brengen; wiens zuivere waarheids-liefde, in den ganschen toon diens verhaals, spreekt tot het onbedorven gevoel; die zich op het gezag van achtbare getuigen beroept, en de getrouwe overlevering tot aan hare bron * naspoort; van eenen man eindelijk, die noch zijne eer als Geletterde, zijne geloofwaardigheid als Geschiedschrijver, in de waagschaal zou gesteld hebben, door stoutelijk voor waarheid uit te venten, wat den strengen toets der oordeelkunde niet kon doorstaan; noch zijn geweten bezoedeld door plegtige betuigingen, van wier valschheid hij zich bewust was. En u, achtbare Hadrianus Ju-

ni-

NIUS! heeft de ligtvaardigheid voor een' beuzelaar durven uitmaken, ja met spot en schimp tot een' leugen-dichter verlagen! Doch de Geschiedenis der Letteren is vol van treurige bewijzen, hoe hoofden en harten, anders voor een' beteren zin vatbaar, afdwalen en zich vergeten kunnen, wanneer opgevatte of geliefkoosde begrippen, het koste wat het wil, gehandhaafd moeten worden; en hoe zij verder afdwalen, en ongelukkiger zich vergeten, naarmate de zaak of minder deugdelijk is, of hopeloozer wordt, wier verdediging zij op zich namen!

Gelukkiglijk heeft de Voorzienigheid zelve gewaakt, dat de eer des verdienstelijken Schrijvers, en te gelijk KOSTERS eer, in veiligheid wierden gebragt. Welk gedeelte ook des verhaals van JUNIUS, met schijn van reden, of met openlijken triumf, in vroegere dagen is aangetast, het is alles door latere ontdekkingen, en voldoende bewijzen, opgehelderd en gestaafd. Oudere getuigenissen, en daaronder de onwraakbaarste, * gedurig in grooter getal te voorschijn komende, hebben dat van den Nederlandschen Geschiedschrijver bevestigd; en van alles, wat men tegen hem heeft ingebragt, is thans niets overgebleven, wat niet, zal ik zeggen is toegelicht en beantwoord? neen! wat niet, tot overtuiging der ech-

echte waarheids-liefde, volledig is opgelost! Overblijfsels van Kosters drukpers zijn aan het licht verschenen; niet zonder zigtbaar bestuur van den hoogsten Verdediger der waarheid! overblijfsels, wier onvolkomenheid de eerste kindsheid der kunst, en een hooger' ouderdom duidelijk kenmerkt, dan eenig buitenlandsch voortbrengsel kan aanwijzen; wier taal hun vaderland en den tijd hunner geboorte verraadt; terwijl stof en merk der bladen, en plaats der ontdekking, van hunne afkomst uit Haarlem het onbetwistbaar getuigenis afleggen. Wie nog twijfel daaraan koesteren mogt, hij leze slechts de schriften van hen, die aan deze eerwaardige stukken, opdat hun stelsel niet aanstonds in duigen spattede, een' anderen oorsprong geven moesten; hij leze hunne ongerijmde gissingen, hunne schrale uitvlugten, hunne onderlinge wederspraak en tegenspraak met zich zelven; en hoe zij liever van al wat onwaarschijnlijk is het onwaarschijnlijkste aannemen, dan hulde te doen aan de door hen bestreden waarheid; hij leze het, en zoo misschien verontwaardiging in hem oprees, zij make plaats voor het mededoogen!

Het behoort tot de geschiedenis der dwaling, dat zij zich somtijds een' hoogen zetel stichten kan, wijd en zijd haren schepter zwaaijen

en

en in schijn haar Rijk op onwrikbare zuilen vestigen. Maar het is niet meer dan schijn: langzamerhand slaan die zuilen aan het wankelen; haar gebied wordt kleener en kleener; hare onderdanen schudden het juk af, dat zij niet meer torschen willen, en ten laatste stort haar zetel in het stof! De waarheid, daarentegen, kan lang in het duister schuilen; als zij aan het licht zich voordoet, miskend en heftig aangevochten worden, ja zelfs hare heilige zaak voor een poos wanhopig schijnen. Maar haar glans breekt meer en meer door de nevelen heen, en schittert gedurig helderder en onweêrstaanbaarder: het heir harer vijanden wordt dagelijks dunner, haar aanhang grooter en magtiger; tot dat ook de laatste tegenspraak der schaamteloosheid verstomt, en haar zegepraal voltooid wordt. Zoo ging het, tot heden, met de uitvinding der Boek-drukkunst, zoo zal het ook verder gaan! zoo deed de stem der waarheid zich gedurig krachtiger vernemen, en de uitkomst zal niet twijfelachtig wezen. Toen van Zuren, en Koornhert, en Guicciardin die stem aanhieven, was het als of zij in de lucht verdween. Toen Junius haar openlijker en sterker deed hooren, werd zij met luide tegenspraak, helaas! ook met laster beantwoord. Tot bijkans twee eeuwen later *, hield men haar

voor

voor gesmoord, of slechts in een' vergeten hoek door het vooroordeel nagemompeld; toen MEERMANS uitgebreide belezenheid, en de uitkomsten, die zij opleverde, de lauweren deed schudden, die Duitschland zich op het hoofd had geplant. Doch de zucht des edelen mans, om een geschil, 't welk anders niet scheen te kunnen eindigen, te deelen en bij te leggen *, vertraagde den triumf der waarheid, en deed den twist slechts met grooter bitterheid ontbranden. Voor u, schrandere en scherpzinnige KONING! voor uwe onvermoeide vlijt en gelukkige nasporingen was het bewaard, den laatsten grond der eerlijke twijfeling te doen vallen, de dwaling uit hare laatste sterkte te verdrijven. Ga voort in uwe roemvolle onderzoekingen, doe nieuwe en telkens nieuwe ontdekkingen; dat anderen uw edel voetspoor volgen; en er is geen twijfel aan, wanneer weder een feest als dit zal gevierd worden, of het vijfde eeuwfeest van LAURENS JANSZOON KOSTER zal niet slechts een feest voor Nederland, maar zal het feest der menschheid zijn!

Verheugen we ons dan van goeder harte, Landgenooten! Burgers dezer Stad! en gij, achtbare Regenten, aan wier loffelijke zucht voor de eer van Haarlem en van Nederland, aangevuurd

vuurd door de gelukkig geslaagde pogingen der roemrijke Maatschappij, in uwe Stad gezeteld *, wij deze feestviering te danken hebben! Verheugen we ons met elkander van goeder harte! Onder ons, binnen uwe muren, heeft de edelste der kunsten het licht gezien, zij, die de voedster van allen is, de bron der kennis, die sedert vier eeuwen Europa bestraalt! Maar dat ook elk zich met ons verheuge, wien de eer van deze koningin der kunsten ter harte gaat. Hier vindt hij haren oorsprong, niet gelijk elders, met Egyptische duisterheid omgeven, maar helder en onbeneveld; niet gelijk elders, door baatzuchtige onderkruiping, en ergerlijke pleitgedingen *, in hare geboorte bezwalkt, maar rein en onbezoedeld. Neen! geen uwer Landgenooten, eerbiedwaardige Koster! heeft u den krans van uwen schedel pogen te rooven, noch uw wettig, zuur verkregen voordeel betwist! Achtbaar door uw karakter, aanzienlijk door uwen stand *, uit edelen stam gesproten *, arbeiddet gij in stilte voort, door kinderlijke trouw geholpen *. Nijvere volharding ondersteunde uwen veel omvattenden geest, en gij zegepraaldet over de grootste hindernissen. Ouderlijke liefde gaf u het eerste denkbeeld in, 't welk groeide en rijpte, en eene onderneming werd, die de gansche wereld zou opgetogen hou-

houden! En ziet, ziet hier nu de gangen der aanbiddelijke Voorzienigheid, bij den aanvang door geen sterfelijk oog nagaanbaar, slechts bij de uitkomst op hare voetstappen na te wandelen! Koster verlustigt zich in de dreven van den verrukkelijken hout, en denkt slechts aan het vermaak en het nut zijner klein-kinderen. Maar hooger zijn de gedachten des Eeuwigen! Neen, teedere vader! het is niet voor de lievelingen van uw hart, dat gij vernuft en vlijt te koste legt: gij legt den grondslag tot de verlichting des menschdoms!

Komt, beschouwen wij, van dit standpunt, Kosters uitvinding, in den omvang harer grootheid, en sluiten wij daarmede deze redevoering.

* * *

De beschaving van den menschelijken geest, deszelfs ontwikkeling, vorming en verrijking, het hangt alles af van de onderlinge mededeeling der gedachten en gevoelens. Hierom gaf ons de weldadige Schepper het weldadig spraak-vermogen. Ontneem het aan den mensch, en er is niets, dat hem boven den staat der dierlijkheid verheft; er is geen band der gezelligheid meer, zelfs niet der huisselijke zamen-woning; en er mo-

moge een redelijk vermogen in hem sluimeren, het wordt nimmer uit die sluimering opgewekt. Hoe verder dus de mededeeling der begrippen en gewaarwordingen, waarvan de spraak het werktuig is, zich uitstrekt, des te grooter wordt de omvang der beschaving, der redelijkheid. Maar wat wij spreken, wordt slechts door weinigen gehoord, die ons omgeven; en wat wij belangrijks spreken, dikwerf niet gehoord door hen, voor wie het gesprokene meest heilzaam en noodzakelijk zou geweest zijn. Bovendien, de spraak is slechts stem en klank; zij vervliegt en laat geen sporen na; de onoplettendheid hecht er zich niet aan, uit het ontrouwe geheugen wordt zij uitgewischt, en is — verloren!

Al vroeg dus werd de kunst uitgevonden, om tot het oog, zoo wel als tot het oor te spreken. Het moeijelijkste van alle vraagstukken werd opgelost: de klanken der stem door zigtbare en blijvende teekenen te vertegenwoordigen: het letter-schrift werd ontdekt. Van toen af dagteekende het tijdperk eener nieuwe beschaving. Welke gedachten in den geest van groote mannen, welke gevoelens in hun hart oprezen, wat kennis en onderrigt van hunne lippen vloeide, het behoefde niet meer der vergetelheid prijs te worden gegeven; perkament en papier

werden er de bewaarplaatsen van; dagelijks vermenigvuldigde die schat, en werd, vergroot en verrijkt, van het ééne tot het andere geslacht voortgeplant. Wie tot denzelven toegang had, mogt zijnen dorst naar wetenschap lessen, en deelde weder van het zijne aan anderen mede. Maar helaas! voor weinigen stond die toegang open. De afschriften, zoo veel tijd, en arbeid, en geduld vereischende, waren schaarsch, en niet dan tot duren prijs te bekomen. Waar slordigheid zich overhaastte, om ze verkrijgbaarder te maken, werden zij onleesbaar en door de grofste feilen verdonkerd. Zou ooit het licht der kennis alle standen der maatschappij bestralen, en, niet langer binnen de cellen van weinige geleerden besloten, ook doordringen tot die talrijke en nuttige menschen-klasse, die trotschheid en bijgeloof, heersch- en dweepzucht, in de boeijen der onkunde en domheid gekluisterd hielden; zou ooit een vrije omloop van gedachten, gevoelens en kundigheden, ruwe vernuften slijpen, verholen talenten aan den dag brengen, en de vrijmoedige stem der waarheid, onder nederige daken, en in prachtige gewelven, gelijkelijk doen weêrgalmen; er werd een nieuwe kunst vereischt, die de loome pen, het schaarsch en kostbaar handschrift verving, en door duizendvoudige vermenigvuldiging van 't

geen

geen voorheen, door weinige bevoorregten, ter naauwer nood was te bekomen, de deur der kennis, en der zelf-onderrigting, wijd open zettede voor allen! Daar trad de Boek-drukkunst te voorschijn, en vervulde den verborgen wensch der vrienden van waarheid en deugd, en ging welhaast aller wenschen te boven. Zij schudde het juk der geheimhouding af, en liet zich binnen den omtrek harer eerste werkplaatsen niet langer bepalen. Verspreid over de beschaafdste deelen van Europa, vergenoegde zij zich niet, met de behoeften van het kinderlijk onderwijs, of der huisselijke godsdienstigheid, te bevredigen. Zij nam hooger vlugt, en stond de pas ontwaakte drift naar ware geleerdheid, en onvervalschten smaak, krachtdadig ten dienste. Al wat de oudheid heerlijks en uitmuntends had voortgebragt, werd uit verholen schuilhoeken voor het licht gedaagd; de heilige Boeken der Openbaring verschenen in derzelver oorpronkelijke talen; de fakkel der wijsheid en der godsdienst-kennis werd tevens ontstoken, en alle wetenschappen baadden zich in een' nieuwen hemelgloed! Ook hier bepaalde zich hare heilvolle werking niet. Een tak van nijverheid en koophandel geworden, wist zij elks behoefte te gerieven, en den prijs harer voortbrengselen aan het vermogen der weetgierigheid te evenredigen.

Werktuigkunde leende haar de hand, om hare schepping te vereenvoudigen en te voltooijen. De beweegbare letter, uit den vasten drukvorm geboren, werd zelve de grondstof van een' nieuwen vasten vorm, om voor bijkans niets verkrijgbaar te maken, wat voorheen tegen goud werd opgewogen. Zoo werd zij eene schrift- en letter-spraak, wier geluid ontelbare keeren herhaald, en teruggekaatst, tot in de afgelegenste hoeken doordrong, en over zeeën en gebergten henenklinkende, alom werd gehoord en verstaan: een stem der gedachten, door niets te smoren; 't zij ze, zachtelijk fluisterende, door de eenzame overpeinzing met wellust werd opgevangen; 't zij ze, rollende als de stem des donders, hart en oor met verbazing en ontzetting vervulde. Door haar zagen rede en deugd een nieuwe regtbank opgerigt, waarvoor zij hare zaak bepleiten konden; de ontzagchelijke regtbank van het publiek! de laatste toevlugt der belasterde onschuld, der verdrukte braafheid, der miskende, der verdonkerde, der geloochende waarheid! Een vierschaar vreesselijk voor de vijanden van licht en regt; wier vonnissen schrik jagen in het hart van hen, die nimmer beefden voor vuur of staal; waarvoor zij zelfs sidderen, die het eeuwige gerigt bespotten! Daaraan dacht uwe Hollandsche eenvou-

voudigheid niet, LAURENS JANSZOON! toen gij in den hout van Haarlem beukenschors tot letteren sneedt! maar zoo groot echter was de kunst, waarvan toen het denkbeeld in u geboren werd; en tot zoo groote einden was zij door den liefderijken Vader der menschen verordend!

Door den liefderijken Vader der menschen? .... maar zijn er dan niet sommigen, die de nadeelen dezer kunst breed uitmeten? die de onheilen, door de vrije, onbedwingbare drukpers aangerigt, zoo groot, haren invloed zoo gevaarlijk achten, dat zij twijfelen, of hare uitvinding wel voor een geschenk des hemels te houden zij; of zij niet, ten zij men haar krachtdadig beteugele, onder de kwalen en geesels des menschdoms geteld moet worden? De beek, dus zeggen zij, die onze akkers weldadig besproeijen moest, is een stortvloed geworden, die het gewas overstelpt, huizen, vee en menschen in hare woede meêsleept en wegspoelt! De sneeuw, dus spreken zij, die onze velden bedekken en koesteren moest, is een vervaarlijke klomp geworden, die den vreedzamen berg-bewoner jammerlijk onder zich begraaft! .... Onzinnigen! wat wilt gij dan? de bron stoppen, waaruit verkwikking en vruchtbaarheid met milde stroo-

men toevloeijen, opdat zij geene verwoestingen aanrigte, die bij het heil door haar te weeg gebragt, als een droppel in den oceaan verzwolgen worden? Kleingeestigen! wat wilt gij dan? zijt gij Nederlanders? wenscht dan, dat Europa's rivieren niet meer in uw vaderland haren uitgang hebben; wenscht de vernietiging van uwen koophandel, om niet, nu en dan, in den winter voor overstroomingen te vreezen! Of wilt gij de bron slechts vloeijen laten, waarheen het u gelust, in kleine, troebele slingerbeekjes, zonder breedte, zonder diepte, door uwe bekrompenheid uitgegraven? Wilt gij haar beletten, dat zij een berg-stroom wordt, die van de rotsen nedervalt? Gij verhinderen, dat de sneeuwklomp zich van de Alpen losrukt, en donderend ploft in het dal? Gij, met uwe magtelooze handen, het groote werk der schepping vernietigen! den grooten Schepper der natuur trotseren! Meent niet, dat het minder vermetelheid is, den vrijen loop der uitdrukking van gedachten en gevoelens, dan dien der opgezwollen vloeden te willen stremmen! Meent niet, dat zij eindelijk minder met alle teugels en breidels, dan deze met dijken en sluizen den spot drijven, wanneer het opgeperste water zich ten laatste een' eigen en vreesselijken doortogt baant! Maar waartoe langer verbloemde taal

ge-

gesproken? Aan wien heeft God de magt verleend, om voor anderen te denken? te bepalen, wat ieder nuttig is te weten, of niet te weten? de vrije onderzoeking des verstands aan banden te leggen? de Rede, het goddelijkste, dat in ons is, te beperken, te omschrijven, en door die omtuining niets door te laten, dan 't geen door u, door u, onwijs en nietig schepsel! met een' vrijbrief is voorzien? Die magt heeft God aan geen' sterveling verleend; en wie ze zich aanmatige, de naam zijner misdaad is — heiligschennis! Of zou de zucht voor waarheid, godsdienst en volks-geluk, die misdaad tot een deugd, die heiligschennis tot een' pligt kunnen maken? Waarheid en godsdienst staan onder de bescherming van hooger, dan aardsche magt, en hoe ook aangerand, dat eeuwig Rijk zal niet omgeworpen worden! Volks-geluk kent geen grooter vijandin, dan volks-verblinding. En ongelukkig hij, wien waarheid, godsdienst en volks-geluk, slechts ten dekmantel strekken, van bekrompen inzigten of lage bedoelingen; de wraak dér gehoonde deugd en redelijkheid volgt hem op de hielen!

Ontveinzen wij niet, wat onheilen het misbruik der vrije drukpers heeft aangerigt. Betreuren wij het, zoo dikwijls zij door onwaar-

digen tot een werktuig der boosheid wordt vernederd: om 't geen heilig is, ten doel der spotzucht te stellen; de driften te ontvlammen, de zeden te verwoesten; laster en eerroof ten dienste te staan, en door pijlen, uit het duister geschoten, diepe, vaak ongeneeslijke wonden toe te brengen! Betreuren en verfoeijen wij, maar dulden wij het, gelijk wij al het kwade dulden moeten, waarin, door der menschen verkeerdheid, het goede helaas! te dikwijls ontaardt; en naarmate het beter en edeler is, getuige zij het gezegend Christendom, te dieper en jammerlijker ontaarden kan! Op den vruchtbaarsten akker schiet ook het onkruid weligst op: wee de roekelooze hand, die, om het uit te wieden, de rijpende halmen kneust, en knakt, en vertrapt, en baldadig uitrukt! Maar dubbel wee over dien, die het edelste graan voor een schadelijke gifplant verklaart, en het onkruid wassen laat, om 't geen waarachtig voedsel is, te vernielen! Spreekt en getuigt het, wie gij zijn moogt! in welk een' nacht van barbaarschheid zouden wij andermaal gezonken zijn, indien al wat immer kerkelijke of wereldlijke magt verbood in het licht te verschijnen, ook in het duister gebleven was? Dat slechts geen vooroordeel onze oogen sluite voor al het onschatbaar goed, uit de vrije mededeeling der

ge-

gedachten, eeuwen lang, en dagelijks op nieuw geboren; zoo zullen wij het weinige kwade, door een verborgen Albestuur zoo menigwerf in goed verkeerd, ons ligtelijk getroosten. En indien wij, in sommige schand- en schot-geschriften, die de deugd honen, die de eer aanranden, verstand en hart op den doolweg pogen te brengen, de vruchten, niet der edele drukpers, maar van der menschen bedorvenheid beweenen; wij zullen daarbij onze blikken laten weiden over die menigte van geest-verlichtende, ziel-verheffende, hart-veredelende voortbrengselen van Kosters onwaardeerbare kunst, waaraan het onzen leeftijd, even min als vroegere eeuwen, ontbreekt; en ons oog zal met wellust rusten op dat zeldzaam, dat heerlijk verschijnsel onzer dagen, het onschatbaar Bijbelwoord in alle talen gelezen, in alle landen verspreid! Wij zullen het zien; wij zullen het hoofd dankbaar ten hemel heffen, en zegenen Kosters uitvinding, Kosters nagedachtenis!

Gelukkig de landen, waar de vrije drukpers aan geen banden van menschelijke willekeur is gelegd; waar de wet geen gevoelens, maar misdrijven beteugelt; waar staatkundige en godsdienstige gewetens-dwang gelijkelijk balling zijn! Daar alleen zit waarheid op den troon; daar al-

leen wordt godsdienst in het hart geeërbiedigd; daar alleen woont waarachtig volks-geluk! Getuig dit, ô mijn Vaderland! zoo dikwijls de veilige schuilplaats der verdrukte onschuld; als zij, om gevoelens en woorden ten bloede toe vervolgd, in uwen herbergzamen schoot werd opgenomen en gekoesterd! Als zij van hier de moedige taal harer verdediging wijd en zijd deed klinken, en gij, wat elders het licht niet aanschouwen mogt, aan gansch Europa te zien en te lezen gaaft! Gelukkig Nederland, waar de vrijheid van schrijven, zoo wel als van denken en spreken, door de grondwet van Staat geheiligd, nog heiliger is aan het hart van Vorst en natie! Beschermd en gehandhaafd door een' geliefden Koning, wiens troon op regt en deugd gegrondvest, wiens bestuur, door wijsheid voorgelicht, door liefde gematigd, geen blinddoek behoeft, om het oog zijner volken te sluiten voor het gezigt van vernedering, van slavernij of ellende! Gelukkig Nederland! aloude zetel van godsdienst en burgerdeugd, van vrijheid en volks-geluk! Gij alleen waart waardig de geboorte-grond der edele Boek-drukkunst, waardig het vaderland van Laurens Janszoon Koster te wezen!

AAN-

AANTEEKENINGEN.

Bl. 2. *Volmakers der kunst.* J. GUTTENBERG, J. FAUST en P. SCHOEFFER.

Bl. 3. *Op dezen dag.* Het jaar en de dag der uitvinding zijn onbekend. Dat dezelve tusschen de jaren 1420 en 1425 gesteld moeten worden, en wel in het aangename van den zomertijd, is door de Commissie tot regeling der zaken van het feest, in derzelven rapport aan de Stedelijke Regering, tot den hoogsten trap van waarschijnlijkheid gebragt. Men kon derhalve het gemiddelde tijdperk niet naauwkeuriger of scherpzinniger bepalen, dan op eenen dag in Julij des jaars 1423.

Bl. 6. *Der kloosterlingen.* Die zich voornamelijk, en bijkans bij uitsluiting, met het afschrijven van boeken bezig hielden.

Bl. 7. *Die men elders te vergeefs zal zoeken.* Indien GUTTENBERG of één zijner Duitsche mededingers de eerste uitvinders geweest waren, zou het toch te verwonderen zijn, dat zij nooit aan iemand verhaalden, hoe zij het eerst tot deze ontdekking gekomen zijn; uit welke beginsels, langs welk een' trapsgewijzen voortgang, zij eene zoo zamengestelde kunst tot die hoogte van volmaking gebragt hebben, als waarvan zelfs de eerste voortbrengsels der Mentzische drukpers getuigen.

Bl. 9. *Wat men met houten letteren ooit beproefd hebbe* enz. Dit is door den kundigen en verdienstelijken ENSCHEDÉ den Ouden, op de allerovertuigendste gronden aangetoond.

Bl. 9. *Door de uitvinding van stempel en moedervorm.* Het verhaal van H. JUNIUS meldt hiervan wel niets; maar het gieten van looden en tinnen letteren moet noodwendig door de uitvinding van stempel en matrijs zijn voorafgegaan.

ALDAAR. *Door de ontrouw van eenen bedienden.* HANNE GENSEFLEISCH, broeder van JOH. GUTTENBERG, die op kersnacht 1439 alle voorhanden zijnde stempels, matrijzen, gegoten letteren, en afgedrukte bladen, die hij magtig kon worden, uit KOSTERS werkplaats ontvreemdde, en er zich mede naar Duitschland begaf. Waarschijnlijk is dit geschied, niet lang na KOSTERS overlijden.

Bl. 10. *Tot aan hare bron.* Tot aan het mondelijk verhaal van CORNELIS, bijgenaamd *den boekbinder*, die leerling op KOSTERS drukkerij, en bij de ontdekking van den gepleegden diefstal tegenwoordig is geweest.

Bl. 11. *Daaronder de onwraakbaarste.* Voornamelijk, om van anderen niet te gewagen, dat van ULRICH ZELL, die zelf een kweekeling was der eerste Mentzische drukkerij.

Bl. 13. *Tot bijkans twee eeuwen later.* Er zijn in dien tusschen tijd wel ijverige verdedigers der eer van Haarlem geweest, van welken het genoeg is P. SCRIVERIUS en J. C. SEIZ te noemen. Doch derzelver schriften zijn voornamelijk door dat van MEERMAN ter kennis der buitenlanders geraakt. Ook konden zij zich niet, gelijk MEERMAN, op de alleroudste proeven en overblijfsels der Haarlemsche drukpers beroepen.

Bl. 14. *Te deelen en bijteleggen.* Door de uitvinding der beweegbare houten letters aan KOSTER, der gesneden metalen aan GUTTENBERG en FAUST, en der gegoten letteren aan SCHOEFFER toe te kennen.

Bl. 15.

Bl. 15. *Der roemrijke maatschappij, in uwe stad gezeteld.* De Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem schreef, in den jare 1808, eene prijsvraag uit, om de aanspraken der Stad Haarlem, en van LAURENS KOSTER, op de eer van de uitvinding der Boek-drukkunst te onderzoeken. Deze prijsvraag werd, in het jaar 1816, door den Heer J. KONING zoo voldoende beantwoord geacht, dat aan denzelven de gouden eerpenning, en eene buitengewone premie daar benevens, werden toegewezen. Het is voornamelijk op grond der nieuwe bewijzen en proeven, door den Heer KONING aangevoerd, en uit oude stedelijke en kerkelijke registers zorgvuldig bijeengezameld, dat de Regering van Haarlem besloten heeft, het vierde Eeuwfeest van de uitvinding der Boek-drukkunst binnen hare stad plegtig te doen vieren.

ALDAAR. *Baatzuchtige onderkruiping en ergerlijke pleitgedingen.* Het is genoeg hier van de processen van GUTTENBERG tegen de erven van A. DRIZEHN, en van FAUST tegen GUTTENBERG te gewagen. De bewijzen, uit deze stukken afgeleid, om aan Haarlem de eer der uitvinding te betwisten, zijn genoegzaam wederlegd; maar de blaam, daardoor op de voorgewende Duitsche uitvinders geworpen, is niet uitgewischt.

ALDAAR. *Aanzienlijk door uwen stand.* KOSTER was Schepen en Thesaurier der Stad Haarlem.

ALDAAR. *Uit edelen stam gesproten.* Hij was afkomstig uit het geslacht der BREDERODE'S.

ALDAAR. *Door kinderlijke trouw geholpen.* Door zijnen Schoonzoon, THOMAS PIETERSZOON.

REDEVOERING

VOOR DE

KINDEREN

DER

STADS-ARMEN-SCHOLEN,

BIJ GELEGENHEID VAN HET

VIERDE EEUWGETIJDE

VAN DE UITVINDING DER

BOEKDRUKKUNST

DOOR

LAURENS JANSZ. KOSTER.

GEHOUDEN BINNEN HAARLEM, DEN 11 JULIJ 1823.

DOOR

J. S. VAN STAVEREN,

PREDIKANT BIJ DE HERVORMDEN ALDAAR.

TE HAARLEM BIJ

DE ERVEN FRANÇOIS BOHN,

MDCCCXXIII.

VOORBERIGT.

De plaatselijke School-commissie binnen deze Stad, ten hoogsten ingenomen met de feestelijke viering van het vierde Eeuwgetijde van de uitvinding der Boekdrukkunst door LAURENS JANSZ. KOSTER, *welke op den* 10*den en* 11*den Julij dezes jaars binnen deze Stad zoude plaats hebben, besloot in hare vergadering, den* 23*sten Junij laatstl. gehouden, dat Feest ook voor* de Kinderen der Stads-Armen-Scholen *te vereeuwigen. Zij verzocht mij, als haren Voorzitter, bij die gelegenheid eene eenvoudige Rede voor die kinderen te willen houden. Ik heb aan dat verzoek gaarne willen voldoen, en geef die Rede, zoo als ik dezelve heb uitgesproken, op aandrang van velen, die haar gehoord hebben, in het licht, met geen ander doel, dan om door dezelve, onder den Goddelijken zegen, ook voor de Jeugd eenig nut te stichten.*

Omtrent dat Kinderfeest zelf, hetwelk in deze Stad met zulk eene algemeene belangſtelling en hartelijke deelneming gevierd is, wil ik opzettelijk niets meer berigten, omdat daartoe welligt eerlang eene nadere gelegenheid zich zal opdoen; alleenlijk moet ik melden, dat de Gezangen, die bij deze gelegenheid gezongen zijn, vervaardigd werden door den zeer verdienſtelijken H. POLMAN, AZ., *die, met eenige beroemde beoefenaars van de toonkunst, edelmoediglijk zeer veel heeft toegebragt om dit Feest te veraangenamen.*

Ik verzoek van den beſcheiden Lezer, onder het oog te houden, dat ik voor kinderen ſprak, en mij dus, zoo veel mogelijk, naar hunne vatbaarheid moest ſchikken. — God zelf gebiede over deze geringe poging eenen rijken zegen, opdat dezelve zoo moge ſtrekken, om in het jeugdig hart de gedachtenis te bewaren van eene gebeurtenis, die zoo veel heils voor het menschdom heeft te weeg gebragt!

Haarlem
12 Julij 1823.

VOOR-

VOORZANG.

Alles juicht in Haarlems muren,
  Op dit vrolijk KOSTERS feest;
En die vreugd verfpreidt haar' invloed
  Ook op onzen kindergeest. —
Zouden oudre ſtadgenooten
  Slechts hun blijde toonen ſlaan?
Neen, ook kindren heffen juichend
  Hunne dankbre zangen aan.

Haarlems jeugd moet ook gedenken,
  Dat de zwarte duisternis
Eens door KOSTER, door zijn vinding
  Weggevaagd, verdreven is.
Haarlems jeugd moet nooit vergeten
  KOSTERS eer en Haarlems roem. —
Haarlem! KOSTER! dat de Naneef
  Steeds verrukt uw namen noem'!

Geëerde Hoorders, die, van welken rang, ſtaat of betrekking in de Maatſchappij, dit heugelijk Kinderfeest met uwe tegenwoordigheid gelieft te vereeren, en daardoor uwe hartelijke deelneming aan hetzelve zoo duidelijk openbaart!

Geachte Medeleden van de plaatſelijke School-commisſie binnen deze Stad, die uit de edelſte beginſelen dit Kinderfeest verordend hebt, en uwe warme belangſtelling in het heil dezer Jeugd ook daarin openbaart, dat gij ook haar een aangenaam genot wilt ſchenken van de herdenking aan eene gebeurtenis, die, onder den zegen des Allerhoogſten, het heil der wereld ten gevolge heeft!

En gij vooral, dierbare Jeugd, voor welke mijne eenvoudige Rede geheel en alleen moet zijn ingerigt, en die wij eenmaal in uwen kring en ſtand als nuttige en werkzame leden in de Maatſchappij wenſchen geplaatst te zien!

Dit plegtig Feestuur verſchaffe ons allen ware blijdſchap; en de indrukken van hetzelve worden uit het hart der kinderen nimmer uitgewischt!

Ik ſta thans, lieve Kinderen! op dezelfde plaats, van welke ik, in eene andere betrekking, zoo dikwijls het groot voorregt heb, om tot velen uwer

te

te ſpreken over datgene, wat u voor den tijd en voor de eeuwigheid waarlijk gelukkig kan maken (*); maar ik ſta alhier thans bij eene geheel buitengewone gelegenheid, en met een geheel bijzonder doel.

Gij hebt het reeds lang gehoord, dat er in deze dagen een zeer groot Feest in deze Stad gevierd zou worden; alle toebereidſelen kondigden de aannadering van dat Feest aan; duizende vreemdelingen vloeiden van alle zijden naar het beroemde *Haarlem* toe, en nu in deze dagen ziet gij vreemdelingen en ſtadgenooten, aanzienlijken en geringen, rijken en armen, ouden en jongen, ernſtigen en vrolijken, nu ziet gij vele duizenden in onze ſtad en hare bekoorlijke dreven, als broeders zich vereenigen in de hartelijkſte blijdſchap en onderlinge liefde; zij drukken elkander vrolijk de hand, wenſchen elkander welmeenend geluk, en de een zegt tegen den anderen: „Laat ons toch blijde, laat ons toch dankbaar zijn aan den Opperzegenaar!"

Wel lieve Jeugd! dat moet dan wel een hoogstbelangrijk, dat moet dan wel een buitengewoon Feest zijn.

(*) Deze Redevoering werd gehouden in de Bakenesſer-kerk, alwaar op elken Zondag eene opzettelijke Leerrede voor de kinderen gehouden wordt.

zijn. Ja dat is het zeker. Want het is een Feest voor de geheele Menschheid, omdat de onuitſprekelijke zegen, waaraan ons dit Feest herinnert, zich tot alle volkeren der aarde, tot het geheele menschdom heeft uitgebreid of nog uitbreidt. Maar waarom dan dit Feest binnen *Haarlem* gevierd? Juist daarom, lieve Kinderen! omdat die groote zegen, van welken ik ſprak, van deze ſtad zijnen oorſprong rekent, van haar zich tot andere oorden, landen en werelddeelen heeft uitgebreid, en de volkeren der aarde nu wandelen in dat weldadig en heerlijk licht, hetwelk alhier ontſtoken is. Ja, wel mogen wij ten hoogſten zijn ingenomen met de ſtad, waarin wij geboren zijn of wonen, want alhier, te *Haarlem*, is de edele Boekdrukkunst uitgevonden, en het Feest, hetwelk wij vieren, is het *vierde* Eeuwfeest van de uitvinding dier onwaardeerbare kunst, door den onſterfelijken LAURENS JANSZOON KOSTER.

En nu is dan alles vreugde, omdat een iegelijk, die wel denkt, deze uitvinding als eene der grootſte weldaden, die de goede God aan menſchen ſchonk, aanmerkt en eerbiedigt. In elk huis is, als het ware, een Feest; en ieder regtgeaarde vader verzamelt zijne kinderen in deze dagen rondom zich, vertelt hun, wat er vóór vier Eeuwen gebeurd is, en wat zij aan die gebeurtenis te danken hebben, en dan beſluit hij zijn verhaal met te zeggen: „Lieve kin-

de-

deren! weest nu eens regt vrolijk met ons! Maar laat ons vooral dien hoogen en goeden God niet vergeten, die de bron is van alle blijdſchap, en aan wien alleen de eer en heerlijkheid voor dien grooten zegen zoo billijk toekomt!"

Alles is dan nu vreugde; en iedere poging, die ſtrekken kan, om die vreugde behoorlijk te wijzigen, dezelve nog meer te verhoogen, en tot alle kringen en ſtanden van menſchen uittebreiden, is dan met het hoogſte regt edel en lofwaardig, en verdient gewisſelijk de goedkeuring en toejuiching van alle ware menſchenvrienden.

En zouden wij dan in deze vrolijke Feestdagen ulieden kunnen vergeten, dierbare Jeugd, die ook in uwen kring en in uwe betrekking de hoop zijt van het opkomend geſlacht? Zouden wij ulieden kunnen vergeten, die op onze Stads-ſcholen, voor rekening der ſtedelijke kas, in nuttige kundigheden en wetenſchappen onderwezen wordt, en waaronder er zoovelen zijn, die waarlijk in hunnen kring door leerzaamheid, loffelijke vorderingen, en braaf gedrag uitmunten, en daardoor, aanvankelijk, kosten, moeite en zorgen rijkelijk beloonen, en dat eenmaal, onder den Goddelijken zegen, nog veel heerlijker zullen doen? Zouden wij het met welgevallen kunnen zien, dat kinderen van meer vermogende ouders in deze dagen aan de algemeene vreugde deel-

nemen, en dat gijlieden, omdat de Hemelſche Vader aan uwe lieve ouders, naar zijne wijsheid, minder tijdelijke voorregten ſchonk, zoudt moeten achterſtaan? Neen, dan was onze vreugde niet van den regten ſtempel. Dat was ſnoode ondankbaarheid aan dien God, die de armen en rijken beiden geſchapen heeft, die de liefderijke en barmhartige Vader van allen is, en die ulieden zoowel als onze kinderen tot betamelijke vreugde en genot verordend heeft, en door middel van dien grooten zegen, waaraan zoo veel duizenden op dit Feest gedenken, voor het tegenwoordig en toekomend leven wil gelukkig maken.

Neen, lieve Kinderen! wij vergeten u niet. – De hoogst achtingwaardige Leden der plaatſelijke School-commisſie binnen deze ſtad gevoelen eene bijzondere betrekking op ulieden. Wij beſchouwen ons zelven, als het ware, als uwe vaders, omdat wij zoo gaarne datgene doen, wat uwe u liefhebbende, doch min vermogende ouders niet kunnen doen, en daarom aan ons toevertrouwen, *zorgen*, *namelijk*, *voor uwe opvoeding*, *onderwijs en vorming!* Wij vergeten ulieden niet. — Gij hadt het eens moeten zien, toen op den 23ſten Junij dezes jaars in eene vergadering der plaatſelijke School-commisſie door meer dan één Lid de vraag geopperd werd, of men op de feestdagen, die aanſtaande waren, ook niet een kinderfeest aan

de

de onderwijzelingen op de Stads-Armen-ſcholen geven zoude? Toen was het bij al de Leden één hart, en ééne ſtem; en voorſtel en beſluit was het werk van één' en denzelfden oogenblik. Wij waren allen zoo blijde, als of voor onze eigene kinderen een groot geluk werd voorbereid; zoo blijde, dat gij, lieve Kinderen! op dezen heugelijken ſtond niet meer verblijd kunt wezen. En toen wij nu dit Feest zouden regelen, vonden wij het hart van allen, die ons in het vervaardigen van gepaste Gezangen, en in het beſturen van de zang- en toonkunst voor dit Feest moesten behulpzaam zijn, even zeer gezind als het onze; elks hart klopte warm en edel voor het heil en de vreugde dezer kinderen! Wij vraagden ſlechts, en ieder, die maar wist, dat hij iets konde toebrengen tot het genoegen en den luister van dit kinderfeest, was niet alleen dadelijk gereed, maar rekende het zich zelfs tot een voorregt, daaraan te mogen medewerken. En nu heffen wij dan eerbiedig oog en hart ten Hemel, en maken vrolijk ſtaat op de goedkeuring van uwen en onzen barmhartigen hemelſchen Vader, die het zoo gaarne ziet, dat de armen en behoeftigen niet vergeten worden, en op den zegen van den grootſten, Kindervriend, wiens liefde en genade allen omvat, bij wien geene aanneming is des perſoons, en die zoowel aan de kinderen der behoeftigen, als

der

der meer vermogenden de grootſte tijdelijke en eeuwige vreugde ſchenken wil.

En nu, dierbare Jeugd! ſchoon ik de taak, die mij voor dit uur werd opgelegd, moeijelijk vind, ontveins ik niet, dat ik dezelve volvaardig op mij nam, en het mij tot eere reken die te vervullen. God heeft mij het voorregt geſchonken, om zelf vader te zijn, en Hij, de Alwetende, weet het, wat mijn vaderlijk hart gevoelt, wanneer ik onder mijne kinderen betamelijke vreugde zien en bevorderen mag. En zoude ik dan niet vrolijk en dankbaar zijn, wanneer ik in mijne betrekking iets mag toebrengen, om duizend kinderen te verblijden?

Welaan dan! Ik ſpreek tot kinderen, die allen te *Haarlem* geboren zijn of wonen, die althans allen binnen deze ſtad opgevoed, en op onze Stads-Armenſcholen onderwezen worden. Ik zal ſpreken over eenen wijdberoemden Man, die voor vier eeuwen binnen deze zelfde ſtad woonde, en die, met zijnen onſterfelijken naam en roem, ook den onvergetelijken naam en roem van *Haarlem*, zelfs tot de laatſte nageſlachten overbrengt, en voor hem vereeuwigt. Ik wil voor hem een' ſtevigen gedenkzuil ſtichten in het kinderhart; maar vooral wil ik ulieden opwekken, om door eene dankbare gebruikmaking zijner voortreffelijke uitvinding zijne nagedachtenis ongeſchonden te bewaren, en bovenal om dien

God

God hartelijk dankbaar te verheerlijken, zonder wiens begunſtiging en zegen nooit één ſterveling iets nuttigs, iets groots, iets edels op de wereld heeft uitgerigt. Op deze wijze, meen ik, zal dit uur voor ulieden, lieve Kinderen! waarlijk een onvergetelijk Feest zijn.

EERSTE TUSSCHENZANG.

't Is Feest! 't is Feest in Haarlems wal;
Ja kindren, thans is 't Feest!
Wij zijn nog nooit, in geenen ſtond
Zoo hartlijk blij geweest.
Wij zingen dankbaar, wel te moê,
Aan KOSTER ook een lofzang toe.

Dit Feest is aan zijn roem gewijd;
En deze daalt ook neêr
Op onze Stad, op onzen Hout;
Maar klimt tot d'Opperheer;
Tot Hem, die, in den zwartſten nacht,
Door KOSTER 't licht heeft voortgebragt.

Wordt in den kindertoon vermeld,
Wat KOSTER eenmaal deed;
Ons oor — voor 't goede nimmer doof —
Is tot gehoor gereed.
't Verhaal, hoe alles is geſchied,
Vergeten Haarlems kindren niet.

Gij

Gij hebt uzelven, lieve Kinderen! door uw vrolijk gezang, in hetwelk gij den lof van onzen onvergetelijken Stadgenoot, aan wiens nagedachtenis dit Feest is toegewijd, bezongen hebt, verbonden, om aandachtig toeteluisteren, en nooit weder te vergeten, wat voor vier eeuwen in deze ſtad is voorgevallen. Dat zal aangenaam zijn voor mij, die ulieden die geſchiedenis in den kindertoon zal trachten te verhalen; dat is ten hoogſten nuttig voor u zelven, en vooral, dat zal ſtrekken tot verheerlijking van God, den almagtigen Beſtuurder van het heeläl, den Opperzegenaar van het menſchelijk geſlacht. Welaan, hoort dan met weetlust en belangſtelling.

Onder de beroemdſte mannen, waarop ons dierbaar Vaderland met het hoogſte regt zich mag verheffen, verdient buiten twijfel de onſterfelijke LAURENS JANSZOON KOSTER eene eerſte plaats, en op dezen zoo voortreffelijken Man gevoelen wij, die in deze ſtad geboren zijn of wonen, nog eene allerbijzonderſte betrekking; want hij was onze ſtadgenoot, en alhier, te *Haarlem*, in het laatſte gedeelte van de veertiende eeuw onzer christelijke jaartelling geboren.

Deze LAURENS JANSZOON was een zeer aanzienlijk burger en inwoner, of met eenen naam van dien tijd, Poorter dezer ſtad. Meermalen heeft hij in deze ſtad het aanzienlijk en oudſte ambt der ſtede-

lij-

lijke regering, het Schepenſchap namelijk bekleed. In het jaar 1431 was hij eerſte of voorzittend Schepen dezer ſtad, ſchoon hij reeds jaren te voren lid dier achtbare Vergadering geweest is. Ook vinden wij zijnen naam op de lijsten der ſtedelijke Theſauriers of Schatbewaarders in de jaren 1426, 1430 en 1434. Hij was dus een aanzienlijk man, gelijk ook zijne nakomelingen nog eenen geruimen tijd na zijnen dood, in hooge eer gebleven zijn, en de voornaamſte Regerings-posten in deze ſtad met roem bekleed hebben.

Deze LAURENS JANSZOON draagt gemeenlijk den naam van KOSTER, of LAURENS KOSTER; doch dat is niet zijn eigen of geſlachtnaam, maar een bijnaam, dien hij gekregen heeft, naar den post, dien hij bekleedde: hij was Koster van de Groote- of Parochiekerk binnen deze ſtad. Onder dien naam nu van KOSTER, is hij thans door de geheele wereld bekend, en met dien naam willen wij hem dan ook maar blijven noemen.

Met dien Man, lieve Kinderen! had de hooge en weldadige God iets bijzonders, iets groots voor. Door dien Man wilde Hij het meest wenſchelijk heil, den rijkſten zegen voor het menschdom aan het licht brengen. Deze LAURENS JANSZOON KOSTER, was een man, aan wien God groote talenten geſchonken had, hij bezat eenen veel omvat-

vattenden geest, en een vindingrijk vernuft, hetgeen wij anders wel eens gewoon zijn, een *ſcheppend Vernuft* te noemen. Deze Man ging op zekeren middag eens wandelen in onzen bekoorlijken Haarlemmer Hout, hetgene hij dikwijls gewoon was te doen; maar hij konde in het geheel niet denken, dat nu de oogenblik geboren was, die zijnen naam en roem onſterfelijk maken, en zoo veel zegen voor de wereld ontwikkelen zoude. Bij geval, zoo als wij menſchen gewoon zijn te ſpreken, ſneed hij van de ſchorſen van Beukenboomen letters, die hij omkeerende op een papier drukte, toen hij bevond, dat dezelve, onder het drukken, hare beeldtenis op het papier hadden overgebragt. Daar hebben wij, dierbare Jeugd, het eerſte, en, zoo het ſchijnt, niets beduidend beginſel van de edelſte kunst. Daar hebben wij de eerſte, doch zeer kleine flikkering van het heerlijkst licht, hetwelk eenmaal al de volkeren der aarde beſtralen, en al de eeuwen en geſlachten der wereld verlichten zal.

Wij kunnen het ons zoo verbeelden, hoe hartelijk verheugd die edele Man met die ontdekking zal geweest zijn. Mij dunkt, hij is nooit zoo vrolijk en dankbaar van zijne wandeling te huis gekomen. Hij vertelt, dunkt mij, dadelijk aan zijne kinderen en kindskinderen, en verdere betrek-

kin-

kingen en bekenden, wat hem wedervaren is; want dat weet gij, kinderen, als wij blijde zijn, dan verhalen wij dat zoo gaarne aan anderen, en dan zien wij het zoo gaarne, dat zij in onze vreugde deelen.

Maar nu ging het met die voortreffelijke uitvinding van onzen LAURENS KOSTER, gelijk met alle anderen: de eerste beginselen zijn klein; de ontwikkeling gaat langzaam, en de voltooijing vereischt vele jaren, ja somtijds eeuwen. En juist dat is het echte kenmerk van het werk Gods. Hoe meer gij, lieve Kinderen! in de Geschiedenissen van uw vaderland, en van de wereld zult bedreven worden, hoe meer gij het zult zien, dat de goede God dikwerf uit de allerkleinste beginselen de allergrootste zegeningen voor het menschdom doet geboren worden.

De veel omvattende geest van onzen onsterfelijken Man liet het nu bij die uitvinding niet berusten: neen, de weg was hem nu aanvankelijk gebaand, en nacht en dag peinsde hij, hoe hij van zijne ontdekking het meest mogelijk nut zoude trekken. Hij sneed vervolgens geheele regels in hout, om op die wijze zijne kindskinderen spelende te onderwijzen. Naderhand bestreek hij deze in hout gesnedene letteren met de gewone inkt, doch die voor het overdrukken te vloeibaar was. Nu kwam hij gelukkiglijk op den in-

val, om een lijmiger en taaijer inkt te vervaardigen; en daar door werd hij nu in ſtaat geſteld, om niet alleenlijk de letteren, maar ook in hout geſnedene afbeeldingen op papier of perkament overtedrukken. Zeer ſpoedig zag men een boek van onzen LAURENS verſchijnen: het was aan ééne zijde van het blad, en niet aan beide kanten gedrukt. Dit eerste gedrukte boek is van eenen onbekenden Schrijver, en voert den titel: *Spiegel onzer behoudenis*; en dit boek werd al ras door anderen opgevolgd. En dat drukken geſchiedde naderhand zoo veel te gemakkelijker, om dat onze voortreffelijke Uitvinder de houten lettervormen in looden, en vervolgens in tinnen veranderde, door welke vaste en hardere ſtof het doel nog gelukkiger konde bereikt worden.

Daar hebt gij nu, lieve Kinderen! de eerſte uitvinding der voortreffelijke Boekdrukkunst. En dat is nu reeds vierhonderd jaren geleden; want, alhoewel men het bij de onderzoekers der oudheid niet geheel ééns is over het eigenlijke jaar dier uitvinding, zoo ſchijnt het evenwel uitgemaakt en zeker te zijn, dat men die heilzame ontdekking vinden moet tusſchen de jaren 1420 en 1425. En van daar is het, dat onze loffelijke Stadsregering deze dagen vereeuwigt door zulke luisterrijke feestvieringen, waarin niet alleenlijk onze ſtad, ons vaderland, maar ook geheel de mensch-

menschheid dankbaar deelen moet. En al deze feestvieringen zijn ter eere van den onsterfelijken, en nooit genoeg geroemden LAURENS JANSZOON KOSTER. Trouwens, gelijk te regt in den gevel van het huis, door dezen onzen voortreffelijken Stadgenoot op de groote markt alhier bewoond, geschreven stond: „De kunst aller kunsten, de bewaardster aller wetenschappen is hier ter plaatse eerst gevonden."

Nu zult gij misschien naderhand wel eens hooren, dat er verschil gerezen is, of de Boekdrukkunst alhier te *Haarlem* of te *Mentz* in *Duitschland* zij uitgevonden? Dan, het is ontegenspreke-lijk bewezen, vooral ook door onzen zeer verdienstelijken Landgenoot JACOBUS KONING, in eene, door de Hollandsche Maatschappij der wetenschappen te *Haarlem*, in Mei 1816 met goud bekroonde verhandeling, dat de eer der uitvinding van die kunst alleenlijk aan onzen LAURENS KOSTER toekomt. De kunst van Boekdrukken is vervolgens door middel van diefstal naar *Mentz* overgebragt door eenen der knegts van onzen uitmuntenden Stadgenoot, die op zekeren, tot zijn doel juist geschikten nacht, de letters, of een gedeelte derzelven met de meest noodige gereedschappen aan zijnen meester heeft ontvreemd, en met dezelve naar *Mentz* is vertrokken. Ook is het onbetwistbaar, dat de kunst van Boekdrukken eerst na het overlijden van KOSTER

in de ſtad *Mentz* beoefend is, daar zij geene vroegere ſtukken dan van omſtreeks, of na het jaar 1450 vertoonen kan.

Verſchuldigden lof brengen dan alle de eeuwen en geſlachten aan onze wijdvermaarde Stad, die de wieg en bakermat is van alle beſchaving en verlichting! Onvergankelijken roem hebbe de man, die door zijnen veel omvattenden geest den ſtikdonkeren nacht van onwetendheid en bijgeloof verdreven heeft, en het menschdom aan het lezen, en aan het denken hielp! Maar bovenal eer en heerlijkheid, en de vurigſte dankzeggingen worden aan den God des Hemels toegebragt, die het denkend vernuft van onzen KOSTER tot deze uitvinding geleidde, en door dezelve het grootſte heil aan de wereld heeft geſchonken! En dat wilt gij immers gaarne, lieve Kinderen! Wel aan dan, heft vrolijk aan.

TWEEDE TUSSCHENZANG.

Heft aan, heft aan, daar 's juichensſtof!
Wat zingen kan zing' nu den lof
Van Haarlems ſtille dreven; (*bis*)
Waar KOSTERS geest het licht gebood;
Aan Drukkunst — o hoe godlijk groot! —
Het aanzijn heeft gegeven. (*bis*)

Wie

Wie roemt ooit naar waardij de ſtad,
Die 't ganſche wereldrond den ſchat
Van kennis heeft ontſloten? (*bis*)
Het oost en west, het zuid en noord
Zal de eeuwen door, in rein accoord,
Steeds Haarlems roem vergrooten. (*bis*)

Zoo ooit ons oog een boom aanſchouwt
Op Haarlems grond, in Haarlems Hout,
Dan ſlaan wij 't ook naar boven; (*bis*)
Dan zeeg'nen wij den dierbren grond;
Dan juicht ons hart, terwijl de mond
Gods liefde en gunst zal loven. (*bis*)

Ja, wel mogen wij, lieve jeugd! den lof van onzen KOSTER, van onze Stad met hare beroemde dreven, maar vooral de eer en heerlijkheid van den God des hemels en der aarde met vrolijke en dankbare liederen bezingen. Was er toch ooit eene uitvinding van het hoogſte belang, en van den grootſten zegen voor de wereld, het was buiten twijfel de uitvinding der Boekdrukkunst. Hoe gelukkig is het voor ons, lieve Kinderen, dat wij niet *voor*, maar *na* de uitvinding dier kunst geboren zijn! want nu kunt gij, wanneer gij maar wilt, zeer veel leeren en weten; en anders zoudt gij met millioenen andere menſchen in de diepſte onwetendheid neergezeten, en in vele dwalingen omgedoold hebben. Zonder de

Boekdrukkunst toch was er, zoo als nu, geene beſchaving of verlichting mogelijk geweest. En wat zoude er vooral van de verarmde klasſe van menſchen, van ulieden, behoeftige jeugd geworden zijn, indien God dat weldadig en heilrijk middel niet had laten ontdekken? Tot den tijd dier heerlijke uitvinding had men geene andere dan geſchrevene boeken. Zij waren dus zeer duur, en voor den zoogenoemden middenſtand, en den armen man volſtrekt niet te verkrijgen: het gevolg daarvan was diepe onkunde, dwaling en bijgeloof. Een akelige nacht van de zwartſte duisternis was over het menschdom verſpreid, die hoe langer zoo akeliger zoude geworden zijn. Verbeeldt u eens, lieve Kinderen! voor het boek aller boeken, het allerbeste en dierbaarſte boek, omdat God daarin tot ons ſpreekt, voor den nooit hoog genoeg gewaardeerden Bijbel, waarin de hemelſche Vader ons den weg aanwijst, om voor dit leven, en voor de eeuwigheid gelukkig en zalig te worden, voor zulk eenen Bijbel, en dan nog ſlechts op perkament geſchreven, eischte men in dien tijd vier- of vijfhonderd kroonen. Hoe weinigen konden dien dus koopen! En nu, nu kunnen wij dien grootſten ſchat voor eenen zeer geringen prijs bekomen, en is die prijs ons nog te hoog, die ſchat wordt ons *om niet* aangeboden: wij hebben denzelven ſlechts

aan-

aantenemen. Zoo is dan nu door middel van de edele Boekdrukkunst de grootſte rijkdom, en dat is toch wel de Bijbel, zoowel in handen van den geringſten als van den aanzienlijkſten, van den meest behoeftigen zoowel als van den meestvermogenden.

Wat hebben wij dan groote redenen om God te danken, en dit Feest met blijdſchap te vieren. Wanneer wij ulieden aanzien, lieve Kinderen, en dan denken: nu worden die kinderen ook beſchaafde en nuttige menſchen; nu worden ook zij in hunnen kring en ſtand in edele kundigheden en wetenſchappen onderwezen, nu worden zij ook eenmaal ten zegen voor de maatſchappij: ik zeg, lieve Kinderen! wanneer wij ulieden aanzien, en dat dan denken, ô dan ſpringt ons hart van vreugde op, en dan weten wij niet wat dank wij aan dien God zullen toebrengen, die zoo vaderlijk en weldadig voor ulieden, ja ook voor ulieden zorgt!

En zoudt gij dan, dierbare jeugd! op dit Feest niet regt blijde, niet hartelijk dankbaar zijn? zou dit Feest niet altijd in uw geheugen zijn, en ulieden onvergetelijk blijven? Immers ja. Maar waarin moet nu uwe blijdſchap en dankbaarheid beſtaan? Gij viert toch dit Feest maar ééns in geheel uw leven. Mogt het nu iets goeds voor ulieden nalaten! Welaan, hoort dan nog eenige oogenblikken! Gij moet blijde en dankbaar zijn, dat edele kindervrienden u

dit Feest hebben toebereid, en op hetzelve genoegen en genot ſchenken willen! Maar nu moet en wilt gij voor die menſchenvrienden ook gaarne iets over hebben, om hunne toegenegenheid en liefde dankbaar te vergelden. En wat wachten wij nu billijk van ulieden? Niets anders, dan hetgene u waarlijk deugdzaam en gelukkig maken, en u voor uzelven, voor uwe u liefhebbende ouders, en voor de maatſchappij, voor het opkomend geſlacht tot den grootſten zegen ſtellen kan.

Sommigen uwer, lieve Kinderen! hebben in naam van al de kinderen van onze Stads-Armen-ſcholen, bij onzen optogt naar deze plaats, om het ſtandbeeld van onzen onſterfelijken LAURENS KOSTER, op de Groote Markt alhier geplaatst, *kranſen van bloemen* gevlochten (*). Gevoeldet gijlieden niet onbegrijpelijk veel toen gij dat deed? Aan de gedachtenis van eenen man, die nu reeds bijna vierhonderd jaren dood geweest is, wijdet gij nu nog levendige bloemen; dat moet dan wel een allervoortreffelijkst man geweest zijn! Ja dat was hij. Gij hebt in uw Gezang beloofd, dat, waar gij ooit op den *Haar-*

lem-

(*) Bij den optogt naar de kerk, die zeer plegtig was en begeleid werd door al de leden der plaatſelijke School-commisſie, hadden ſommige kinderen kranſen van bloemen gevlochten, om het Standbeeld van LAURENS KOSTER te verſieren.

lemſchen grond of in den *Haarlemmer* Hout eenen boom zoudt aanſchouwen, gij den dierbaren grond, dien wij bewonen, zegenen, het oog naar boven heffen, en aan KOSTER denken zoudt. Ja, dat verdient hij! Door geheel de wereld behoort geen weldenkend mensch hem ooit te vergeten; bij elk nuttig boek, dat wij in de hand nemen en lezen, behooren wij altijd te denken: dat hebben wij naast God aan onzen voortreffelijken LAURENS KOSTER te danken; en zouden dan kinderen hem kunnen vergeten? zouden dat *Haarlemſche* kinderen kunnen doen? Neen, dierbare jeugd, dan waart gij onwaardig om geboren te zijn, of te wonen in eene ſtad, die, zoo lang als de wereld ſtaan zal, de roem der ſteden wezen, en aan het ganſche wereldrond zal toeroepen: „ *Haarlem* heeft den uitmuntenden uitvinder der edele Boekdrukkunst voortgebragt." Staat dan dikwijls ſtil bij het ſtandbeeld van den onvergelijkelijken Man, en bij het ſierlijk gedenkteeken, op den dag van gisteren, ter vereeuwiging van zijnen roem, in den *Haarlemmer* Hout zoo ſtatig en plegtig ingewijd, en denkt dan: zoo worden groote verdienſten na verloop van eeuwen zelfs nog gehuldigd. 's Mans naam en gedachtenis blijve ſteeds in dankbare zegening! Vergeet, *Haarlems* kinderen! vergeet LAURENS KOSTER nooit!

Maar vooral, Kinderen! vereert de nagedachtenis van dien man door eene dankbare gebruikmaking van het heerlijk licht, dat hij ontſtoken heeft! Zijne kunst, van tijd tot tijd al meer en meer tot volkomenheid gebragt, levert ook u, dierbare jeugd, allerlei ſchoone en voortreffelijke leer- en leesboekjes in allerlei nuttige kundigheden en wetenſchappen, voor allerlei jaren en ſtanden. Nu kunt gij regt beſchaafde, en in uwen kring nuttige menſchen worden. Onze leeftijd vooral is met regt beroemd door een groot aantal verdienſtelijke mannen, die er hun werk van maken, om voor de jeugd, ook voor de behoeftige jeugd, te ſchrijven. Maakt toch een dankbaar gebruik van die groote weldaad! Leest en onderzoekt veel en gaarne alles, wat men u in handen geeft, om u wijs, deugdzaam en gelukkig in uwen kring te maken! Maakt een getrouw en naarſtig gebruik van al dat onderwijs, die lesſen en vermaningen, die gij van en door uwe lieve ouders, uwe leeraars en meesters, in huis, op de katechizatie, in de kerk, en op de ſcholen zoo gedurig ontvangt; dat zal de beste hulde aan den wijdberoemden LAURENS KOSTER wezen!

Daar is nog iets, lieve Kinderen! waarop ik u oplettend maken moet. Is de naam van onze ſtad vereeuwigd door hetgene voor vier eeuwen binnen de-

dezelve voorviel, niet minder maakt zich *Haarlem* in dezen tijd beroemd door het uitmuntend verbeterd ſchoolonderwijs, hetwelk alhier zoo algemeen, en ook op onze Stads-Armen-ſcholen tot zulk eenen hoogen trap van volkomenheid is opgevoerd, dat ik het vrijmoedig durf vragen: waar ſtreeft men ook in dat opzigt ergens *Haarlem* voorbij? — Vergunt mij, dat ik ulieden alhier de dankbaarſte hulde en erkentenis brenge, edele Mannen! die geenen tijd, geene moeite, geene opofferingen te dierbaar acht voor het heil van het opkomend geſlacht! Uw naam en roem zweve op de lippen van de laatſte nakomelingſchap zelfs, en uw loon zij groot in den Hemel!

Maar nu, lieve Kinderen! geniet gij zulke groote voorregten, toont dan ook, dat gij daarvan een dankbaar gebruik maakt; en, wanneer gij eenmaal in uwe betrekking, als leden in de maatſchappij zult zijn opgetreden, dat men het dan aan u zien en van u zeggen kan: „Deze menſchen zijn, als kinderen, op de *Haarlemſche* Scholen onderwezen en gevormd!

Maar nu, dierbare Jeugd — en dat moest ik vooral niet vergeten — nog ééne vermaning. Mij dunkt ik zie het aan ulieden, gij loopt mij reeds met uwe gedachten vooruit, en gevoelt wat ik zeggen wil, wanneer gij ſpijs en drank, dekſel en kleeding ontvangt, dan dankt gij immers eerbiedig en vurig dien hoo-

hoogen en goeden God, die de milde bron en de weldadige gever is van alle zegeningen, gelijk van uw leven en uwe gezondheid. En zoudt gij dan Hem vergeten, daar Hij zoo vaderlijk en weldadig voor uwen edelen geest zorgt, voor uwen edelen geest, die voor de eeuwigheid geſchapen is! Het licht, door KOSTER ontſtoken, is een licht van God, een licht, dat van den hemel op deze aarde is nedergedaald. Dat licht is de beste leidſter uwer jeugd, de grootſte zegen voor uw volgend leven, en het verheldert zelfs den anders ſomberen ouderdom. Dankt dan ootmoedig en vurig den Schepper der geesten van alle vleesch, dat hij den geest van onzen onſterfelijken KOSTER zoo heerlijk beſtraalde, opdat hij het menschdom, en ook ulieden zoo weldadig verlichten en zegenen zoude. Van Hem, den vader der lichten, van wien alle goede gaven en volmaakte giften tot ons nederdalen, kwam ons ook deze groote zegen. Hem zij dan ook de eer, de heerlijkheid en de dankzegging daarvoor toegebragt!

Ja, barmhartig God, hemelſche Vader! neem de dankbare hulde van ons, en van deze kinderen met welgevallen aan! Gij zijt de rijke en milde bron van alle licht en zegen! Uwe liefde en gunst, die de vreugde en het geluk van menſchen en ook van kinderen bedoelt, ſchonk ons dit heugelijk Feest; en

de

de groote en onwaardeerbare weldaad, waaraan het ons herinnert, is uw geſchenk! Lof en dank en heerlijkheid worde u daarvoor door ons, en door alle eeuwen en geſlachten welmeenend toegebragt. Dat wij, dat deze kinderen, dat het ganſche menschdom waardiglijk het heerlijk licht, dat over hen ontſtoken is, wandelen! En dat wij ook met deze kinderen door uwe genade, om de verdienſten van onzen hooggeloofden Heer en Zaligmaker, den besten vriend ook van onze kinderen, hier op aarde worden voorbereid voor de heerlijke woningen van reiner licht, volmaakte deugd, en eindeloos geluk. *Het zij zoo!*

SLOTZANG.

Weldoend Vader, liefdrijk God!
Dankbaar roemen wij den zegen,
Dien we, in dit plegtſtatig uur,
Uit uw Vaderhand verkregen.
Eeuwig klink' ons vreugdelied,
Voor het geen uw liefde ons biedt.

Staart de ganſche Maatſchappij
Op ons, als haar jonge leden,
Geef ons, Vader! naar uw woord,
Steeds in 't regte ſpoor te treden!
Immers, uwe waarheid is
Spiegel der behoudenis.

Dank

Dank ook, vrienden van de jeugd!
Voor de blijdſchap, ons geſchonken.
Alles, wat uw liefde deed,
Doet ons hart in liefde ontvonken;
Deze liefde, u aangeboôn,
Zij uw kindermin ten loon!

*

TER DRUKKERIJE VAN
DE ERVEN FRANÇOIS BOHN.

GEZANGEN

VOOR DE

KINDEREN

DER

STADS-ARMEN-SCHOLEN,

BIJ GELEGENHEID VAN HET

VIERDE EEUWGETIJDE

VAN DE UITVINDING DER

BOEKDRUKKUNST

DOOR

LAURENS JANSZ. KOSTER;

GEVIERD BINNEN HAARLEM
DEN 11 JULII 1823.

TE HAARLEM,
BIJ JOHANNES ENSCHEDÉ EN ZONEN.

VOORZANG.

Alles juicht in HAARLEMS muren,
  Op dit vrolijk KOSTERS feest;
En die vreugd verspreidt haar' invloed
  Ook op onzen kindergeest. —
Zouden oudre stadgenooten
  Slechts hun blijde toonen slaan?
Neen, ook kindren heffen juichend
  Hunne dankbre zangen aan.

HAARLEMS jeugd moet ook gedenken,
  Dat de zwarte duisternis
Eens door KOSTER, door zijn vinding
  Weggevaagd, verdreven is.
HAARLEMS jeugd moet nooit vergeten
  KOSTERS eer en HAARLEMS roem. —
HAARLEM! KOSTER! dat de Nancef
  Steeds verrukt uw namen noem'!

EER-

EERSTE TUSSCHENZANG.

't Is Feest! 't is Feest in HAARLEMS wal;
Ja, kindren! thans is 't Feest!
Wij zijn nog nooit, in geenen stond
Zoo hartlijk blij geweest.
Wij zingen dankbaar, wel te moê,
Aan KOSTER ook een lofzang toe.

Dit Feest is aan zijn roem gewijd;
En deze daalt ook neêr
Op onze Stad, op onzen Hout;
Maar klimt tot d'Opperheer;
Tot Hem, die, in den zwartsten nacht,
Door KOSTER 't licht heeft voortgebragt.

Wordt in den kindertoon vermeld,
Wat KOSTER eenmaal deed;
Ons oor — voor 't goede nimmer doof —
Is tot gehoor gereed.
't Verhaal, hoe alles is geschied,
Vergeten HAARLEMS kindren niet.

TWEE-

TWEEDE TUSSCHENZANG.

Heft aan, heft aan, daar 's juichensstof!
Wat zingen kan zing' nu den lof
Van HAARLEMS stille dreven; (*bis*)
Waar KOSTERS geest het licht gebood;
Aan drukkunst — o hoe Godlijk groot! —
Het aanzijn heeft gegeven. (*bis*)

Wie roemt ooit naar waardij de stad,
Die 't gansche wereldrond den schat
Van kennis heeft ontsloten? (*bis*)
Het oost en west, het zuid en noord
Zal de eeuwen door, in rein accoord,
Steeds HAARLEMS roem vergrooten. (*bis*)

Zoo ooit ons oog een boom aanschouwt
Op HAARLEMS grond, in HAARLEMS Hout,
Dan slaan wij 't ook naar boven; (*bis*)
Dan zeeg'nen wij den dierbren grond;
Dan juicht ons hart, terwijl de mond
Gods liefde en gunst zal loven. (*bis*)

Wel-

S L O T Z A N G.

Weldoend Vader, liefdrijk God!
Dankbaar roemen wij den zegen,
Dien we, in dit plegtstatig uur,
Uit uw Vaderhand verkregen.
Eeuwig klink' ons vreugdelied,
Voor het geen uw liefde ons biedt.

Staart de gansche Maatschappij
Op ons, als haar jonge leden,
Geef ons, Vader! naar uw woord,
Steeds in 't regte spoor te treden!
Immers, uwe waarheid is
Spiegel der behoudenis. (*)

Dank ook, vrienden van de jeugd!
Voor de blijdschap, ons geschonken.
Alles, wat uw liefde deed,
Doet ons hart in liefde ontvonken;
Deze liefde, u aangeboôn,
Zij uw kindermin ten loon!

(*) Onder dezen titel is het eerste boek door KOSTER gedrukt en uitgegeven.

XII

VOLKS-LIEDEKENS,

op bekende wijzen,

TER VERVROLIJKING VAN

Laurens Jansz. Kosters

VIERDE EEUW-FEEST;

DOOR

DEMOCRIET.

Te HAARLEM, bij
VINCENT LOOSJES,
MDCCCXXIII.

DEMOCRIET, aan 't kronklend Sparen,
Is ſteeds opgeruimd van geest;
En zou 't KOSTER dan vergeten
Op dit Vierde Jubelfeest?

—

Neen! Het wil ook mede zingen,
Al is 't op geen' hoogen toon;
Ieder moet zijn taal begrijpen,
Van de hut tot aan den troon.

—

Wil men dan eens netjes weten,
Hoe, in een' pikdonkren *Nacht*,
Vinding, uit een *Beukentakje*,
Boekdrukkunst heeft voortgebragt;

—

Hoe die vond aan LOURENS KOSTER
En aan *Haarlems* grijzen wal
Eeuwiglijk tot *Roem* en eere
Bij de menschheid ſtrekken zal;

Hoe

Hoe deze eedle Kunst der Kunſten
Ieder voert tot hooger trap;
En elk, bij *Verlichtings* klaarheid,
Kennis biedt en *Wetenſchap;* —

—

Hoe zij 't ſchoone rijk der *Waarheid*
Openzet voor ieder' ſtand,
En de *Vrijheid* van 't geweten
Schenkt aan 't lieve *Vaderland;* —

—

Wie dit alles juist wil weten,
En wat ſtem heeft en gehoor
(Zeker kent hij al de Wijzen)
Zing' dit Liedenboekje door! —

—

Maar door zifters en door vitters
Worde 't aan een zij gelegd!
't Is ſlechts kost voor die kan dulden,
Dat men *lagchend waarheid zegt.*

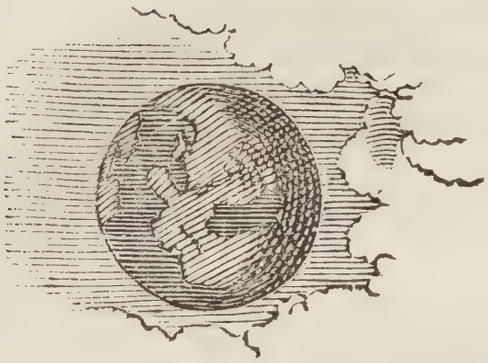

DE DUISTERNIS.

WIJZE: *Een roemrijk Keizer zag weleer.*

Wat is het donker in den nacht!
Als men geen hand meer ziet voor oogen,
En op een' dwaalweg is gebragt,
Waarop men telkens wordt bedrogen;
Dan ſtoot men gaauw op elken ſteen } *tweem.*
En loopt zoo ligt een blaauwe ſcheen. }

—

Zoo was het op dit wereldrond,
Voor dat nog KOSTER was in 't leven,
Toen men de Drukkunst niet verſtond,
Maar ieder boek ſlechts werd geſchreven;
Toen was het menschdom ſtekeblind } *tweem.*
En wist nog min, dan thans een kind. }

Waar was 'er toen een Stads-Courant?
Waar was de Nieuwspost, die aan velen
't Nieuws, zoo van Stad als Vaderland,
Thans op een haar weet meêtedeelen?
Ach! men kon toen ter goeder trouw } *tweem.*
Pogchen en liegen wat men wou.

—

Neen, nog geen Schoolprent voor den knaap,
Geen Almanak, noch Liedeboekje,
Geen *Louw* en *Krelis*, *Trijn* en *Jaap*! . . .
't Lag alles toen nog in een hoekje:
Menigeen trouwde of lag in de kist, } *tweem.*
Zonder dat Oompje of Meutje 't wist.

—

O! hoe groot is dan ons geluk,
Dat Lourens Koster werd geboren,
Nu weet elk alles door den Druk
Waar hij voorheen niets van mogt hooren,
Heil zij dan Louw! en blij van geest, } *tweem.*
Vieren wij dankbaar 't Jubelfeest!

ZA-

ZAMENSPRAAK

TUSSCHEN EEN VRIJER EN EEN VRIJSTER

op het

FEEST VAN LOURENS KOSTER.

STEM: *Als het begint.*

Hoor Kees me vrijer,
Vroeg eens Kornelia
Aan haar' geleijer:
Zeg wat beduidt die A,
Die KOSTER in zijn hand
Op Haarlems markt parmant
Aan iedereen laat kijken,
En van geen letter meer
Ons iets laat blijken?

En om wat reden,
Die 'k niet begrijpen kon,
Komt die toch heden,
Gevleugeld in de zon?
Zoo als op deze prent,
En Kosters Monument
In d'Achthoek u kan blijken,
Waarna de ganſche ſtad
Gewis gaat kijken?

—

Wel lieve Keetje
Ik weet het juist niet al,
Maar wel een beetje,
Dat ik verhalen zal;
't Was, meen ik, op die ſtêe,
Dat Koster 't A. B. C.
Had uit een' boom geſneden,
Vierhonderd jaren juist
Van daag geleden.

En deze Letters
Zag Koster, zonder zwier,
Als nu door Zetters,
Gedrukt in 't wit papier;
Waardoor hij ſnel beſloot,
Dat hem zulks in het groot
Voorzeker zou gelukken;
Vanwaar dan ook die Kunst
En de Eerſte Drukken.

—

't Is geen verblinding,
Die elks gevoel thans ſtreelt,
Maar vlugge Vinding,
Die hierdoor wordt verbeeld;
En hoe van trap tot trap,
Die Kunst de wetenſchap,
Gelijk met zonneſtralen,
Door heel het wereldrond,
Doet nederdalen.

O welk een zegen
En overgroot geluk,
Is niet gelegen,
In Kosters eerften Druk!
Die dag wordt wis gevierd,
Daar alles is verfierd,
'k Ben daartoe ook volvaardig,
Want 't is waarachtig nu
De moeite waardig.

—

Laat ons nu zingen
En vrolijk ons gelag,
Met danfen, fpringen,
Verteren dezen dag;
En klinken vol van vreugd,
Op Kosters Kunst en Deugd;
't Was, zoo ik meen, met reden
Toch ook een vrolijk man
En wel te vreden.

Lang

Lang blijv' na dezen
De nagedachtenis,
Van LOUWTJE in wezen;
Wijl elk hem dankbaar is,
Die met zooveel beleid,
Den Druk heeft uitgebreid:
Nooit ga die Kunst verloren,
Op Haarlems grond gewis
Het eerst geboren.

—

Deên alle menſchen,
Die in het klein of groot
Naar voorſpoed wenſchen,
Als onze Landgenoot;
Dan zag m' in ieder ſtand,
In ſteên en op het land,
Gelijk als nu bij hoopen,
Doorgaans 'er niet zooveel,
Steeds ledig loopen.

DE BEUKENTAK.

WIJZE: *Wien Neêrlandsch bloed in d'adren vloeit.*

De danktoon ſtijgt uit Bavo's koor,
Het lied der Burgerij
Van Haarlem, klinkt de wereld door,
Op 't heuglijkst Feestgetij:
't Is Feest voor elken menſchenvrind;
Het geldt geen Stad noch Staat,
Maar ieder, die beſchaving mint
En duisternis verſmaadt. (*Tweem.*)

Toen, door der middeleeuwen nacht,
Het weldoend licht naauw ſcheen,
Heeft KOSTERS hand dat voortgebragt:
Vierhonderd jaar geleên;
Hij was het, die 't voor elk ontſtak,
Pas buiten onzen wal;
Haast werd 'er van zijn Beukentak
Een fakkel voor 't Heelal. (*Tweem.*)

Hij

Hij was het, die van Beukenhout
  Hier de Eerste Letters sneed;
En zoo uit Haarlems somber woud
  De Drukkunst lichten deed;
Dat men dit Bosch, die bron van licht
  Thans onzen KOSTER wij'!
Hem wordt een Steen daar opgerigt,
  Op 't heuglijkst Feestgetij! (*Tweem.*)

VOLKS-GEZANG,

BIJ 'T VIERDE JUBEL-FEEST VAN

LOURENS JANSZ. KOSTER.

WIJZE: *Wilhelmus van Nasſauen.*

De Beukenſchors was ſtuk geſneden
Tot nieuwe letteren van hout,
Die toen voor 't eerst de werking deden,
Waarvoor men nu een' Feestdag houdt.
Nog zonder zwier en tooi was toen 't gedrukte:
De Kunst en Vinding was nog versch;
Maar KOSTER, ziende hoe 't hem lukte,
Bragt telkens anders ze op de Pers!

Toen

Toen had de Man nog weinig Zetters,
  Maar toch zijn Kunst en Vlijt was groot,
Hij ſneed al meer en beter Letters,
  En maakte die van tin en lood.
Zijn Inkt was dun, maar werd al ras wat taaijer
  En ieder boek of nieuwe druk
Werd telkens ſierlijker en fraaijer
  En ſpelde Koster meer geluk.

—

In deze Stad is 't werk begonnen
  En toen, bij roof, naar Mentz gebragt,
Veel heeft alom de Kunst gewonnen,
  En dienst gedaan aan 't Nageſlacht,
Door tijd en vlijt werd toen de Pers volkomen
  In Nederland en overal;
Geen vrije borst heeft meer te ſchromen,
  Dat ooit de Pers meer breken zal.

Goddank! in ſpijt van dwang en ſchennis,
Alom wordt Wetenſchap en Kunst
Voor elk van algemeene kennis,
En blijft in aller braven gunst;
Geen domper kan het helder licht meer dooven,
Dat Kosters Beukenhout ontſtak,
Niets kan ons meer de taal ontrooven,
Die nu de Pers Vier Eeuwen ſprak.

—

Triomf! al 't goede, ware en ſchoone
Dat ergens iemand heeft of weet,
Wat oord of land hij ook bewone,
Wat rang of ſtand hij ook bekleedt;
Alom verſpreid en ſteeds vermenigvuldigd,
En toch in oorſprong hier zoo kleen,
Is de aard' aan Kosters Vond verſchuldigd,
Aan Haarlems eerſte Pers alleen!

EE-

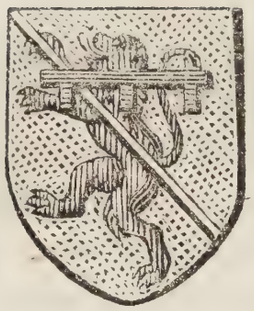

EERELIED voor LOURENS JANSZOON KOSTER,

OP ZIJN VIERDE JUBEL-FEEST.

WIJZE: *Wat drommel is 'er in de kist.*

Ja, ja, wij ſtaren blij te moè,
Op de afgeloopen dagen,
En brengen ieder hulde toe,
Die ooit iets groots dorst wagen;
Zoo menig Wijze of Held,
Waar de Oudheid prijs op ſtelt,
Ja, is hij al ontſlapen,
De Kunst maalt ons zijn achtbre kruin
En beitelt fluks zijn Wapen,
In marmer of arduin. } *Tweem.*

Maar

Maar waar, in welk een' tijd of uur,
In welken hoek op aarde,
Verſcheen een wonder der Natuur
Aan Hem, gelijk in waarde?
Die aan het Spaarne blonk,
De hoogſte weldaad ſchonk;
Ja! ja! zijn naam moet leven,
Ja LOURENS KOSTERS Wapen praalt,
Zoo lang op Haarlems dreven
Het gouden zonlicht ſtraalt. } *tweem.*

—

Zijn Kunst, meer waard dan 't fijnſte goud,
Werd voor Vierhonderd jaren
Gekweekt in 't eigen ſtatig woud,
In ſchaûw der Beukenblaren;
Het Vaderland tot eer,
Veredeld meer en meer,
Kon niets haar' gloed beteuglen,
Schoon menigeen dien ſtout weêrſtond;
Sints kreeg Verlichting vleuglen
En vloog de wereld rond. } *tweem.*

Komt

Komt laat ons allen hand in hand,
Zijn dierbaar Beeld omringen,
Den luister van het Vaderland,
En Haarlem 't loflied zingen;
Zoo jubelt elk als wij,
Is weêr een eeuw voorbij;
Ja! ja! zijn naam blijft leven,
Ja LOURENS KOSTERS Wapen praalt,
Zoolang op Haarlems dreven,
Het gouden zonlicht ſtaalt. } *tweem.*

VICIT VIM VIRTUS.

HAARLEMS LOF OP KOSTERS-FEEST.

WIJZE: { *Cad'rousfel est hon enfant* of
Slecht is 't dorpje waar en wis.

Haarlem, aller ſteden roem!
Haarlem, Hollands ſchoonſte bloem, } *tweem.*
't Loflied zij u toegezongen!
't Pleit is u ter eer voldongen. —
Ja, ja grijze ſtad!
Gij zijt Drukkunsts bakermat. } *tweem.*

KOSTER zag, op Haarlems grond,
's Levens eerſten morgenſtond, } *tweem.*
En de lichtſtraal van dien morgen,
Hield den hemelglans verborgen,
Die, die voor heel de aard'
Heeft den ſchoonſten dag gebaard. } *tweem.*

Neen,

Neen, geen ſtad, hoe hoog geroemd,
Die bij Haarlem mag genoemd, } *tweem.*
Meer dan door haar' moed en degen
Heeft zij zegepraal verkregen,
Want, want domheids waan
Is voor KOSTERS vond vergaan. } *tweem.*

—

Mentz! uw pralerij heeft uit,
Met d' aan ons ontroofden buit; } *tweem.*
Drukkunsts vond behoort aan 't Sparen,
Daar is 't licht uit opgevaren,
Ons, ons voegt, ten loon,
LOURENS krans bij KENAU's kroon. } *tweem.*

—

Ja, 't was in de wereld nacht,
De aard' met gruwlen zwaar bevracht; } *tweem.*
Maar, wat ook voor domheid zwichtte,
Haarlems Beukentak verlichtte
Door, door KOSTERS vond,
't Eene als 't andre wereldrond. } *tweem.*

—

KOSTER zag op 't Beukenhout,
Haarlem! van uw achtbaar woud, } *tweem.*
Helder, als in 's hemels klaarheid,
De eerſte Letter van de waarheid,
Die, die met zijn ſtift,
Hij voor de aard' heeft nagegrift. } *tweem.*

Drukkunst ſproot uit Haarlems wal,
Drieste ſlavernij ten val. } *tweem.*
Haarlem geeft der menschheid waarde,
Fnuikt de dwingelandij der aarde:
Want, want Drukkunst leeft,
Die der Vrijheid veêrkracht geeft. } *tweem.*

—

Haarlem is uw glorietrap,
Schoone Kunst en Wetenſchap! } *tweem.*
't Spaarne doet uw gouden ſtralen
Schittren tot aan 's werelds palen;
Niets niets, ſtuit uw' loop
Kosters Kunst is Wijsheid hoop. } *tweem.*

—

Viert dan allen 't heuglijk Feest,
Met een' vrijen blijden geest! } *tweem.*
Want, hoe listig aangeſchonnen,
Deugd heeft al 't geweld verwonnen;
Roemt, roemt met geſchal:
HAARLEM, HAARLEM, bovenal! } *tweem.*

Kosters en Haarlems
EEUWIGE
ROEM.

WIJZE: *Toen ons Tijltje was gekomen.*

Wie de onsterflijkheid wil zoeken
In het snoeven op zijn kracht,
In 't bezit van zilvren koeken,
Of in pronk en malle pracht;
't Kan hem tot geen nut verstrekken,
Hoe 't ook voor den wind mag gaan,
Want als men af moet trekken
Heeft zulk een roem gedaan. } *tweem.*

—

Maar hij, die door nutte vinding
In het duister licht verspreidt,
Of in't midden der verblinding
Als een zon zich onderscheidt;
Meer dan voor zijn tijdgenooten
Nut is ook voor 't nageslacht,
Hem is de poort ontsloten
Waar *Eeuwige Eer* hem wacht. } *tweem.*

Wie bragt ooit op aard' meer zegen,
Nutter kennis, klaarder licht,
Toen de domheid allerwegen
Haar banier had opgerigt,
Dan hij, die tot Haarlems luister,
Uit een Beuken-ſchors of tak,
De Drukkunst ſchiep en 't duister
Een eeuwig licht ontſtak. } *tweem.*

—

Maar wie was 't, daar wij op ſtaren
Vol van dankbre erkentenis,
Die reeds viermaal honderd jaren
Hollands grootſte wonder is,
En wiens Vinding, als verlosſter,
Vrijheid aan het menschdom bood?
't Was LOURENS JANSZOON KOSTER,
Eens onze ſtadgenoot. } *tweem.*

—

Nooit werd voor een mensch op aarde
Ooit een eerzuil opgerigt,
Die een grooter zegen paarde
Aan het nut door hem geſticht;
Dat die zuil dan duurzaam prijke,
Aller eeuwen magt trotſeer',
En 't plegtig vonnis ſtrijke
Tot KOSTERS roem en eer. } *tweem.*

Ie-

Ieder voel' dan zijn verpligting
  Om te roemen op deez' Stad,
Waar de Drukkunst en Verlichting
  Eens haar' oorſprong heeft gehad;
Wat ook eens de tijd doet ſneven,
  Haarlems roem blijft eeuwig ſtaan;
  Want Kosters naam zal leven, } *tweem.*
  Al is deze aard vergaan!

VERLICHTING.

WIJZE: *De Wereld is in rep en roer.*

Verlichtings Lamp ſtond in een' hoek:
En durfde 'er een, wat gaauw of kloek,
Haar even aan te ſteken; (*tweem.*)
Dan was het Bijgeloof 'er bij
En zorgde trouw met Dwinglandij,
Dat de olie moest ontbreken. (*tweem.*)

Zoo ging die Lamp gedurig uit,
Bleef 't volk der domheid gansch ten buit,
Tot voor Vierhonderd jaren, (*tweem.*)
Toen KOSTER kwam, de Drukkunst vond,
Deez' Lamp ontſtak, — en van dien ſtond
Is 't alles op gaan klaren. (*tweem.*)

Wat menig ſchrander brein bedacht,
Was bij het ſchrijvend voorgeſlacht
Tot cel en kluis verwezen; (*tweem.*)
Maar Drukkunst! door uw tooverkracht
Wordt heden, wat m' op gistren dacht,
Door duizenden gelezen. (*tweem.*)

Van

Van u vloeit dus een ſtroom van licht;
Door u kent elk zijn' regt zijn' pligt;
En loert nog ſlim of lomper, (*tweem.*)
Geweld of Bijgeloof, vol waan,
Op uwe Lamp; — zij blijft ſteeds aan,
Trotſerend beider domper. (*tweem.*)

—

Gelukt het hun al hier of daar,
In 't heimlijk of in 't openbaar,
Haar vlam in ſchijn te dooven, (*tweem.*)
Geen nood! De pers braveert die ramp,
Zij vult geſtaâg Verlichtings Lamp
En 't licht rijst ſteeds naar boven. (*tweem.*)

—

Gejuicht dan in deez' Jubelſtond
Een Feestdag voor heel 't wereldrond;
Elk heeft aan Louw verpligting: (*tweem.*)
Want zoolang ſlechts de Drukpers kraakt,
De Vrijheid haar getrouw bewaakt,
Heerscht op heel de aard' Verlichting. (*tweem.*)

De Drukpers leidt, van trap tot trap,
Tot KENNIS *en tot* WETENSCHAP.

WIJS: *Ik ben een meisjen als mijn moeder.*

Komt, zingen wij, met blijden geest,
Tot HAARLEMS roem en KOSTERS glorie!
Elk juiche op 't *Vierde Jubelfeest*
En prent' deez' dag in zijn memorie!
Wie toch, hoe hoog of laag hij zij,
Kan daarbij onverschillig wezen?
Door 't minste lid der burgerij
Moet Vader KOSTER zijn geprezen.

tweem.

Zijn

Zijn geest heeft, in der domheidsnacht,
Den schat der Drukkunst uitgevonden
En ieder volgend nageslacht
Tot vreugd en dankbaarheid verbonden;
Toen wist het volk van A noch B;
Wie is 'er nu, die niet kan *lezen*?
Zijn Vinding bragt Verlichting meê;
De naam van KOSTER zij geprezen! *tweem.*

—

Tot *Kennis* en tot *Wetenschap*
(Voorheen zoo moeilijk te genaken)
Kan elk, die wil, nu, langs den trap
Van KOSTERS *eed'le Kunst*, geraken;
Uit haar zijn *Waarheid* en *Verstand*,
Voor alle rangen, opgerezen!
Zij kroont en Stad en Vaderland;
De naam van KOSTER zij geprezen! *tweem.*

Staat in deez' eeuw voor iederëen
Verlichtings held're leerſchool open,
Zij geeft, tot heil van 't Algemeen,
Op meer volmaking nog te hopen;
Was Drukkunst niet aan 't licht gebragt,
Wat drommel zouden wij nu wezen?
Wij lagen nog in domheids nacht!
Maar Kosters weldaad zij geprezen! } *tweem.*

—

Viert dan 't *Vierhonderd-jarig Feest*
Met zang en juichend handenklappen!
Want Haarlem is de wieg geweest
Van *Letterkunst* en *Wetenſchappen*;
Beſchaving moet van *'t Volksgeluk*
De bron en ware grondſlag wezen;
Verëerd zij eeuwig de *Eerſte Druk*
En Lourens Kosters naam geprezen! } *tweem.*

WAAR-

WAARHEID.

WIJZE: *Lucifer komt ten tweedemaal.*

De Waarheid, helder als een zon,
Was nergens meer te vinden,
Men loog maar, wat men liegen kon,
Om de oogen te verblinden.
Vrienden! dus riep zoo menig kwant,
Hier is wat raars te kijken,
En ging dan, naar bedriegers trant,
Maar met de pitten ſtrijken. (*tweem.*)

Maar toen onze oude Landgenoot
Zijn lettertjes kon drukken,
Liep menig liegersbaas om brood,
Hij zag zijn plan misſlukken.
Weg met dien KOSTER! ſchreeuwden zij,
Laat hem de duivel halen!
Het Drukken maakt de volken vrij
En ſtelt de heerschzucht palen. (*tweem.*)

Ja

Ja Vrienden! ja! in ſchoonen glans,
Zag men de Waarheid ſchijnen,
De domheid met haar' distelkrans
En haar gezag verdwijnen.
KOSTER deed ieder, die maar wou,
Uit eigen oogen kijken;
En zonder vrees of naberouw
Het licht der Waarheid prijken. (*tweem.*)

Nu is zij in ons Vaderland
Gekroond met lauwerieren,
Zij houdt een' palmtak in haar hand,
Nu wij het Eeuw-Feest vieren.
Laat ons dan Vrienden op dit feest
Aan onzen KOSTER denken,
En met een' opgeruimden geest,
Hem onzen eerbied ſchenken. (*tweem.*)

O Mogt de Waarheid en de deugd
Alom op aarde wonen,
En, bij 't genot van vrede en vreugd,
Zich in haar' glans vertoonen.
Vrienden! laat ons op KOSTERS ſpoor,
Nooit voor de boosheid vreezen:
Hij ging ons vroom en moedig voor,
Heeft ons den weg gewezen. (*tweem.*)

VRIJ-

VRIJHEID.

WIJZE: *Als in een donkren naren toren.*

of:

Hier heeft mij Rosemond beſcheiden.

Vierhonderd jaren is 't geleden,
Dat KOSTER, in het Haarlemsch woud,
Bij toeval, Letters had geſneden,
Op eene ſchors van Beukenhout.
Zijn ſchrander brein zag daar de gronden
Tot meerder wetenſchap op aard',
Hij heeft de Drukkunst uitgevonden
En maakte Stad en Land vermaard.

Heb

Heb dank, o Koster! voor de vruchten
  Van uwen vindingrijken geest,
Wat zou het menschdom zitten zuchten!
  Wat zonder u toch zijn geweest?
Men liet door dweepzucht zich regeren,
  Verlichting kwam dus nooit van pas;
Men leerde flechts door kopieeren,
  Wat voor ons wetenswaardig was.

—

Een rijke kon naar kennis ftreven,
  Zich koestren in een flaauwe zon,
Maar 't algemeen is dom gebleven,
  Omdat het niet betalen kon.
Verftomd, wat Kosters Kunst kon baren,
  Werd elk geleerd met weinig geld,
En duizenden van exemplaren
  Braveerden domheid en geweld.

—

O ja! de Fakkel werd ontftoken,
  De menschheid kreeg haar regten weêr,
En de oude Kluister lag verbroken
  Tot Haarlems en tot Kosters eer!
Nu kon het menschdom onderzoeken,
  Wat geen gefchrijf het ooit kon biên,
Nu las het uit gedrukte boeken,
  En kon uit eigen oogen zien.

De

De Vrijheid werd daardoor geboren,
De Vrijheid in den Burgerſtaat
De Stem der Waarheid liet zich hooren,
In ſpijt van nijd en eigenbaat.
Zoo werd het dwangjuk weg geſmeten!
Ja, die 't verkoos, werd waarlijk vrij!
En met een opgeruimd geweten
Verlost uit alle ſlavernij.

—

Komt! laat ons Kosters ſchedel ſieren,
Met bloemen van dit ſchoon ſaizoen!
Komt! laat ons zijn Gedachtnis vieren
En zijn Gedenkſtuk hulde doen!
Laat Haarlem ſteeds haar' ſmaak bewaren
Voor Wetenſchap, dien grooten ſchat!
Zoo blijft altoos het kronklend Sparen
Der Kunsten wieg en bakermat.

HET VADERLAND.

AIR: *Femmes! voulez vous éprouver*,
of: *Vrouwen als gij nieuwsgierig zijt.*

Men moest, Vierhonderd jaar geleên,
Hier een halfduizend zilv'ren kroonen
Slechts voor een enkel boek beſtêen,
Alleen om 't Schrijverswerk te loonen;
Nu kan elk voor een enk'le kroon
Dat boek, in fraaijen druk, bekomen,
En 't Vaderland ziet uit het loon
Van KOSTERS kunst de welvaart ſtroomen. (*tweem.*)

Minerva gunde eertijds haar' ſchat
Slechts ſchaars aan enk'le rijke Grooten,
Maar Drukkunst heeft haar hand gevat,
Sinds is haar Tempel elk ontſloten:
Ga nu door 't ganſche Vaderland,
In ſteden, dorpen, buurten, vlekken,
Gij zult 'er wis, bij elken ſtand,
Het heil der Boekdrukkunst ontdekken. (*tweem.*)

Haar

Haar vinding, hoe benijd, betwist,
Is Holland toegekend ten lesten;
De roem van Haarlem is beslist
En klinkt van 't oosten tot het westen;
Der Drukkunst wieg en bakermat
Was Haarlems sinds Vierhonderd jaren;
Oneindig is haar letterschat!
Siert haar met eik- en lauwerblaren! (*tweem.*)

Zoo we in ons Land van Kosters pers
Al eens iets, wat niet sticht, ontvingen,
Het heugt het gansche volk nog versch,
't Werd steeds nog erger door 't bedwingen:
Waar was de Drukpers ooit zoo vrij
Als hier? Waar beter Volk op aarde?
Zij, los van band en dwinglandij,
Houdt Vorst en Volk vereend in waarde (*tweem.*)

INHOUD.

De Duisternis . . . . . bl. 1
Wijze: *Een roemrijk Keizer zag weleer.*

Zamenspraak tusschen een Vrijer en een Vrijster op het Feest van Lourens Koster. . . . . — 3
Stem: *Hoor Kees me Vrijer.*

De Beukentak. . . . . — 8
Wijze: *Wien Neêrlandsch bloed in d' adren vloeit.*

Volks-Gezang, bij 't Vierde Jubel-Feest van Lourens Jansz. Koster. . . — 10
Wijze: *Wilhelmus van Nasfauen.*

Eerelied voor Lourens Jansz. Koster, op zijn Vierde Jubel-Feest. . . — 13
Wijze: *Wat drommel is 'er in de kist.*

Haarlems Lof op Kosters-Feest. . — 16
Wijze: *Cad'rousfel est bon enfant* of *Slecht is 't dorpje waar en wis.*

Kosters en Haarlems Eeuwige Roem. — 19
Wijze: *Toen ons Tijltje was gekomen.*

Ver-

VERLICHTING. . . . . — 22
Wijze: *De Wereld is in rep en roer.*

KENNIS EN WETENSCHAP. . . . bl. 24
Wijs: *Ik ben een meisjen als mijn moeder.*

WAARHEID. . . . . — 27
Wijze: *Lucifer komt ten tweedemaal.*

VRIJHEID. . . . . — 29
Wijze: *Als in een donkren naren toren*
of:
Hier heeft mij Rosemond bescheiden.

HET VADERLAND. . . . . — 32
AIR: *Femmes! voulez vous éprouver,*
of: *Vrouwen als gij nieuwsgierig zijt.*

KORTE BESCHRIJVING

DER

BOEKEN

DOOR

LOURENS JANSZOON KOSTER,

TE HAARLEM,

TUSSCHEN DE JAREN 1420 EN 1440 GEDRUKT;

alsmede

Van eenige merkwaardigheden tot de geschiedenis van L. J. KOSTER *betrekkelijk,*

Bij gelegenheid van het VIERDE EEUW-FEEST van de UITVINDING der BOEKDRUKKUNST,

IN DE

KERK DER DOOPSGEZINDE GEMEENTE

ALDAAR TEN TOON GESTELD,

Op den 10en en 11en Julij 1823.

Onder de uitvindingen, waarop ons vaderland roem draagt, is wel de gewigtigste en belangrijkste die der Boekdrukkunst. Hare ontdekking was van het onberekenbaarste nut voor den godsdienst, de kunsten en wetenschappen. Als eene weldadige zon schoot zij weldra hare verlichtende en koesterende stralen over alles, wat haar omringde. Beschaving, verlichting en alle gezellige deugden verspreidden haren liefelijken wasem over alle standen en betrekkingen, zoo in den huisselijken kring, als in het maatschappelijk leven. Een nieuw tijdperk verscheen; en Europa juichte over eene ontdekking, welke zoo zeer geschikt en berekend was, om den stikdonkeren nacht, waarin het menschdom gedompeld lag, te doen verdwijnen, een heerlijk licht in deszelfs plaats te doen opgaan, en het geluk van den bewoner dezer aarde eenmaal op duurzame en onwrikbare gronden te vestigen.

Geen wonder derhalve, dat ons vaderland zich hoogelijk verheft op de eer eener zoo nuttige uitvinding, haar zoo lang en hevig, hoewel ten onregte, betwist, doch als nu boven alle tegenspraak, bo-

boven alle bedenking, boven allen twijfel zelfs verheven. — Geen wonder dan ook, dat de regering der stad Haarlem, in welks muren die kunst het eerst werd uitgedacht en beoefend, besloot, het vierde Eeuw-feest harer uitvinding op eene luisterrijke wijze te vieren, en aan haren onsterfelijken voormaligen burger en inwoner LOURENS JANSZOON KOSTER eene dankbare en welverdiende hulde toe te brengen.

De commissie, door de regering der gemelde stad benoemd ter regeling van alles, wat tot dit jubelfeest betrekking heeft, oordeelde eene publieke ten toonstelling van de *eerstelingen der boekdrukkunst*, zoo verre die door de vernielende hand des tijds gespaard waren en onder haar bereik vielen, bij eene gelegenheid, als deze, allezins doelmatig, en eene korte beschrijving van deze oude en eerwaardige stukken voor den beschouwer noodig en onmisbaar.

Ter beantwoording aan dit laatste oogmerk is dit stukje dienende; terwijl men elk, die meer uitgebreide berigten omtrent het een en ander, daarin voorkomende, verlangt, verwijst naar de, door de *maatschappij van wetenschappen te Haarlem*, in den jare 1816, bekroonde *verhandeling van* J. KONING, *over den oorsprong, de uitvinding, verbetering en volmaking der Boekdrukkunst*, in dat zelfde jaar, te *Haarlem*, bij A. LOOSJES Pz. uitgegeven.

Alvorens echter tot de stukken zelve over te gaan, zullen wij, tot beter verstand van dezelve, het een en an-

ander omtrent den persoon van den uitvinder en deszelfs ontdekking mededeelen.

LOURENS JANSZOON KOSTER, een aanzienlijk burger en ingezeten der stad Haarlem, alwaar hij meermalen de posten van Thesaurier, Schepen en Vroedschap bekleed had, werd geboren in of omstreeks het jaar 1370.

Op zekeren dag, in den zomer, eene wandeling doende in het bosch (den hout), nabij de stad gelegen, maakte hij, uit tijdverdrijf, van de schors van een beukenboom eenige letteren. Hierdoor op het denkbeeld gebragt, dat zoodanige letteren, verkeerd of het achterste voor gesneden, tot afdrukken geschikt waren, beproefde hij zulks in het eerst met een regeltje of wat, als exempels of voorschriften voor de kinderen van zijnen schoon-zoon. Dit gelukkende, en een taaijer en minder vloeibaren inkt, dan de gewone schrijf-inkt, uitgevonden hebbende, ondernam hij grootere stukken. Hij graveerde geheele figuren in hout, vergezeld van meer of min uitgebreide bijschriften of verklaringen, en daaronder de *Openbaring van Johannes*, den *Bijbel der Armen*, de *Kunst van Sterven*, het *Hoog-lied Salomons* enz. (zie n°. 1-4 hier onder).

Ofschoon hierin naar wensch slagende, zag hij echter weldra in, dat deze houten vormen tot geen ander oogmerk konden dienen, en hij alzoo voor elk ander boek weder andere vormen moest be-

wer-

werken, tot hetwelk veel tijd en moeite gevorderd werd.

Hij vervaardigde alzoo een aantal afzonderlijk uit hout gesneden letteren en voegde die bij elkander; - doch daar dezelve in geenen deele bestand waren tegen de kracht der pers, door hem tot het afdrukken dezer houten letteren op het papier gebruikt, moest hij hiervan weldra afstappen en naar beter en steviger letteren uitzien.

Ook dit gelukte den ijverigen en onvermoeid voortgaanden man. — Hij goot (zeker aanvankelijk met zeer gebrekkige, doch voor hem voor het oogenblik voldoende, werktuigen) een aantal letteren, eerst van lood en vervolgens van tin. Daarmede drukte hij, behalve eenige algemeen in gebruik zijnde schoolboekjes, zoo als de *Donaten*, de *Disticha van Cato* enz. een meer uitgebreid en naar den geest van dien tijd geschikt werk, bekend onder den naam van: *Spiegel onzer behoudenis*, hetwelk hij tweemalen in het Nederduitsch, en tweemalen in het Latijn drukte, (zie n°. 9-12 hier onder). — Waarschijnlijk zijn er meerdere stukken van zijne pers verschenen, doch door de rampen, waarin de stad Haarlem heeft moeten deelen, vooräl ten tijde der Hoeksche- en Kabeljaauwsche-twisten, het oproer van het Kaas- en Broods-volk in 1492, en de belegering en inneming dier stad door de Spanjaarden in 1572, verloren geraakt.

De boeken, door KOSTER op deze wijze vervaardigd, bevielen algemeen en vonden eene menigte

te koopers. Bij de vermeerdering van den arbeid ontbrak het weldra aan genoegzame handen. Men nam vreemde hulp te baat, en stelde knechts op de drukkerij te werk, en verbond hen onder eede tot stilzwijgendheid. — Onder deze werkgasten was ongelukkig zeker vreemdeling, die, eed en pligt verzakende, op kersnacht van het jaar 1439, den ganschen, of voornaamsten voorraad van stempels, matrijzen, letteren enz. bij elkander pakte, zich met den buit verwijderde en zich over Amsterdam naar Mentz begaf. Aldaar het geheim aan zijnen broeder JOHANNES GUTTENBERG openbarende, werd door dezen laatste, met hulp en ondersteuning van eenen rijken burger dier stad, JOHANNES FUST genaamd, aldaar eene drukkerij opgerigt, en tusschen 1450 en 1455 een' *Bijbel* in de Latijnsche taal gedrukt en uitgegeven. De compagnieschap tusschen GUTTENBERG en FUST door den laatstgenoemde op eene onedelmoedige en onkiesche wijze verbroken zijnde, verbond deze zich met zekeren PETRUS SCHEFFER, een schrander en vernuftig jongeling, door wien de kunst aanmerkelijk werd verbeterd en volmaakt; waarvan ten proeve verstrekt het *Psalmboek*, door hen, ten jare 1457, te Mentz, volgens de verbeterde uitvinding vervaardigd, en hetwelk door de schoonheid van deszelfs uitvoering tot op dezen dag de bewondering van elken beschouwer tot zich trekt. — De stad Mentz vervolgens in den jare 1462 belegerd en ingenomen zijnde, en de knechts der drukkerij zich bij die gelegenheid naar elders begeven hebbende,

werd

werd de Boekdrukkunst weldra tot vele andere plaatsen overgebragt, en alzoo alomme verspreid.

Lourens Janszoon Koster was inmiddels in, of omstreeks het jaar 1439, in den ouderdom van zeventig jaren, overleden. — Bij zijnen dood waren de tweede Nederduitsche en Latijnsche *Spiegels* (n°. 10 en 13 hier onder) wel afgedrukt, doch nog niet in het licht verschenen. De dief had eenige afgedrukte bladen van dezelve medegenomen of zoek gemaakt. De exemplaren waren daardoor onvolledig. Kosters nakomelingen gebruikten tot het aanvullen van die ontbrekende bladen de, op de drukkerij nog voorhanden zijnde, houtsneê-vormen en eene oude afgesleten en verworpen letter. In alle de overgeblevene exemplaren van die tweede uitgave worden die bladen gevonden, die alzoo den gepleegden diefstal bewijzen.

Kosters nakomelingen zetteden de drukkerij van hunnen roemrijken voorganger wel eenigen tijd voort, en gaven, na daartoe nieuwe letters te hebben gegoten, eenige weinige boeken in het licht; doch, onbekend met de verbetering en volmaking der kunst te Mentz, die aller oogen tot zich trok en aller goedkeuring verwierf, staakten zij eindelijk, omstreeks den jare 1470, hunnen arbeid. De letters werden tot wijnkannen versmolten, die tot den tijd der Spaansche beroerten te Haarlem in wezen zijn gebleven; terwijl de houten drukvormen aan andere drukkers in de Noordelijke Provinciën van Nederland werden overgedaan; van welke, onder anderen, de prenten van den *Spiegel onzer be-*

behoudenis, in handen van JAN VELDENAAR, Boekdrukker te Utrecht en te Kuilenburg van 1480 tot 1483, en die van de *Kunst van Sterven*, en den *Bijbel der Armen*, in het bezit van PIETER VAN OS, Boekdrukker te Zwol in 1488 en vervolgens, zijn geraakt.

Dit zij genoeg ter inleiding tot de beschrijving en beschouwing der navolgende boeken, door LOURENS JANSZOON KOSTER gedrukt, mitsgaders der andere daarbij gevoegde stukken, tot de geschiedenis der Boekdrukkunst behoorende.

I. *Boe-*

I. *Boeken geheel met houtsneê-vormen gedrukt.* (*Xylographie*).

N°. 1. OPENBARING VAN JOHANNES. (HISTORIA SANCTI JOANNIS EVANGELISTE EJUSQUE VISIONIS APOCALYPTICÆ).

Dit werk bestaat uit 48 prenten, waartoe de onderwerpen genomen zijn uit de *Openbaring van Johannes.* De bijschriften, ter opheldering of uitlegging dienende, zijn alle in de Latijnsche taal. De eenvoudige bewerking van dit boek geeft hetzelve, onder de oudste voortbrengselen van soortgelijken aard, met regt de eerste plaats. — De stad *Haarlem* bezit een volledig exemplaar van hetzelve.

N°. 2. BIJBEL DER ARMEN. (BIBLIA PAUPERUM).

Bevattende 40 stuks prenten, inhoudende Geschiedenissen uit het Oude en Nieuwe Testament. De bijschriften zijn alhier wijdloopiger; ook toont de bewerking, zoo der figuren, als der letters, eenige vordering in de kunst. — Dit exemplaar behoort aan Jonkheer WILLEM RENDORP VAN MARQUETTE te Amsterdam.

N°. 3. DE KUNST VAN STERVEN. (ARS MORIENDI).

Inhoudende 11 prenten en 13 bladen tekst of letterdruk, waarvan 2 de voorrede uitmaken, en de overige ter uitlegging ver-

verstrekken der daartegen overstaande figuren, alle zinspelende op de aanvechtingen des Satans op eenen kranke. De betere uitvoering der prenten en de bijvoeging van eene geheele zijde letterdruk bewijst de meerdere bedrevenheid van den maker. — Een exemplaar van dit werk behoort aan de stad *Haarlem*, ook bezit gemelde Heer RENDORP een afzonderlijk blad van dit werk, in plano formaat.

N°. 4. HOOGLIED SALOMONS. (HISTORIA SEU PROVIDENTIA VIRGINIS MARIÆ EX CANTICO CANTICORUM).

Uit 16 bladen, elk van twee onder elkander staande prenten of figuren, bestaande, alle getrokken uit het *Hooglied*. De teekening en gravure der prenten strekt ten proeve van de vordering in de kunst. Boven de eerste prent leest men, in éénen regel, dit Nederduitsche opschrift:

Dit is die voersienicheit vā mariē der mod' godes Eñ is gehetē in latȳ cātice.

welke Hollandsche woorden, zoo als ook de Hollandsche wapens, welke in sommige prenten gevonden worden, reeds het vaderland van dit boek aanwijzen. — Aan het exemplaar, aan de stad *Haarlem* toebehoorende, ontbreken zes prenten; doch dat van Jonkheer W. RENDORP VAN MARQUETTE is volledig.

N°. 5.

N°. 5. HOUTEN DRUKVORM VAN EEN HORARIUM OF LATIJNSCH GEBEDENBOEKJE.

Deze *Drukvorm*, het eigendom van den Heer JACOBUS KONING te Amsterdam, is, volgens de bij denzelven gevoegde aanteekeningen, afkomstig van LOURENS JANSZOON KOSTER. De beschouwer kan uit denzelven de manier van het graveren van letteren in houten vormen ontwaren.

N°. 6. VIER STUKS HOUTSNEÊ-PRENTJES.

Waarvan drie met Nederduitsche om- of bij-schriften. Deze prentjes zijn in de vijftiende eeuw vervaardigd, en berusten bij laatstgemelden Heer.

II. *Boeken met losse gegoten letteren gedrukt.*

N°. 7. ABECEDARIUM.

Dit eerwaardig overblijfsel uit de eerste kindsheid der Drukkunst, bestaat uit slechts acht bladzijden in een zeer klein formaat; het werd, ten jare 1751, door den Heer JOHANNES ENSCHEDÉ, te Haarlem, in den band van een geschreven Gebedenboekje gevonden. Het bevat, behalve de letteren van het *A*, *B*, *C*, het *Pater Noster*, *Ave Maria*, *Symbolum der Apostelen*, en nog twee andere gebeden. Waarschijnlijk is dit een der stukjes, welke KOSTER, volgens het verhaal van JU-

NI-

NIUS, voor zijne kleinkinderen vervaardigde. Het berust als nog in de rijke boekverzameling van de Heeren ENSCHEDÉ te Haarlem.

N°. 8. DONATUS. (*Latijnsche Spraakkunst*).

Het ontdekken van onderscheidene brokken of fragmenten van dit taalkundig schoolboekje, voorheen in de Nederlanden in algemeen gebruik, en van hetwelk, zoo ver men weet, geen volledig exemplaar is overgebleven, is voor de Geschiedenis der Boekdrukkunst van het hoogste aanbelang. Eene *Kronijk*, ten jare 1499 te *Keulen* uitgegeven, (zie n°. 23 hier onder), verhaalde: *dat de Donaten, in Holland gedrukt, aan die van Mentz aanleiding tot het uitvinden* (of liever verbeteren en volmaken) *der kunst hadden gegeven, en hen tot voorbeeld hadden gestrekt.* Langen tijd waren alle nasporingen, hoe zorgvuldig en ijverig ook in het werk gesteld, vruchteloos; tot dat eindelijk de reeds genoemde Heer ENSCHEDÉ, in het jaar 1740, het geluk had, een fragment van eenen *Donatus* te ontdekken. Hij verëerde het aan de stad *Haarlem.* Sinds dien tijd zijn er menigvuldige fragmenten van dit boekje gevonden. — Nu bleek het, dat ze alle met eene losse gegoten letter waren gedrukt; dat ze dus volkomen geschikt waren, om tot voorbeelden te die-

nen

nen aan die van Mentz, en dat alzoo het getuigenis, in de, zoo even aangehaalde, *Keulsche Kronijk*, op de waarheid was gegrond, en mitsdien de aanspraak van Holland op de eer der uitvinding van de Boekdrukkunst, reeds in het jaar 1499, door een' *Duitscher* en wel een' *kweekeling van de Mentzische drukkerij*, was erkend. — Onderscheidene fragmenten van dezen *Donatus*, zoo aan de stad *Haarlem*, als aan de Heeren ENSCHEDÉ behoorende, worden alhier voorgesteld.

N°. 9. 8 Strooken van den Donatus, gevonden in den band van een kerkenboek, gebonden door CORNELIS DEN BOEKBINDER.

N°. 10. SPIEGEL ONZER BEHOUDENIS. (*Eerste druk.*)

Onder alle de eerste voortbrengselen der Boekdrukkunst is dit Boek bij in- en uitlander het meest vermaard. Het is thans bewezen, dat dit het eerste volledige werk is, hetwelk van de pers van KOSTER het licht heeft gezien.

Het geheele werk bevat 62, slechts aan de eene zijde bedrukte, bladen, waarvan de vier eerste tot de voorrede en de tafel der kapittelen zijn gebezigd, terwijl op elk der overige 58 bladen twee figuren, in één en denzelfden vorm gesneden, en de voornaamste geschiedenissen uit gewijde en ongewijde schrijvers voorstellende, gevonden worden, waaronder de beschrijving of uitlegging in twee kolommen met losse gegoten letteren is gedrukt.

De-

Deze eerste uitgave, van welke slechts twee exemplaren (het eene op het *Stadhuis* en het andere op de stads *Bibliotheek* te *Haarlem*) bekend en overgebleven zijn, is van eene onschatbare waarde.

N°. 11. HETZELFDE WERK. (*Tweede druk*).

Met eene nieuwe en aanmerkelijk verbeterde letter gedrukt. De verdeeling en inrigting is gelijk met de eerste uitgave. — Het tegenwoordig exemplaar (het fraaiste en volledigste van alle de bekende) behoort tot de verzameling van de Heeren ENSCHEDÉ te Haarlem.

N°. 12. SPECULUM HUMANAE SALVATIONIS. (*Eerste druk.*)

Zijnde de *Spiegel onzer behoudenis* in de Latijnsche taal. De voorrede beslaat alhier 5 bladzijden, en alzoo ééne meer, dan de Nederduitsche. De letter is dezelfde, als die van de tweede Nederduitsche uitgave (N°. 11 hier voor). — Het hier ten toon gestelde exemplaar is het eigendom der stad Haarlem.

N°. 13. HETZELFDE WERK. (*Tweede druk.*)

De inrigting en verdeeling is dezelfde, als die van de laatstvoorgaande uitgave. — Dit exemplaar behoort aan Jonkheer W. RENDORP VAN MARQUETTE te Amsterdam.

NB. Alle de overgeblevene exemplaren van N°. 10 en 13 dragen de bewij-

zen

zen bij zich, dat bij den drukker, toen hij met het vervaardigen dezer boeken bezig was, een diefstal, waarbij ook eenige afgedrukte bladen van deze beide werken zijn verloren geraakt, moet hebben plaats gehad. Zie hier voor pag. 8.

III. *Bijzondere stukken tot de Geschiedenis der Boekdrukkunst behoorende.*

N°. 14. GESLACHT-LIJST VAN LOURENS JANSZOON KOSTER.

Deze oorspronkelijke *Geslacht-lijst*, op perkament, in of omstreeks het jaar 1550 geschreven, begint met *Louris Janssoens Coster, die* (zoo als daarbij staat uitgedrukt) *deerste print in die werlt brocht*, en is na 1560 door eene andere hand vervolgd en bijgeschreven. — Deze *Geslacht-lijst*, welke altijd bij opvolging van eigenaren is gevoegd en bewaard geweest bij en met den *houten drukvorm*, hier voor, onder N°. 5, vermeld, is thans in het bezit van den Heer JACOBUS KONING te Amsterdam.

N°. 15. Bewijsschrift, gegeven en bezegeld door *Lourens Janszoon* en *Gerrit van Adrichem*, als schepenen, ter bevestiging der gift van vier huisjes, ten behoeve der armen, aan het St. Jans Gasthuis geschonken door Broe-

Broeder COENRAAD VAN BRUINSBERCH, gedagteekend Pinksteravond 1431.

N°. 16. Kwijtbrief van een' schuld van 86 gouden Fransche kronen, ten behoeve van den Heer *Johan van den Vliet*, Ridder, geteekend door *Doene van Rietwyk* en *Lourens Janszoon*, als schepenen, benevens *Sybrant Ryerszoon*, als secretaris, op 23 Maart 1425; waarbij nog gevoegd zijn vier onderscheiden handteekeningen van *Lourens Janszoon*, in vroeger tijd van oude handschriften afgeknipt, waarvan één' met vier en één met vijf andere handteekeningen, waarschijnlijk alle van schepenen dezer stad, het laatste op papier, dat het eigen zeer bijzondere merk draagt, als het papier, waarop een gedeelte der overblijfselen van KOSTERS drukpers is gedrukt.

Alle deze stukken van N°. 15. en 16. zijn uit de rijke en voortreffelijke verzameling van oude handschriften van Jonkheer C. A. VAN SYPESTEIN.

N°. 17. Drie *houtsneé-portretjes* van de vijftiende eeuw, zijnde LOURENS JANSSOEN (KOSTER) ALBERT VAN OUWATER en JAN VAN HEMSEN, de beide laatstgemelde *Schilders* te Haarlem in de vijftiende eeuw; behoorende aan den heer J. KONING, te Amsterdam.

N°. 17.

N°. 18. Zes stuks *Gedenkpenningen* ter eere van KOSTER, in den jare 1740 geslagen, waarvan twee door GERRIT MARSHOORN, twee door MARTINUS HOLTZHEY, en twee door NICOLAAS VAN SWINDEREN, Medailleurs te Haarlem, Amsterdam en 's Gravenhage vervaardigd, en in het werk van SEIZ, *derde jubeljaar* enz., bl. 106, 109 en 112 beschreven en afgebeeld, als mede twee Haarlemsche Vroedschapspenningen, met zinnebeelden, tot de uitvinding der Boekdrukkunst betrekkelijk.

N°. 19. Gedenkpenning, geslagen op last van den Edel Achtbaren Raad dezer Stad, ter gelegenheid van het thans gevierd wordende vierde Eeuwfeest der Boekdrukkunst, vervaardigd door den Heer J. P. BRAEMT.

N°. 20. Gedenkpenning ter gelegenheid der oprigting van het Gedenkteeken ter eere van KOSTER op het thans gevierd wordende vierde Eeuwfeest, vervaardigd door DE VRIES, te Amsterdam, en te bekomen bij den Heer C. VAN EEDEN, Mr. Zilversmit, in de Groote Houtstraat.

N°. 21. *Rekenboek der uitgaven van de Groote Kerk te Haarlem*, van het jaar 1474.

De eerste post in dit Boek luidt aldus:

« *Item Cornelis die Boeckbinder heb*
« *ik gheven* VI *rinse gulden van die*
« *boecken te binden op rekeninc.*"

Het

Het blijkt hieruit, dat deze CORNELIS, de voormalige *leerling* van KOSTER, de Boeken voor deze Kerk heeft gebonden. Hij deed dit, volgens de andere Registers, tot in het jaar 1515. Het tegenwoordig Rekeningboek was door hem genaaid in een omslag van perkament, bevattende vier bladzijden van den hiervoren onder N°. 8. vermelden *Donatus*.

N°. 22. *Rekenboek* als voren van het jaar 1522.

Op bl. 14 van dit Boek leest men het navolgende:

« *It. Cornelys die Buuckebynner is be-*
« *grauē in die kerck dat opdoen van*
« *zijn graf* XX *st.*"

Het ontdekken van het sterfjaar van dezen CORNELIS DE BOEKBINDER in 1522 bevestigt het verhaal van JUNIUS, die zijne berigten wegens de uitvinding der Boekdrukkunst uit de tweede hand van dezen man, die een oog- en oor-getuige van het gebeurde was geweest, en in hoogen ouderdom is overleden, had bekomen.

N°. 23. *Cronica van der hilliger stat vā Coellē oder tzytboich van den geschichten der vorgangen jairen in duytschē landen und sunderlinge der heilger stat Coellen und yrer busschove.* Gedrukt te *Keulen*, bij JOHANNES KOELHOFF, in den jare 1499.

In deze *Kronijk*, waarvan hier voor on-

onder N°. 8. gewaagd wordt, vindt men op fol. CCCXII *een verhaal van* het begin en den voortgang der Boekdrukkunst te Mentz, waarin met ronde woorden het *eerste begin dezer kunst aan Holland wordt toegekend.*

Dit verhaal luidt woordelijk aldus:

Item wie wail die kunst is vonden tzo Mentz, als vursz up die wyse, als dan nu gemeynlich gebruicht wirt, so is doch die eyrste vurbyldung vonden in Hollant uyss den Donaten, die daeselffst vur der tzyt gedruckt syn. Ind van ind uyss den is genommen dat begynne der vursz kunst. Ind is vill meysterlicher ind subtilicher vonden, dan die selve manier was, und ye langer ye mere kunstlicher wurden. *

Dit exemplaar behoort aan de stad *Haarlem.*

N°. 24. 95 STUKS OUDE MATRIJZEN.

Deze *Matrijzen*, welke thans nog op de Lettergieterij van de Heeren ENSCHEDÉ te Haarlem berusten, zijn in de Provincie *Holland* vervaardigd, voor den jare 1490. De letters, op deze *Matrijzen* gegoten, komen in de meeste Boeken van dien tijd voor. De bewaring dezer *Matrijzen* behoort onder de zeldzaamheden, en maakt daardoor derzelver ten toonstelling bij eene gelegenheid, als deze, dubbel waardig.

* Dat is: verder, hoewel deze kunst is uitgevonden te Mentz, gelijk te voren gezegd is, op die wijs, als zij dan nu gemeenlijk in gebruik is, zoo is toch het eerste denkbeeld en voorbeeld herkomstig van Holland uit de Donaten, die aldaar vóór dien tijd zijn gedrukt. En van, en uit deze is het begin der voorzegde kunst ontleend. En is tot veel hooger voortreffelijkheid en volkomenheid gebragt, dan de manier, die te voren was, en is hoe langer hoe meer volmaakt geworden.

FEESTZANG,

BIJ DE VIERING

VAN HET

VIERDE EEUWFEEST

DER UITVINDING VAN DE

BOEKDRUKKUNST,

TE *HAARLEM.*

DOOR

CORNELIS LOOTS,

RIDDER DER ORDE VAN DEN NEDERLANDSCHEN LEEUW
EN LID VAN HET KONINKLIJK-NEDERLANDSCH
INSTITUUT.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES VAN DER HEY en ZOON.
1823.

GEACHTE LEZER!

Zie hier de reden, waarom de volgende Feestzang, niet te Haarlem *zullende worden uitgesproken, echter in dien vorm verschijnt, alsof hij daartoe dienen moest.*

Omtrent zes weken geleden werd ik vereerd met een bezoek van den verdienstelijken Heer JACOBUS KONING, *ten doel hebbende mij, zoo als men zegt, te polsen, of ik, bij nader officieel aanzoek van zekere Commissie, genegen zoude zijn een gedicht te vervaardigen, hetwelk bij het te houden feest, ter gedachtenis van* KOSTER, *achter de redevoering van den voortreffelijken* VAN DER PALM, *door mij (geene geringe taak voorwaar!)*

zoude worden uitgesproken. Dit vereerend voorstel, zulks kan de aanvrager getuigen, wees ik om meer dan ééne reden, die ik opgaf, genoegzaam geheel, zoo verre de welvoegelijkheid dit konde toelaten, van de hand; onder anderen aanvoerende, dat het van mij tamelijk verwaand zijn zoude, op het feest in eene vreemde stad, die Dichters binnen hare muren noemen konde, op te treden, en als uit de hoogte eene proeve van Amsterdamsche bekwaamheid in het vak der dichtkunde in te schenken.

Eenige dagen later kwam mijn vriend de Heer Mr. JERONIMO DE VRIES *insgelijks te mijnen huize, met eenen naderen aandrang op het voorstel van den Heer* KONING, *en ter oplossing der door mij gemaakte zwarigheden; het slot der woordenwisseling, te lang om in haar geheel ter neêr te schrijven, was, dat gemelde Heer, even als zijn voorganger, mij onder het oog brengende, dat hij als nog zonder regtstreeksschen last der geheele Commissie handelende, mij echter meende te kunnen verzekeren, dat de door mij aan te vangen arbeid niet te vergeefsch zoude wezen.*

Wat mij betreft, de stof was Vaderlandsch, regtstreeks met mijn hart stemmende; en alleruitlokkendst, dewijl ik mij ook eens regt vinnig tegen de duisterlingen onzes tijds en de vijanden van de vrijheid der drukpers meende te zullen kunnen uitlaten; ik nam voor het vers te maken, was het niet voor den spreekstoel, dan ter uitgave in

eenig

eenig maandwerk of jaarboekje, of, gelijk nu geſchiedt, op zich zelf.

Spoedig was ik aan dit werk een goed einde wegs gevorderd, en door raad van vrienden overgehaald, om al huiverend mijne toeſtemming op het voorloopig gedane aanzoek te geven, toen ik vernam, dat er eene of meerdere vrijwillige aanbiedingen tot het waarnemen van die taak, regtſtreeks of zijdelings, waren gedaan. Ik ſtond verwonderd.

Maar zonder eenige bedenking zoude ik den mij gedanen voorſlag op het eerſte voorſtel verworpen hebben, indien ik, die nooit of zelden programma's van prijs-uitſchrijvingen lees, eenige kennis had gedragen, gelijk zulks mij nu wordt berigt, dat de Hollandſche Maatſchappij van fraaije Kunſten en Wetenſchappen, zoo edelmoedig als voorkomende, hare gouden medaille, ter waarde van dertig dukaten, ten dienste van het feest, aangeboden had, ten einde eenen Dichter uit te lokken, die dan, met glans bekroond, als het ware door eene bevoegde regtbank gewettigd was, zanger op dit feest te zijn. Hiertegen konde men zich toch niet meten. Een dichtſtukje, als het mijne, tot welks voordragt, om goede reden, mij ſlechts een kwartier uurs tijds werd voorgeſchreven, en hetwelk tot een klein nageregt achter de uitgelezenſte ſpijzen dienen moest, kan niet beſtaan tegen ſtukken, langen tijd te voren met inſpanning aller krachten, ter beſchieting en treffing van de gouden

ſchijf, vervaardigd, geſlepen en weêr herſlepen; en dit onderſcheid verzoek ik den lezer ook gunſtig in het oog te houden.

Wie der zich nominabel geſteld hebbende Zangers optreden zal, ſchijnt, terwijl ik dit Berigt ſchrijf, niet beſlist te wezen; anders dunkt mij voegde de eer des Dichters ook wel, dat zijn naam, wel niet zoo vroeg als die des uitſtekenden Redenaars, maar toch eenigen tijd vóór het feest, door de Commisſie ware bekend gemaakt.

LOOTS.

4 Julij, 1823.

Veel liever Vorst van zulk een Land,
Waar moediglijk de wetenſchappen
Elkaâr voorbij al hooger ſtappen,
En ſtrijden om den eerſten ſtand;
Veel liever met een zacht vermogen,
Dat niemand neêrwerpt, niemand drukt,
Den rijksſtaf naauw bemerkt bewogen,
Bij 't volk voor 't regt uit keus gebogen,
Uit vrijheid voor de wet gebukt;

Dáár liever op het hoofd de kroon
Getorscht, en op het hart de zorgen,
In plooi van 't purpren kleed verborgen,
Of nachtlijk ſpokend om den troon;
Dáár liever weinig volks te hoeden,
Maar dat zijn' rang door deugden ſtaaft,
Dan elders onder taaije roeden,
Te tuchtigen 't oproerig woeden
Der menigte, onder dwang verſlaafd.

Dat Land verdiende 's werelds lof,
Dat uit zijn naauw bekende gronden
Eens heeft een lichtvonk uitgezonden,
Die veler volken oogen trof.
Zulk licht ging op uit de enge palen
Van *Neêrlands* nietig erf weleer,
Wierp op de wijsheid breeder ſtralen,
Deed duizendvoud haar ſchooner pralen,
En zonk aan gene westkim neêr.

't Was groots aan 't hoofd van 't volk te ſtaan,
Dat uit nog nooit doorzeilde golven
Amerika heeft opgedolven,
En bragt het bij de wereld aan;
Maar nu zelfs komt de Godheid wreken,
Na eeuwenloops aan 't nageſlacht
Het kwaad, dat woestheid los deed breken
Op die als roof verſcheurde ſtreken,
Tot wee geroepen uit den nacht.

Meer zeegnend dan dat ſtrand van goud,
Hoe hoog de vinding ſtond in waarde,
Meer zeegnend, KOSTER! was voor de aarde
't Door u gevonden ſtuksken hout.
De letter, 't eerst door u geſneden,
In *Haarlems* altoos heilig bosch,
(Vier eeuwen is het nu geleden,)
Wordt nog door volken aangebeden,
Is nog de waardſte gifte Gods.

De

De wijsheid, die begraven lag,
Gegrendeld achter kloosterwanden,
En wat zij ſchreef met eigen handen,
Hebt gij gevoerd in heldren dag.
Naast goud werd eens het blad gewogen,
Waarlangs haar veder had gezwierd;
En 't goud, hoe heerlijk 't blonk in de oogen,
Moest duizendvoud zijn wigt verhoogen,
Eer 't waardig aan die lettren wierd.

De ſchutsgeest van het menschdom vond
In u de hulp om 't op te leiden
Ter hoogte, die het was beſcheiden,
Maar aan welks voet het dwalend ſtond:
Uw letters werden heldre lichten,
En teekenen bij dag en nacht;
Zij deden allen nevel zwichten,
En leerden hoe den voet te rigten
In 't ſpoor, dat ons al hooger bragt.

Zoo heeft weleer, met gloênde hand,
De ſterrekunde een' weg beſchreven
Aan 't ruim der hemelen verheven,
En lichtende van land tot land.
Hij moog' door zee of zanden trekken,
De pelgrim ſlechts verheft zijn oog;
Bij vonken, die tot leiders ſtrekken,
Kan hij des nachts zijn pad ontdekken,
En leest zijn' aardſchen weg omhoog.

Gewis, 't was ſtoute denkenskracht,
Om door 't gegeven letterteeken
Zoo ver van volk tot volk te ſpreken,
En tot zoo laat een nageſlacht;
Maar ging ook een geluid verloren,
Dan klonk die rede nimmer weêr,
Deed op geen nieuw bevel zich hooren,
Werd uit het ijdel nooit herboren,
En bleef zelfs geen gedachte meer.

Voor dat verlies hebt ge ons behoed.
Wat gij 't beſtaan gaaft bleef in wezen,
En wat uw inkt eens had doen lezen,
Stond in nooit uit te dooven gloed.
Een vuist, wier woede 't al doet ijzen,
Stort' boektrezoren neêr in asch,
En ſtoff': *daar ſmoort de geest der wijzen;* —
Dien geest doet ge uit het ſtof herrijzen,
Meer ſtout dan hij voor dezen was.

Dus toont de domheid u een' haat,
Die nooit of nooit is uit te roeijen.
O! waarom moest die boom eens bloeijen,
Die zoo veel telgen achter laat,
En welig tiert in alle landen,
En hier geveld, ginds opwaarts ſchiet,
En kreunt zich aan geen heete zanden,
Noch aan van vocht doorweekte ſtranden,
En vreest den ſlag des donders niet!

Daar-

Daarom, o *Haarlem!* beet zoo fel
Het grimmig *Spanje* eens op uw muren,
Daarom moest ge al zijn' wrok verduren,
Uw wallen al den gloed der hel;
Daarom uw dierbaarst bloed vergoten,
U afgeperst den laatſten traan;
Daarom, nabij waar eens de loten
Diens booms zijn naar het zwerk geſchoten,
Klinkt ſchor de naam van *Spanjaards laan.*

Maar zag u eens die achtbre ſtoet,
Wier ſchrift op half verſleten bladren
Wij nog zoo zorglijk zaam vergadren,
Als paarlen uit den brand behoed: —
Hoe zou die u, o *Haarlem!* loven!
HOMERUS hief, op aller beê,
Een' lofzang aan, die door uw hoven
En breede bosſchen drong naar boven,
En alle zangers ſtemden meê.

En ik zou, in de ziel ontroerd,
Verbrijzeld, weenend, zwijgend, hooren;
'k Zou door 't gevoel in mij herboren,
Door blijden dank verrukt, vervoerd,
Met tranen nog den boom beſpatten,
Waar KOSTER 't eeuwig ſchrift uit ſneed,
Hem boven ſpecerijhout ſchatten,
En vaster hem met d'arm omvatten,
Dan eens Apol den lauwer deed.

'k Ver-

'k Verhef me op u, mijn Vaderland!
Ook om de zuil, die KOSTER ſtichtte;
Hoe verre uw heldenglans ook lichtte,
U kennen deed van ſtrand tot ſtrand,
Bij vedren, die uw' ſtormhoed ſieren,
En Mars u niet ontſtrijden zal,
Deed de aarde, om zachter deugd te vieren,
Ook bloemen om uw' ſchedel zwieren,
En vlocht den krans bij *Haarlems* wal.

Verhef, o *Spaarne!* uw' ſtillen ſtroom,
Nu twee paar eeuwen u bekranſen,
Laat blijder nu de golfjes danſen,
Die gij zoo zedig houdt in toom;
Al moogt gij ſlechts door lage rieten,
En langs geen' zoom van wijngebergt'
Of ſteile rotſen voorwaarts ſchieten,
Uw waarde, o nedrigſte uit de vlieten!
Is 't die des Rijngods afgunst tergt.

Hij ſtoff'!.... maar hier geen pleit herhaald!
Voor mij, mij, Dichter, is 't voldongen;
Neen, hier alleen triomf gezongen,
Nu *Haarlems* hoogheid zegepraalt;
De wereld ja zal medezingen
Met ongelijke maat en klank,
En wijdt van Noord- en Zuidpoolskringen,
Voor 't licht, dat tot zoo ver kwam dringen,
Aan *Neêrland* en aan *Haarlem* dank.

Wie

Wie is hij, die de reijen ſtoort,
Een' ſombren treurgalm aan durft geven,
Tot toongeleider ſtaat verheven
Des tegenzangs met ſpijt gehoord?
Wie is hij, die uit diepe hoeken
De ſpinne en ſlang gelijk in vond,
Uit alles weet het gif te zoeken,
En doet als boom van 't kwade vloeken
Hem, die als boom des levens ſtond?

Bazuin het uit op ſchorren toon
In 't rond, wij zullen 't niet weêrſpreken,
Dien boom ja zien wij takken kweeken,
Zijn' planter ten ondankbren loon;
Maar werp dan uit die kunstgewrochten,
Die de Almagt opriep tot beſtaan,
Al 't ſtrijdige eens er door gevlochten,
Verniel het kwaad, dood drift en togten,
En ſtaar uw koude ſchepping aan.

Ja, KOSTER! met uw' lettervond,
Dat wapen nooit vergeefs geſlepen,
En tegen dweepzucht aangegrepen,
Beſtrijdt zij ons ter dezer ſtond;
Op heden zelfs, ten ſmaad der jaren,
En eeuwen heldrer bij uw' gloed,
Ten hoon van 't feest, waar we op vergâren,
Drukt ze op verworpen duffe blâren
Uw lettren, vuil geverwd in roet.

Maar

Maar voegt die letter ſchuldverwijt,
Dat zij ons 't ſchrift weêr moet doen lezen,
Voor lang als over dwaas verwezen,
De walg van vroeger' levenstijd?
O neen! met wee voelt zij zich prangen
En tot zoo laag een' dienst geprest:
En weigren zou zij d' inkt te ontvangen
Voor 't ſchendig blad, ten toon gehangen,
Waar domme dwang zijn' rijksſtoel vest.

Ja deugd, ja godsdienst ſtort een klagt,
Dat Drukkunst, op haar looden vlerken,
Het kwaad voerde over grens en perken,
Voorbij de vlugt der zwanenſchacht.
Maar de eigen vleugel, breed in 't roeijen,
Was voor het goede ook niet verlamd,
Het ſchoot dien aan, ging opwaarts ſpoeijen,
En deed het helderst zonlicht gloeijen,
Waar 't kwaad ſlechts had een toorts ontvlamd.

Verlichting! wreek, wreek gij den hoon,
Aan KOSTERS vinding toegedreven,
Wisch uit de vlek haar aangewreven,
Verhelder door uw' gloed haar ſchoon:
O vrijheid van ons denkvermogen!
Door God ontwaakt, door geen geweld
Ooit overheerd of neêrgebogen,
Spreek op gezag van uit den hoogen,
Waar 't eer der pers van KOSTER geldt.

De

De waarheid kreeg van hem een tong,
Die, hoe de logen ſchel moog' ſchreeuwen,
Haar overſtemt door alle de eeuwen,
En waar zij ooit naar 't ſpreekregt dong.
Die waarheid zal, bij 't zegepralen,
In haar banier, met gouden gloed,
't Verhoogde beeld van KOSTER malen,
En duurzaam d'eigen' zang herhalen,
Die hier hem op zijn' feestdag groet.

Ontſluijer dan nu 't achtbaar beeld,
Dat hooger klanken op deed varen,
Dan 't wonderbeeld vol zilvren ſnaren,
Een' door den Daggod zelv' beſpeeld:
'k Zie KOSTER! 't feest is nu volkomen.
Houdt op, o vonden van den geest!
Het dekkleed af te zien genomen
Van 't beeld, welks blik tirannen ſchromen,
Is voor den mensch het hoogſte feest.

Dees dag zij, als een dag des lichts,
Met gulden lettren aangeteekend,
En in der dagen rij gerekend,
Als goed en waard des lofgedichts:
Ja 't feest, dat wij op heden vieren,
(De menschheid ook houdt feesttijd meê)
Zal *Nederland* niet minder ſieren,
Dan toen het deed zijn vlaggen zwieren,
Om zijn triomfen op de zee.

MET GOEDKEURING. HOLLANDSCHE SCHOUWBURG

Buiten de Groote Houtpoort te Haarlem.

De Koninklijke Nederduitsche Tooneelisten van Zuid-Holland, onder Directie van *J. H. HOEDT* en *W. A. BINGLEY*, zullen de Eer hebben te vertoonen:

Op Woensdag den 9den Julij 1823:

TOT ZEKERE SLUITING VAN HET TOONEEL.

LAURENS KOSTER,

DE UITVINDER DER DRUKKUNST.

TOONEELSPEL met Zang, in drie Bedrijven, door A. LOOSJES Pz., versierd met deszelfs Costumes, Decoratien en verder Spectakel

Nooit Vertoond.

Dit stuk wordt met eenige gemaakte veranderingen gegeven en enkele bijgevoegde regelen op het Vierde Eeuw-feest toepasselijk.

voorafgegaan door

DE TWEE JONGE SAVOJARDS,

Zeer Geestig *BLIJSPEL*, met Zang, (*Opera*) in één Bedrijf, naar het Fransch, waarin de Rol van *Josef*, door de jonge Juffrouw *Hoedt*, zal worden vervuld.

VERTOONERS in Laurens Koster:

Laurens Koster.	De Hr. *Stoopendaal.*
Thomas Pieterszoon, Schoonzoon van Koster.	De — *Hartmans.*
Thomas Thomaszoon, Kleinzoon van Koster.	De — *Gyswyt.*
Elizabeth, Bruid van Thomas Thomasz.	Mej. *A. Kok.*
Cornelis, Knechts ter Drukkerij van Koster.	De Hr. *Bingley.*
Faust, Knechts ter Drukkerij van Koster.	De — *Rosenveldt.*
Guttenberg, Knechts ter Drukkerij van Koster.	De — *van Hanswyk.*
Lijsje, de Dienstmeid van Koster	Mej. *Wiestman.*
Een Rederijker, van de Kamer te Gouda.	De Heer *Schouten.*
Een andere Rederijker van de Kamer te Gouda.	De — *Grave.*
Rhetorica	Mej. *Wicart*
De Stedemaagd van Haarlem	— *Hoedt.*
Voorts Bruilofsgasten, Rederijkers enz. enz.	Koor.

VERTOONERS in de Savojards.

De Heer de Verfeuil	De Heer *Gyswyt.*
De Schout	— *van Hanswyk.*
Clermont	— *Grave.*
Michel, Savojards.	Mejuffr. *Gyswyt.*
Josef, Savojards.	Jongejuffr. *Hoedt.*
Jaques	De Heer *Caspers.*
Een Meisje	Mejuffr. *A. Kok.*
Een Knecht	De Heer *J. Hammecher.*
Een Wacht	— *Kluppel.*
	Koor.

De aanvang van deze Representatie ten half zeven ure.

Loge Eerste Rang.	f 2 : 6 : -	In de Bak.	f 1 : 8 : -
Op het Amphitheater.	- 2 : 6 : -	Op de Galerij.	- - : 14 : -
In het Parquet	- 1 : 16 : -		

De Plaatsen kunnen aan den Schouwburg worden besproken op den Speeldag, des Morgens van 9 tot 1 uur.

M.

De ondergeteekende begerig om de voortdurende toejuichingen van het geëerd publiek te verwerven, zal de eer hebben op morgen Vrijdag, des voormiddags ten 10 uren, te vertoonen, op het Theater op het Exercitie-Veld buiten de Nieuwpoort:

DE HOLLANDSCHE BOER IN MUNSTERLAND,
OF DE DUBBELDE TROUWDAG,
Vrolijk Zangſpel in 3 Bedrijven.

Gevolgd van

DE PODAGREUSE MINNAAR,
OF ZOO BETAALD MEN DE GEKKEN,
Aardig Zangſtukje in één Bedrijf.

Zullende hij voor eene buitengewone en zeker laatſte vertooning, des avonds ten 6 uren, geven:

DE VERKWISTENDE SCHILDER,
OF LIST DOOR LIST BETAALD,
Comiek Zangſpel in één Bedrijf.

En ten ſlotte:

PIERROT OP DE KERMIS,
OF ARLEQUIN AAN HET KOEKBLOK,
Ballet Pantomime.

De ondergeteekende durft op uwe voortdurende goedkeuring en tegenwoordigheid ſtaat maken.

De prijzen der Plaatſen zijn als naar gewoonte

GRATIS.

HAARLEM
10 *Julij* 1823.

UE. Dienaar,
J. S. KEESING.

Beschrijving van het feest/ dat na vier honderd jaren/

Den 10den en 11den Julij 1820 en 3

Tot LAURENS KOSTERS eer/ gevierd is aan het Sparen/

't Is duidelijker en klaarder dan filosofie.

In 't jaar zoo pas genoemd, hield men te Haarlem feest.
Noch ouderdom, noch jeugd, was ooit zoo blij geweest.
De stad was vol gewoel. Veel duizend vreemdelingen
Krioelden door elkaar. De juichtoon, 't vrolijk zingen,
Het handgeklap, 't hoezee! steeg op aan alle kant.
De vlaggen waaiden uit naar ouderwetschen trant.
Wie anders donker zag, had nu een lagchend wezen.
Wie anders karig was, scheen nu geen krimp te vreezen;
Maar 't was ook KOSTERS feest — 't werd hartelijk gevierd
En al de vrolijkheid was door beleid bestierd.
Het nageslacht zal ons gewis zijn' dank betalen,
Wanneer het hoort of leest, wat wij hier kort verhalen.
« 't Was Hooimaands tiende dag 't gebulder van 't kanon,
« Hoe KOSTERS kunst alleen, verlichting heeft geschonken.
« Verkondigde ons dat nu de plegtigheid begon. —
« Des morgens om acht uur, zag men geheele stroomen
« Van menschen, net gekleed. — Om in de kerk te komen
« Liep ieder om het snelst. Wij zijn er in geweest.
« 't Was proppend vol; maar stil. De reeds verheugde geest,
« Gestreeld door orgeltoon, was ganschlijk opgetogen,
« Toen snarenspel en zang klonk door de tempelbogen
« En de achtbre stoet, waarbij zich VAN DER PALM bevond,
« Eerbiedig binnen trad. De reednaar toonde op grond
« Hoe KOSTERS kunst alleen, verlichting heeft geschonken
« Aan duizend in den nacht van dwaling neêrgezonken.
« Door des Hoogleeraars taal was iedereen bekoord;
« Zij trof het oor en 't hart. Onze aandacht niet gestoord
« Werd als op nieuw gewekt. De dichtkunst deed haar groeijen,
« En TOLLENS ons op nieuw voor KOSTERS glorie gloeijen.
« Zoo gingen we uit de Kerk. De feesttrein met den Raad
« Trok langzaam naar 't Stadhuis. Het zwarte plegtgewaad
« En 't keurig veldmuzijk moest hart en aandacht wekken;
« Zoo zag men heel den stoet naar d' ouden achthoek trekken.
« Daar dreunde weêr 't kanon; daar stond het monument,
« Dat Haarlems dankbaarheid de wereld maakt bekend.
« Dit kostelijk gesteent, dit zagen wij ontbloten
« En duizend zagen het der blijde feestgenoten.

« De vreugd was hier in top. Muzijk trompetgeschal
« Verkondigden den lof der drukkunst overal.
« 't Was daarmeê niet gedaan. Wij zagen de oude drukken
« Van KOSTERS eerste pers, waar wij de vrucht van plukken,
« Nog zagen we in den hout hoe menig jonge gast
« Om d' uitgeloofden prijs klom in den *steilen mast.*
« 't Was grappig om te zien, dat klimmen en dat dalen;
« Ook 't *steken naar den ring*, om d' eerprijs te behalen.
« Maar schoon men won of niet, de vreugd en vrolijkheid,
« Was altijd op 't gelaat van oud en jong verspreid.
« 't Liep alles zamen om die blijdschap te vergrooten,
« En met een *vuurwerk* is deze eerste dag besloten.

11 *Julij.*

« De tweede dag breekt aan, al weder nieuwe vreugd,
« In Bakenesser kerk roert zij het hart der jeugd.
« De lof der drukkunst klinkt op marktveld en op straten,
« Hier juicht men overluid, daar ziet men meer gelaten
« En innig vergenoegd, al wat op straat geschiedt,
« Maar mist ook in den hout het *vogelschieten* niet.
« Dat was regt vaderlandsch! De jagtgeweren knallen,
« Zij schieten naar het wit. Wij zien den vogel vallen,
« En hoe een vlugge knaap naar overoude wijs,
« Als schutters-koning wint den zilv'ren eereprijs.
« Ook de armoê, mild verkwikt, vond in dit feest behagen;
« Elk blijft den achtbren Raad een dankbaar hart toedragen.
« 't Stadhuis, de torenspits, de huizen fraai verlicht
« Vermeerderde de vreugd, door 't overschoon gezigt."

* * * *

Niet een der levenden mogt ooit zoo iets aanschouwen;
Men kon zijne oogen, noch zijne ooren naauw vertrouwen!
« 't Verhaal is hier gedrukt op de verlichte pers
« Voor LAURENS KOSTERS huis, het is gansch nieuw, en versch,
« En wordt als blijk der kunst aan iedereen gegeven,
« En wordt als blijk der kunst aan iedereen gegeven,
« Om bij het nageslacht eeuw uit eeuw in te leven."

EEN KLEINE VONK ONTSTEEKT WEL EEN GROOTEN BRAND.

WIJZE: *Daar komt Paulus Jones aan.*

't Spreekwoord zegt, een grooten brand
Kan één vonk ontsteken;
Deze spreuk is in ons land
Zonneklaar geteeken:
Wordt de vonk niet uitgedoofd,
't Vuur verspreidt zijn stralen,
En wij zijn van magt beroofd,
Om die te bepalen.

KOSTERS kunst, zoo schoon en rijk,
Voor geheel deze aarde,
Was een vonkje slechts gelijk,
Van geringe waarde;
Maar het werd weldra een vlam,
Die zich grootsch verbreidde
En, voor die nabij haar kwam,
Warmte en licht verspreidde.

Wij, die van dien heldren glans
Al den zegen smaken,
Voelen van erkentenis thans
't Dankbaar harte blaken;
't Nut dat KOSTER heeft gesticht,
Meldt dit feest vol luister,
Juicht dan; want 't ontstoken licht,
Wordt toch nooit weêr duister.

ZEGT HET VOORT.

WIJZE: *Men voert de kudde bij elkaar.*

Al gaat bijna de feestlamp uit,
Wij juichen nog eens tot besluit,
Want elk, die nu zijn huis versiert,
En 't Vierde Jubel medeviert,
Zal 't vast niet weêr gebeuren.

Maar dit moet onze vreugd niet schaân,
Wij hebben onzen pligt gedaan,
En KOSTERS vond geprezen,
Elk zegge getrouw, zoo als behoort,
Aan kindren, neefjes, nichtjes, *voort*,
Hoe wij hem eer bewezen.

Dan juicht een dankbaar nageslacht
Gewis langs Haarlems straat en gracht,
Weêr over honderd jaren;
En eenmaal juicht heel 't wereldrond
Op 't Jubel van LOUW KOSTERS vond
Aan de oevers van het Sparen.

AFSCHEID,

Aan het VIERDE EEUWFEEST, van de uitvinding der DRUKKUNST, door LAURENS JANSZOON KOSTER, *Gevierd te* HAARLEM *den* 10 *en* 11 *Julij* 1823.

WIJZE: *Es kann ja nicht immer so bleiben.*

Komt laat ons in 't eind nog eens zingen,
Met dankbaar gevoel op dit feest;
En juichen en dansen en springen,
Wij zijn er staâg lustig geweest. (2 *maal*)

Want niemand, die hier mogt vergaâren,
Had zoo veel genoegens verwacht,
En nu, na een honderdtal jaren,
Beleeft het een ander geslacht. (2 *maal*)

Wij danken van harte die Heeren,
Die 't hebben beleid en bestierd;
Men kon KOSTER nooit meer vereeren;
Het feest is met luister gevierd. (2 *maal*)

Ô KOSTER! zoo lang wij hier leven
Zij U onze erkentenis gewijd!
Het licht, door uw kunst ons gegeven,
Wint aan nog in kracht met den tijd. (2 *maal*)

Komt, nu dan in 't rond nog gesprongen,
Gesprongen met lust en met kracht!
En dankbaar en wenschend gezongen:
Goêmacht! goede nacht! goede nacht! (2 *maal*)

HOEZEE!

INTEEKENBERIGT
OP DE
GEDENKSCHRIFTEN
WEGENS HET
VIERDE EEUWGETIJDE
VAN DE UITVINDING DER
BOEKDRUKKUNST
DOOR
LAURENS JANSZOON KOSTER;

Zullende van Stads wege gevierd worden
te HAARLEM in Julij 1823,

Bijeen te verzamelen en uittegeven door
VINCENT LOOSJES.

Is het Vierde Eeuwfeest van de Uitvinding der Boekdrukkunst niet alleen een heugelijk tijdperk voor de Stad, die zich mag beroemen den onsterfelijken uitvinder LAURENS JANSZOON KOSTER onder hare medeburgers te tellen, maar ook een gedenkwaardig tijdsgewricht voor het geheele Vaderland, ja voor alle landen en volkeren, zonder onderscheid, die de verlichting op prijs stellen, welke met volle stroomen uit dezelve, als uit eene onuitputbare bronwel, onophoudelijk vloeit; — ja is het met volle regt een Feest voor de geheele Menschheid, dan lijdt het geen twijfel, of iedere poging, om hetzelve luister bij

te zetten of aan deszélfs viering een' duurzamen indruk te verleenen, verdient lof en aanmoediging.

En zou dan, daar Beeldhouw-, Stempelsnij-, Toon-, Graveer- en Schilderkunst om strijd zullen wedijveren, om den Uitvinder hulde toe te brengen en het Feest te veraangenamen en te vereeuwigen, alleen die Kunst achterblijven, welke het voorwerp van het Feest zelve is? Neen, zij, de Boekdrukkunst, - juist het gemakkelijk en zeker middel, om de redenaars tot het nageslacht te doen spreken, de toonen der dichters tot volgende eeuwen overtebrengen, in één woord al, wat oogenblikkelijk vervliegt, duurzaamheid te geven, — wil het hare toebrengen, om den indruk van dit Jubelfeest te vestigen en te bewaren.

Om dit oogmerk te bereiken, heeft de ondergeteekende zich gewend tot de *Commissie* benoemd door den Edel Achtbaren Raad der Stad Haarlem, « tot onderzoek naar het jaar der uitvinding van de « Boekdrukkunst en de ontwerping van een plan voor « de viering van het Eeuwfeest"; en het is met hare *voorkennis* en onder hare *goedkeuring* niet alleen, maar met toezegging van hare *medehulp*, tot de bestmogelijke uitvoering van dit Gedenkstuk, dat hij alles, wat tot dit Vierde Eeuwfeest der Boekdrukkunst betrekking heeft, verzamelen en bij inteekening uitgeven zal, onder den aan het hoofd dezes berigts geplaatsten titel.

Deze GEDENKSCHRIFTEN zullen bevatten:

Vooreerst: Den uitslag van het onderzoek der voornoemde Commissie, naar het jaar der uitvinding, waarbij gevoegd zullen worden de aan den Verzame-

laar

laar verschafte nieuwe bescheiden ter bepaling van dit jaar en ter onwederlegbare nadere staving van Haarlems regt op die Uitvinding, nog onlangs door den Heer J. KONING zoo luisterrijk gehandhaafd; — waarbij gevoegd zal worden een keurig afbeeldsel van L. J. KOSTER, naar een portrait, onder de Heeren ENSCHEDÉ berustende.

Ten tweede: Eene naauwkeurige beschrijving van alle de festiviteiten, die bij gelegenheid van dit Feest zullen plaats hebben en de bijzonderheden daartoe betrekkelijk, opgehelderd met de noodige afbeeldingen, als:

1°. Van den Gedenksteen in den Haarlemmer Hout op den zoogenaamden achthoek.

2°. Van den Gedenkpenning, van wege de Stad ter dezer gelegenheid geslagen.

Ten derde: De plegtige Redevoering, tot het houden van welke de Hooggeleerde Heer J. H. VAN DER PALM uitgenoodigd is, en welke deze den verzamelaar dezer Gedenkschriften goedgunstiglijk heeft toegestaan daarin te plaatsen, — en eenige bijdragen in Dichtmaat, ter dezer gelegenheid vervaardigd, welke ten dien einde reeds den Verzamelaar zijn afgestaan of nog zullen afgestaan worden.

Het is echter het oogmerk niet de laatste te zeer te vermenigvuldigen, ten einde het boekdeel niet onmatig te doen uitdijen.

De inteekening geschiedt op de volgende voorwaarden:

1°. Deze Gedenkschriften zullen ter Drukkerije van de Heeren JOH. ENSCHEDÉ en ZONEN te Haar-

Haarlem, met alle mogelijke typographische fraaiheid, in één bekwaam boekdeel in gr. 8o. worden uitgevoerd.

2o. De inteekenaars zullen voor ieder vel druks van 16 bladzijden op best drukmediaan betalen $2\frac{1}{2}$ stuivers en voor iedere plaat in 8o. 9 stuivers.

3o. Alléén voor de inteekenaars zullen er op velin of schrijfmediaan, met proefdrukplaten, gedrukt worden, zullende ieder vel druks tegen 4 stuivers en elke plaat in 8o. tegen 12 stuivers berekend worden.

4o. Buiten inteekening zullen volstrekt geene exemplaren op *schrijfmediaan* of *velin;* doch van die op *drukmediaan* enkel tegen $\frac{1}{3}$ verhooging van den inteekenprijs verkrijgbaar zijn.

5o. De namen der inteekenaars en hunne qualiteiten zullen voor het werk geplaatst worden.

6o. De inteekening staat bij den ondergeteekenden en bij alle boekhandelaars in dit rijk open tot den 31 Julij 1823; zullende de uitgave, zoodra eene goede uitvoering zulks toelaat, en de betaling bij de aflevering tegen quitantie geschieden.

V. LOOSJES.

Haarlem,
den 1 Junij 1823.

AANBIEDING TER INTEEKENING,

OP EENE UITGAVE VAN

AFBEELDINGEN

DER

CHASSINETTEN, BIJSCHRIFTEN enz.,

BIJ HET VIERDE EEUW-FEEST VAN DE UITVINDING DER BOEKDRUKKUNST,

DOOR

Lourens Jansz. Koster;

Te Haerlem tentoongesteld, den 11den Julij MDCCCXXIII.

In de *Gedenkschriften* van het gezegde Eeuwfeest, door den Boekhandelaar V. LOOSJES verzameld en uitgegeven, wordt, op bl. 104, door denzelven beloofd, indien niet alle, dan ten minste de voornaamste Chassinetten, afgebeeld en, vergezeld van de op- en bijschriften, te zullen in het licht geven; ten gevolge van welke belofte, de Ondergeteekende, als Teekenaar, Graveerder en Ondernemer, het waagt, om de inschrijving op de afbeeldingen dier Chassinetten thans open te stellen.

Misschien vraagt iemand: Wat heeft aanleiding tot de onderneming gegeven? — welke is de bedoeling? — waarom wordt deze Inteekening zoo

* laat

Den Heer C. Ritsema

laat geopend? — komt zij niet veel te laat en, volgens het bekende ſpreekwoord, als mostaard na den maaltijd?

Gewis zijn deze vragen niet ongegrond, vooral in den mond van den genen, die, met de toedragt van alles, wat vooraf gegaan is en, vervolgens, vereischt wierd, niet bekend is; waarom ze wel eenig antwoord verdienen, alvorens tot de Inteekening en derzelver Voorwaarden overtegaan.

Belangende de aanleiding tot deze onderneming en derzelver doeleinde, dient geweten te worden, dat de ondernemer en vervaardiger der Platen, zoo bij monde als bij geſchrift, zeer ſterk aangezocht zijnde, om bepaaldelijk één dier Chasſinetten in plaat te brengen en uittegeven, maar om redenen, welke de beſcheidenheid gebiedt te zwijgen, daartoe niet kunnende beſluiten, en echter, nader, opgewekt en aangemoedigd om ten minſte eenigen der voornaamſte aan de vergetelheid te ontrukken, doch overwegende, dat ieder Inwoner van Haerlem, die zich van een zoodanig doorſchijnend doek, bij de algemeene verlichting, bediend heeft, waarin de hartelijke deelneming van allen, zonder onderſcheid, doorſtraalde, gelijke aanſpraak heeft, op eene ſoortgelijke vereeuwiging (voor welke de gewone verlichting met lampen of kaarſen, alsmede de onderſcheidene opgeſlagene getimmerten, eerebogen enz., ſchoon niet minder ongeveinsde welgezindheid aan den dag leggende, niet zoo vatbaar zijn, terwijl derzelver afbeelding, veelal te eentoonig

zou-

zoude zijn) zich der moeite getroost heeft, om, in weêrwil der nog overblijvende, maar, door vrienden - raad en drang overwonnene, zwarigheden en bedenkingen tegen den langdurigen arbeid en 't gevaar van vergeefsche moeite en kosten te zullen doen, alle de dundoeken, met verlof der eigenaars, naauwkeurig nateteekenen, met oogmerk om, indien hij de, tot deze onderneming vereischt wordende, kosten slechts mogt vergoed zien, die allen, naar mate van zijn gering kunst-vermogen, door de Ets-naald, in het koper te brengen.

Op de vraag „ Waarom deze onderneming zoo laat geschiede — en — ofze niet te laat zal zijn? " is het antwoord gemakkelijk, indien men in aanmerking neemt 1°. den tijd, die 'er verloopen is, eer het besluit, tot deze omslagtige onderneming, vast stond, en alle de eigenaars der Chasfinetten, tot de afteekening, bewilligd hadden, 2°. den tijd, die gevorderd werd, om een getal van bijna 30 licht-schermen, alle op eene kleinere schaal, zoo naauwkeurig, in evenredigheid met de oorspronkelijke, te teekenen, dat de prenten, die oorspronkelijke zullen terug geven. 3°. dat, onder afwisseling van noodwendige bezigheden en tusschenkomende ongesteldheid van den ondernemer, de maand November des vorigen jaar reeds, met teekenen verloopen was, eer de Ondergeteekende een begin kon maken met de eerste proeven, op het koper, te brengen, waarin hem de korting der dagen zoodanig gehinderd heeft, dat hij de pogingen, ter

bereiking van zijn doel, grootendeels, tot een langer daglicht moest uitſtellen.

Schoon niet geheel kan ontkend worden, dat deze onderneming vroeger had behooren ondernomen of ten minſte aangekondigd te worden, (welk laatſte zelfs, om meer dan eene oorzaak, niet geſchied is) maar nogthans de latere verſchijning, wegens de, daarvoor, naar waarheid, gegevene redenen, verſchoonbaar is; zij het den Ondergeteekenden vergund, ten opzigte van het 2e. lid dezer vraag, (namelijk tegen de bedenking, als of de onderneming *te laat* zoude zijn) eene verwering te doen.

Vermits Beſchrijvingen van — en Afbeeldingen, die betrekking hebben op gedenkwaardige gebeurtenisſen of plegtig gevierde Feesten, voor hun, die de Gebeurtenisſen beleefd — de Feesten bijgewoond — en het oorſpronkelijke der Afbeeldingen gezien hebben (echter flechts in zekeren zin) van minder belang zijn, dan wel (als bijlagen tot de Geſchiedenis beſchouwd) voor een later geſlacht, durft de Ondergeteekende, op zijne beurt, vragen, of de woorden *te laat*, onbepaald, op de onderhavige onderneming en aankondiging kunnen toegepast worden? latende de beantwoording derzelve aan den verſtandigen en billijken lezer.

Eindelijk, met alle de teekeningen gereed gekomen zijnde, en, eensdeels, geene noodelooze moeite of kosten begeerende te doen; maar ook, aan den anderen kant, niet willende, dat iemand der Inteekenaars onkundig zij, welke ſoort van Prenten

hij

hij zal ontvangen, of, welligt, in den waan gebragt worde, dat hij zich, bij de uitgave, zijnes gelds zoude kunnen beklagen, zijn door den Ondergeteekenden twee proeven, monſters of ſtalen vervaardigd, welke bij de verſchillende Heeren Boekhandelaars ter bezigtiging liggen, onder verzekering, dat alle de overige Platen, in den zelfden trant, veel eer beter, dan minder van hoedanigheid, met de Ets-naald, zullen bewerkt worden, en dat derzelver getal, in dezelfde grootte (uitgezonderd twee, of, ten hoogſte, drie, welke dubbeld zoo groot zullen zijn, zonder het getal te vermeerderen) niet meer dan dertig ſtuks zal beloopen, en, op goed druk-mediaan in het licht verſchijnen.

De Voorwaarden der Inteekening zijn de volgende:

1.

Zoo Prenten, als Letterdruk, (de laatſte inhoudende, behalve de korte beſchrijving der Chasſinetten en aanwijzing der Plaatſen, waar ze te zien zijn geweest, ook, temeer om, ten behoeve der Inteekenaars, de bezwarende kosten voor het graveren van letters te beſparen) zullen door den Boekhandelaar V. Loosjes, worden uitgegeven.

2.

Er zullen van deze Verzameling ſlechts zóóvele afdrukken gemaakt worden, als, bij Inteekening,

besteld zijn, en dezelve, bij uitsluiting, voor de Inteekenaars, verkrijgbaar wezen.

3.

Ieder Prent, van grootte als de bij de voornaamste Heeren Boekhandelaren, ter bezigtiging, voorhanden zijnde, zal op 40 Cents, en de dubbelde op het dubbeld, van dien prijs, berekend en betaald worden.

4.

Iedere aflevering, uit zes prenten bestaande, zal zoo ras mogelijk geschieden, en daarbij de best mogelijke opvolging der stukken, onderling, in aanmerking genomen worden; terwijl, bij de uitreiking van elke aflevering, het verschuldigde, tegen Quitantie, zal worden voldaan.

5.

De Inteekening geschiedt bij den Uitgever dezes; alsmede bij alle Boekhandelaren in het Rijk, en wordt gesloten met den 15den van Mei, 1825.

6.

Bij de laatste aflevering zal worden gevoegd de letterdruk, met eenen kleinen, maar goeden en helderen letter, op goed drukmediaan, tegen 12½ cent, het vel of 16 bladz. in 8vo.: ten zij eenige Inteekenaars den letterdruk, op Velijn of Schrijfmediaan, mog-

mogten begeeren; in welk geval, voor den letterdruk, bij het vel of 16 bladz. in 8vo. 25 cents zal worden betaald, wordende zoodanige Inteekenaars verzocht, dit, bij hunne Inteekening, uitdrukkelijk optegeven.

Terwijl de uitgave van den letterdruk, wel opzettelijk, tot de laatſte uitgave der prenten, wordt verſchoven, om alzoo (vermits niet vooruit geweten kan worden, hoeveel papier, tot de beſchrijving van iedere aflevering van Prenten zal noodig zijn) ook hier de meeste bezuiniging voor de Inteekenaren, onder het oog te houden.

7.

Schoon de Ondergeteekende niet twijſelen wil, of vele, indien niet alle de eigenaars der *Gedenkſchriften* van Haarlems gedenkwaardig Feest zullen begeeren, om ook de afbeelding der Chasſinetten, en alzoo de volledige Geſchiedenis van dat Feest te bezitten, wenscht hij echter, vooraf, door Inteekening, te weten, of hij zijn plan, ſchadeloos, zal kunnen doorzetten: zullende, bij een gunſtig vooruitzigt, dadelijk dan beginnen en, met alle mogelijke vlijt, behoudens eene goede uitvoering, voortgaan; terwijl, bij eene onverhoopte mislukking eener genoegzame Inteekening, deze dadelijk, als vervallen, gehouden, en daarvan openbare bekendmaking zal gedaan worden.

J. E. VAN VARELEN.

Haerlem,
den 31*ſten van Maart* 1825.

*** Het aantal deelnemers in de bij inteekening aangeboden uitgave van *Afbeeldingen der Chassinetten, Bijschriften enz., bij het vierde Eeuwfeest van de uitvinding der Boekdrukkunst te Haarlem ten toon gesteld*, door den Heere J. E. VAN VARELEN niet genoegzaam zijnde, om deze onderneming schadeloos door te zetten, wordt de aanbieding deswegens gedaan voor vervallen gehouden en bij dezen ingevolge art. 7 der voorwaarden daarvan openbare bekendmaking gedaan. V. LOOSJES.

HET

BOEKDRUKKEN

BOERTENDE ZAMENSPRAAK.

HET BOEKDRUKKEN,

BOERTENDE ZAMENSPRAAK

MET ZANG

Tusschen KLAAS, *een Zetter en* JAN, *een Drukker.*

TER EERE VAN DEN UITVINDER DIER KUNST

LAURENS JANSZOON KOSTER.

Vervaardigd
door
D. BONNÉ,

ter gelegenheid van het Vierde Eeuwfeest,

den 10 Julij 1823.

TE *DORDRECHT*,
BIJ BLUSSÉ en Comp. en J. DE VOS en Comp.

(ten voordeele der Feestvierende)
BOEKDRUKKERSGEZELLEN.

't Is KOSTER! *Neêrland is 't, die uit den duistren nacht*
Der eeuwen, weêr het licht te voorschijn heeft gebragt.

HELMERS.

ZAMENSPRAAK

TUSSCHEN EEN

ZETTER EN EEN DRUKKER.

WIJZE: *Wien Neêrlands bloed in d'adren vloeit.*

KLAAS (*een Zetter.*)

Wat ziet mijn oog daar in 't verschiet,
De pers nu aan den gang?
Wie is de drukker, die nu niet
In KOSTER stelt belang?....
Houdt op, vriend JAN! want niets is goed,
Hoe heerlijk ge anders drukt,
't Staat veel te bleek, en *zonder moed;*
Zie eens hoe 't blad daar *plukt.* ... *bis.*

JAN

JAN (*een Drukker.*)

Ja 'k zie mijn' fouten, beste vrind!
  En nogtans 'k weet geen raad,
Ik sta gelijk 't onnoozel kind,
  Dat pas aan 't ambacht gaat.
Mijn al te *dikke inkt* misschien,
  Doet thans mijn druk zoo staan,
Ook ligt mijn *legger*, wel gezien,
  Niet regt op mijn *timpaan*..... *bis.*

KLAAS.

Ja, vriend! 'k weet ook niet wat mij schort,
  Het gaat u net als mij,
'k Viel straks, per ong'luk, en — mijn *bord*,
  Vol letter, in *pastij!*
'k Hernam weêr moed, (want aan mijn *kas*,
  Dacht ik, zou 't beter gaan,)
Maar hoe ik mijn *kopij* ook las,
  Ik kon geen woord verstaan. .... *bis.*

JAN.

JAN.

Wat of ik aan mijn *pers* ook doe,
En 't *hoofd* vol olie giet,
Hij *kraakt*, hij *piept*, ik werk mij moê,
En vord'ren kan ik niet.
Beschouw ik 't *afgetrokken* blad,
Dan worde ik razend dol,
Want zeker is mijn *hoop* te nat,
Of 't hapert aan mijn *rol*. .... *bis.*

KLAAS.

Ik heb *gedistrueerd*, 't *gerief*,
Is alles *losgemaakt*,
Maar, bij abuis, is veel *cursief*,
In de *romein* geraakt.
'k Zoek in de *schuif*, om voort te gaan,
Een and're *kas* voor mij,
Maar deze is enkel *Dessendiaan*
En *Garremond pastij!* .... *bis.*

KLAAS.

KLAAS.

't Is even of een ong'luks-god,
Ons beider lot bestuurt;
Want hoe 'k ook door mijn ijver tot
Het werk worde aangevuurd,
Niets lukt mij: 'k ga meer achteruit
Dan 'k immer spoeden kan!
Weet gij het wie onze arbeid stuit,
Ei zeg 't mij dan, vriend JAN! . . . . . *bis.*

JAN en KLAAS.

Neen, 't is geen wonder dat in 't werk
't Fortuin de nek ons keert,
Want KOSTERS schim stelt paal en perk,
Aan 't werk dat hem vereert,
Hij wil niet dat zijn Lettrenrei
Dees blijden dag ontsier',
Maar wel, dat zij, van werken vrij,
Hem, jublend, feestdag vier'! . . . . *bis.*

JAN

JAN en KLAAS.

Welaan dan, Kamaraden! kom,
Verheffen wij den Man,
Wiens vinding 't alles overklom,
Wat kunst ooit heten kan!
Aan hem zij thans ons lied gewijd,
Gestemd op hooge snaar,
Dat heel de wereld, als om strijd,
Zich met ons feestlied paar'!.... *bis.*

JAN.

Mijn druk, (dat ben ik zoo gewoon)
Moet pralen voor het oog;
Maar nu, (hoewel mijn *vorm* zeer schoon
Gewasschen is met *loog*,)
Zie 'k nogtans niet dan *poets* op *poets*,
Niets dan *pastij* en *mis*;
Het *smet*, het *veegt*, het *plukt*, — niets goeds!
Ach! wat de reên toch is?.... *bis.*

KLAAS.

KLAAS.

'k Wil *corrigeren* (want mijn *proef*
Vol *fouten* is weêrom),
Doch door 't *verloopen* van de *schroef*
Mijns *haaks* staat alles *krom*;
Mijn *elst*, die 'k pas *geslepen* had,
Grijpt naauw de lett'ren aan,
Of breekt, daar hij geen letter *vat*,
En alles blijft *krom* staan. .... *bis.*

JAN.

Mijn pers, zoo vaardig in zijn loop,
Wil nu niet in noch uit;
'k Heb hem *gesmeerd*, dat de olie droop,
Maar hij wordt steeds gestuit;
'k Zie ijlings wat aan *lat* of *slak*,
Of *stuit-* of *ronstouw* schort,
Terwijl een *schoor*, die los stond, brak,
En mij om de ooren snort. .... *bis.*

KOOR

KOOR (*Zetters en Drukkers te zamen*).

Gij Haarlems bosch! verrukklijk Hout!
Boog vrij op uwen schat,
Daar uw geboomte meer dan goud,
Dan 't fijnste goud bevat!
In u praalt thans met vollen glans,
Het beeld van onzen Held!
Maar ach, gun ons, dat ge aan zijn krans
Ook 't Dordsche palmpje telt..... *bis.*

Ja meer dan 't daglicht van omhoog
Zijt gij den sterfling waard!
Door u week 't nachtfloers van ons oog,
En — licht is 't op onze aard! ....
Wie schiep die bron, die heilfontein,
En gaf ons druk voor schrift?
Wie vormde, o Kunst, in de oorsprong klein,
Van tin een lettren-stift? .... *bis.*

Was

Was 't LAURENS JANSZOON KOSTER niet,
Een man in vinding groot,
Die eens aan Sparen's stille vliet
Het levenslicht genoot!
Die steeds van daar het licht verspreidt,
Dat hem de Godheid gaf,
Wiens kunst verduurt eene eeuwigheid,
Al rust zijn stof in 't graf! .... *bis.*

Neen! — Neen Mentz! vlei u nu niet meer
Met ingebeelden waan,
Als of uw zon van ijd'le eer
Nooit meer ter kim zou gaan;
Reeds zieltoogt gij, nu KONINGS geest
U heeft ontdaan van 't mom,
Maar zie daarbij ons KOSTERS-feest
En geef ons de eer weêrom. ... *bis.*

Al werd op Kersnacht niet verhoed,
Dat GUTTENBERG, zoo snood,
Met KOSTERS kunst en KOSTERS goed,
Als dief, het land ontvlood;
Een man als KOSTER ziet het feit,
Hem aangedaan, voorbij,
Vergeeft, werkt voort, en — kunst en vlijt
Herschept zijn Drukkerij! .... *bis.*

Ja, kunst van KOSTER! u is 't dat
Ons hart thans offers brengt,
Gun ons, gij die ons al bevat,
Dat men den beker plengt;
Dees dag, gewijd aan vrolijkheid,
Op Vader KOSTERS feest,
Wie onzer zou nu niet om strijd,
Verheugd zijn in den geest. .... *bis.*

Wij

Wij gaan u voor, o sterveling!
Die ooit onze aarde zag!
Voor u ook wordt de schemering,
Nu klare en held're dag;
Of was voorheen die duisternis
Voor u geen droeve staat?
Vondt gij wel ergens, bij 't gemis',
Der drukkunst hulp of raad? .... *bis.*

Welaan dan, al wat leeft op aard,
En gij, die kunsten kweekt,
Dat nu uw stem, met ons gepaard,
Door lucht en wolken breekt,,
Niet slechts hoor' men dit vreugdgeschal
Alleen op Neêrlands grond,
Maar eens word' KOSTER overal
Geroemd op 't wereldrond..... *bis.*

VROLIJKE LIEDEREN

DER

DRUKKERSGEZELLEN

TE DORDRECHT,

TOEGEWIJD

AAN HET VIERDE EEUWFEEST, VAN DE UITVINDING DER BOEKDRUKKUNST

DOOR

LAURENS JANSZOON KOSTER.

gezongen ter gelegenheid van hunnen feestvierenden OPTOGT, met eene RIJDENDE en tegelijk WERKENDE

DRUKPERS,

des avonds van den 10 Julij 1823 bij Fakkelligt.

TE DORDRECHT BIJ BLUSSÉ en COMP. en J. DE VOS en COMP.

(ten voordeele der Feestvierende)
DRUKKERSGEZELLEN.

LAURENTIS viridi præcingite tempora lauro,
Laurea LAURENTEM non nisi serta decent.

CLAROMONTIUS.

Juicht volken! menschdom juich! uit Neerland 't wam de held!
't Is KOSTER, Hollands roem! die 't rijk der domheid velt!"

HELMERS.

OPTOGT
VAN
LAURENS JANSZOON KOSTER.

WIJZE: *Tancred.*

Daar komt LAURENS KOSTER aan,
Ziet hoe blij zijn oogen staan!
Daar komt LAURENS KOSTER aan,
Maakt voor hem ruim baan!
Hij gaat bezoeken, al wie hem eert,
't Is uwe vriendschap, die hij begeert.
Nu hij heeft ze goed verdiend,
't Is in zijn hart een allemans vriend!
Hij heeft den naam verdiend,
Van ieders vriend!

Hij, die 't zuivre daglicht vliedt,
Mint de kunst van KOSTER niet.
Hij die 't zuivre daglicht vliedt,
Mint zijn vinding niet.
Maar hij, wiens boezem kunstmin ontvlamt,
Reikt hem van harte dankbaar de hand:
Zingt met ons zijn danklied luid:
LAURENS vond de Drukkunst uit!
't Klink dan de wereld rond,
Wat LAURENS vond!

J. P. D. J.

DE RIJDENDE DRUKPERS.

WIJZE: *Wij leven vrij, wij leven blij.*

Zoo drukken wij,
De pers is vrij,
En 't KOSTERS beeld geplant!
Komt, Dordrechts burgers, zingen wij,
Bij 't vierde heuglijk Eeuwgetij,
De lof en roem der Drukkerij,
Die vinding van ons land. *bis.*

Wat kunst en vlijt,
Hier rond verspreidt,
Geef KOSTER d'eer daarvan!
Aan hem nu, vrienden, als om strijd,
Daar hij ons tot de glorie leidt,
Het dankbaar jublend lied gewijd,
Heil zij den Edlen man! *bis.*

Dit klein gedicht,
Voor u gesticht,
Gedrukt en rondgestrooid,
Geef u, bij 't helder toortsenlicht,
Een alleraangenaamst gezigt,
Hoe onze pers zijn' gangen rigt,
En kunst door vlijt voltooit! *bis.*

Door

Door kar noch paard,
Wordt onze vaart,
In 't drukken ons belet:
Maar nu g'u vrolijk om ons schaart,
En turend op ons werken staart,
Nu drukken wij nogtans bedaard,
En houden d'ouden tred. *bis.*

Rijd, Voerman, voort,
Zoo als 't behoort,
Maar toef zoo lang toch niet;
Want zoo g'uw paard niet meerder spoort,
U meer nog aan zijn' nukken stoort,
Geen burger krijgt aan 't ander oord
Der stad dan 't Drukkers lied. *bis.*

Die kunst, zoo groot,
Geeft vreugd' en brood,
Zij klimm' ten hoogsten trap!
Waar ooit verlichting stralen schoot,
Was 't dat onze achtbre Landgenoot,
Door Drukkunst aan u bijstand bood,
O, edle Wetenschap! *bis.*

D. B.

KOSTERS LOF.

WIJZE: *Jo vivat!*

Tot KOSTERS eer, zingt elk verheugd } *bis.*
Een lied van dankbaarheid!

Gansch Neêrland viert verrukt van geest
Der Drukkunst vierde Jubel Feest,
Want KOSTERS eer, en Neerlands roem } *bis.*
Is deze dag gewijd.

Hij vond de kunst van Drukken uit } *bis.*
Dit wordt met grond gesteld: —

En wien men ooit als vinder noem
Aan KOSTER komt alleen de roem,
Hij is alleen de regte man! } *bis.*
Hij is van 't Feest de held!

Door zijne kunst, wie lezen wil, } *bis.*
Blijft niemand langer dom. —

Wat had hij voormaals niet een schat
Die zes geschreven boeken had,
En wie dat thans een rijkdom noemt, } *bis.*
Dien noemt men meer dan dom.

Juich Nederland! Europa juich! } *bis.*
Verheft uw stemmen luid!

Vier eeuwen is het thans geleên
Toen de eerste letter wierd gesneên;
En LAURENS KOSTER was die held! — } *bis.*
Hij vond de Drukkunst uit!

J. P. D. J.

AAN DE DRUKKUNST.

WIJZE: *C'est l'Amour.*

Drukken is de schoonste kunst,
Die immer wierd gevonden!
Domheid is slechts willens dom,
Want licht blinkt nu alom!
Wie van de Grieken iets wil weten,
Of van den Sultan en zijn baard; —
Of hoe de Turken mostert eeten, —
Blijve maar rustig bij zijn haard!
De DRUKKUNST, de DRUKKUNST
Zit nimmer voor ons stil,
De DRUKKUNST vertelt ons
Al wat men weten wil!

Drukken is, enz.

Wie zou er thans naar China varen,
Om eens te zien wat daar al groeit? . . .
Ieder kan vrij die moeite sparen,
Ieder kruinier weet wat er bloeit!
De DRUKKUNST deelt daaglijks
Het nieuws van elders meê:
Van kunsten, en trouwen,
Van oorlog en van vreê!

Drukken is, enz.

Wie

Wie graag de deugden of gebreken,
Van zijne naaste buren kent,
Weet hoe er *drie* te *zamen spreken*,
En hun gesprek is zonder end!...
De DRUKKUNST heeft vrijheid!...
O mogt zij steeds bestaan!
Maar die haar misbruiken,
Die valt haar vrijheid aan.

Drukken is, enz.

Kranten of Woordenboeken drukken,
Is wel wat lastig op den duur,
Maar als het werk maar iets wil lukken,
Kijkt er toch niemand bits of zuur.
De DRUKKUNST kan werken,
Er is nog overvloed,
Van kloosters en kerken,
En s'levens zuur en zoet!
DRUKKUNST blijve dan de roem,
Die vreemden ons benijden,
En de kunst die LAURENS vond,
Blijf de eer van onzen grond.

J. P. D. J.

DE VERHEUGDE DORTENAAR.

WIJZE: *Lap ze maar*, etc.

EENE STEM:

DORDRECHT de oudste van de steden,
In het schoon *Hollandia*,
Wijdt de blijde dag van heden,
Gansch aan KOSTERS *gloria*.

KOOR.

Laat ze maar, laat ze maar, laat ze maar praten! } *bis.*
KOSTER vond de Drukkunst uit.

EENE STEM:

LAURENS KOSTERS naam zal prijken,
Schittren vol van *gratia*,
Zoo in de Almanaks kronijken,
Als in 's Lands *historia*.

KOOR.

Laat ze maar, laat ze maar, laat ze maar praten! } *bis.*
KOSTER vond de Drukkunst uit.

EENE

EENE STEM:

LAURENS KOSTER zal ons leeren,
Hoe eenmaal *concordia*,
't Vaderland deed triumpheren,
Over Phlips *superbia*. (*)

KOOR.

Laat ze maar, laat ze maar, laat ze maar praten!
KOSTER vond de Drukkunst uit. } *bis.*

EENE STEM:

KOSTERS kunst toont hoe de vadren,
Rosten met *constantia*,
Die met *tusschenkomst* dorst nadren,
En de vrijheid kwam te na.

KOOR.

Laat ze maar, laat ze maar, laat ze maar praten!
KOSTER vond de Drukkunst uit. } *bis.*

EENE STEM:

Zijne kunst geeft ons te lezen,
Dat, hoe 't op dees aarde ga,
Immer onze leus moet wezen,
Amor, Rex et Patria! (†)

KOOR.

Laat ze maar, laat ze maar, laat ze maar praten!
KOSTER vond de Drukkunst uit. } *bis.*

J. P. D. J.

(*) Trotschheid.

(†) Liefde, Koning en Vaderland.

DE JONGE DRUKKER.

EENE STEM:

Hoort naar een Drukkersgezel,
Van nog geen vijftien jaren;
Want ziet, hij meent het zoo wel,
En 't is geen kinderspel.

Gij die nog niet kunt lezen,
Of schrijven, gij zijt mal;
Wilt gij zijn onderwezen,
Het kost u niet met al!...

KOOR.

Hoort naar enz.

Kunt gij uw geld niet sparen,
In tijd van overvloed;
Laat andren het bewaren,
't Komt later dikwijls goed!...

KOOR.

Hoort naar enz.

Houdt

Houdt gij van 't glas te klinken,
Ik gun den werkman wat; —
Maar 's zomers minder drinken,
Geeft s' winters vleesch in 't vat!...

KOOR.

Hoort naar enz.

Het vloeken moet gij laten,
Het voegt niet aan een man;
Om als mijn hond te praten,
Die enkel blaffen kan!...

KOOR.

Hoort naar enz.

J. P. D. J.

HET VIERDE EEUWFEEST DER DRUKKUNST.

WIJZE: *Herr bruder, nimm das gläschen.*

Klinkt pauken en trompetten,
Den toren sier de vlag!
Wat Neêrland bij kan zetten,
Verlustig dezen dag!
Spant dichters uwe snaren,
Voor KOSTER! — Zingt het luid:
Vóór ruim vier honderd jaren,
Vond hij de Drukkunst uit!
Hurah! Hurah! Hurah! Hurah! } *bis.*
Hij vond de Drukkunst uit.

Nog zagen wij de starren,
Voor gouden rijders aan, —
En bleven nog als narren,
Voor spook en schaduw staan: —
Nog vreesden we ongelukken,
Sprak hond of kat wat luid: . . .
Maar LAURENS ging aan 't drukken,
En maakt die gekheid uit!
Hurah! Hurah! Hurah! Hurah! } *bis.*
Hij vond de Drukkunst uit.

J. P. D. J.

VERMOGEN DER DRUKKUNST.

WIJZE: *Gij die thans met mij zijt ter jagt.*

Ter eer van KOSTER vieren wij, — *Hoezee!*
Der Drukkunst Vierde Eeuwgetij; — *Hoezee!*
Nooit gaf de Hemel grooter gunst,
Dan deze kunst, der kunsten kunst!
Hoezee! Hoezee! Hoezee!

De bouwman komt vermoeid van 't land, — *Hoezee!*
Maar eerst pakt hij de Dordsche Krant, — *Hoezee!*
En denkt zich een gelukkig man,
Omdat hij Kranten lezen kan!
Hoezee! Hoezee! Hoezee!

De knaap weet reeds van stam tot stam, — *Hoezee!*
Hoe NOAK in de wereld kwam; — *Hoezee!*
Ja, zelfs de domste keukenmeid,
Weet dat Parijs in Frankrijk leit!
Hoezee! Hoezee! Hoezee!

De wetenschap kost schier geen duit, — *Hoezee!*
Zints LAURENS vond de Drukkunst uit: — *Hoezee!*
Ja, eenmaal spreekt het appelwijf,
Ten minsten ligt een taal vier vijf!
Hoezee! Hoezee! Hoezee!

In

In weinig dagen weet heel de aard, — *Hoezee!*
Hoe of Marokko's keizer vaart; — *Hoezee!*
Of dat papa Napoleon,
Het hier niet langer houden kon!
Hoezee! Hoezee! Hoezee!

In éénen dag drukt slechts één man, — *Hoezee!*
Meer dan een schrijver schrijven kan, — *Hoezee!*
Met alle vlijt in twintig jaar,
Och, neen, de man kwam nimmer klaar!
Hoezee! Hoezee! Hoezee!

Dit is de kunst, die KOSTER vond, — *Hoezee!*
In Nederland, op onzen grond, — *Hoezee!*
En 't vinden van zoo groot een schat,
Viert vrolijk Hollands oudste stad!
Hoezee! Hoezee! Hoezee!

J. P. D. J.

TER EERE VAN

L A U- RENS

J A N S Z. KOSTER.

VOLKS-WEDSTRIJD.

IN DEN OUDEN HAARLEMMER-HOUT,

Bij gelegenheid van het VIERDE JUBELFEEST voor

LAURENS JANSZ. KOSTER,

EERSTEN UITVINDER DER

BOEKDRUKKUNST.

Op Donderdag den 10 *Julij* 1823, *des namiddags ten vijf uur.*

De Prijs voor den Overwinnaar zal zijn:

EEN PAAR FRAAIJE ZILVEREN SPOREN.

Deze Wedſtrijd zal beſtaan in het

STEKEN NAAR DEN RING.

Rijdende te Paard, zonder Zadel of Stijgbeugels.

Hiertoe worden uitgenoodigd alle In- en Opgezetenen van *Haarlem*, *Bloemendaal*, *Velzen*, *Spaarndam*, *Spaarnwoude*, *Schooten* en *Gehugten*, *Haarlemmerliede* met *Noord-Schalkwijk* en *Hofambacht*, *Zuid-Schalkwijk*, *Heemſtede*, *Bennebroek*, *Berkenrode* en *Zandvoort*.

Wie in dit Renſpel verlangt deel te nemen, vervoege zich ter verdere informatie en voorſtelling bij de Commisſarisſen daartoe benoemd, ten huize van de Wed. J. VAN DEN BERG, in het Heeren-Logement in den Haarlemmer-Hout, op Vrijdag den 4 Julij 1823, van 11 tot 2 uren.

Ten zelfden dage, ure en gelegenheid zal er ook in den Nieuwen Haarlemmer-Hout voor het Paviljoen gewedijverd worden, door het klimmen in

DEN MAST,

Ter verkrijging van de navolgende Prijzen:

1°. Een fraai Zilveren ZAK-HOROLOGIE.
2°. Een fraaije dito KETTING en CACHET.
3°. Een Verlakte en fraai beſchilderde ZAK-TABAKSDOOS.
4°. Een Koperen TABAKSDOOS.
5°. Twee fraaije Gekleurde ZIJDEN HALS-DOEKEN.
6°. Een Zwarte ZIJDEN Dito.

Tot dit Volks vermaak worden mede, als boven, genoodigd de In- en Opgezetenen van *Haarlem*, *Bloemendaal*, *Velzen*, *Spaarndam*, *Spaarnwoude*, *Schooten* en *Gehugten*, *Haarlemmerlieden* met *Noord-Schalkwijk* en *Hofambacht*, *Zuid-Schalkwijk*, *Heemſtede*, *Bennebroek*, *Berkenrode* en *Zandvoort*, mits zich vooraf aangevende aan den Commisſaris die daarover zal geſteld worden, op Zaturdag den 5 Julij aanſtaande, ten huize van A. LEM, aan de Zijlpoort, des middags tusſchen 12 en 2 uren.

Te Haarlem, gedrukt bij *Joh. Enſchedé* en *Zonen*, Stads-Drukkers.

Op het
Vierde Eeuwfeest der Drukkunst
dat te Haarlem gevierd zal worden
den 10 en 11 July 1823.

Neerland! Juich! In Haarlems beemden,
Gong voor eigen krost en vreemden
De ochtend der verlichting op;
Daar is de achtbre boom ontsproten,
Die de wereld met zyn loten
Overschaduwt. Landgenoten!
Juicht! Daar steeg uw roem ten top.

Drukkunst! op ons erf geboren,
Vreugd van aarde en Hemelkoren!
Vryheids godlijk feestlied schalt;
Waar ook in de zwartste nachten,
By 't gewoel van eigen krachten,
Op de teekens der gedachten
Slechts uw persblok dreunend valt:

Ja 't gejuich dringt door de wolken,
Drukkunst! Glorie aller Volken!
Zigtbre beeltnis van dien geest!
Die (toen de Almagt vorm en leven
Aan den Chaos heeft gegeven,)
Over 's afgronds nacht bleef zweven,
(Drukkunst! de aarde vierd uw feest!

Haarlem! voor vergeting veilig
Eeuwig blijft gy 't menschdom heilig;
Wie uw glorie heeft betwist,
Koning, deed hes hönene brommen,
Van verwaanden nijd, verstommen:
Stad! ten top van eer geklommen,
Koning heeft uw pleit beslist.

Volken! helpt ons hoogtijd vieren!
Strooit op Haarlems grond, lauwrieren,
Juich! veradeld Vaderland!
Drukkunst! 'k zie u 't licht ontsteken,
Zelfs in woeste Werreldstreken
'k hoor u elke volkstaal spreken,
't Christendom bloeit, waar gy 't plant.

Heemlen! juicht, juicht Engelen scharen!
Stemt ge uw' gouden Citersnaren
Op den hoogsten Jubeltoon.
Wen een telg van 't Alvermogen
Wordt aan dwalings nacht ontlogen!... —
Drukkunst! op uw' krachtig wijbogen!
Bragt millioenen tot Gods troon.

Dierbaar Vaderland! uw glorie
Dooft in elke volkshistorie
't Schoonst mek glans geteekend punt;
Neerland! in den rang der landen,
Waar ook heerlijke offeranden
Op 't altaar der kunsten branden,
Is u de eerste plaats vergund.

Grieksche wijzen! volks verlichters!
Godenkroost! verheven dichters!
Pronk van uw' geboorte grond!
Helden! die op krijgsroem brallen!
Scipio's en Hanniballen!
Neerlands Drukkunst, voert u allen!
In triomph de wereld rond.

Maar 't is Drukkunst, Nederlanders!
Die de heerschzieke Alexanders
Van uw' dappren onderscheidt.
Eerste Willem! vrijheids Zonen!
Wie uw' grootheid laf durft honen,
Drukkunst wijdde uw' burgerkroonen,
Vlekloos aan de onsterflijkheid.

Barneveld! de Groot! de Witten!
Ruiter! schrik voor Gaul en Britten!
Vlieden! wijsgeers! Dichtren sloet!
Ook uw' daden, uw' gedachten
Zweven als op Adelaars Schachten,
Al de ontluikende geslachten,
Grootsch door Drukkunst te gemoet.

Blonde kindschheid! achtbre grijzen!
Volgt op vaderlandsche wijzen
Heden aller Jubeltoon.
Strengelt kransen, strooit laurieren
Vlaggen moeten golvend zwieren,
Alwat leeft moet hoogtijd vieren!
Drukkunst zegent stulp en troon!

P. Moens.

Op het
Vierde Eeuwgetyde van de Uitvinding
der
Boekdrükkünst.
gevierd te Haarlem den 10 en 11 Julij 1823.

't Was nacht! Europa lag gehuld in aklig duister,
(De menschelyke geest, gebreid in de ijzren kluister,
Van domheid en van dweepery,
Scheen voor altoos gedoemd tot de ergste slaverny,
Alle uitzigt op herstel ten eene maal verloren. —
Neen de Almagt had deze aarde eenbeter tot beschoren.
Een lichtstraal, nooit gezien te voren,
Ontvonkte Kosters ed'len geest;
Hy voelde een godlyk vuur in zynen boezem gloren;
Hij dacht. — Hy schiep. — De drukkunst was geboren;
verlichting rees.

Zy rees, en 't menschdom hoe gezonken,
Zag van dat vüür naauw de eerste vonken,
Of 't bryzelde de boei, door heerschzucht haar gesmeed;
Zy rees en schoot hare heldere stralen,
En deed Europa adem halen
Verstand en rede zegenpralen;

Thans laat ze, als hemeldaauw, haar invloed nederdalen,
Op 't blijdste feest.

Ja blijdste feest, dat immer stervelingen,
Op aard' verrukken kon!
Wie schetst uw invloed? wie zal uwer waardig zingen?
Verlichtings bron!
Wie? – Dat welsprekendheid den kansel zelv' betrede!
(Dat Van der Palm dit uur ons boeije aan zyn' rede!
(Dat elk verlichtings vriend zich in deez tempel schaar
(Dat Tollens, u ter eer, zyn gouden lier besnaar!
Ja 't feest der Drukkunst, dat wy heden juichend vieren,
(De heilige offerdienst, waarvoor wy 't offer sieren,
Waarop gansch Nederland, waarop Europa staart,
Is zulken priest'ren waard.

Myn zangster! volg my met de reijen,
(Daar ze ons naar Haarlems hout geleijen,
Waar reeds een talloos heir, aan d'Achthoek ons verbeidt;
Kom gaan we ook dáár het feest der menschheid vieren,
Kom zien wij de eerezuil aldaar versieren,
Aan Kosters roem gewijd.

Gij zaalge Geist, die, boven 't stof verheven,
U, in den reinen ether baadt,
En bij den oorsprong aller leven
Uw' hemel tronen slaat.
O! Koster! zoo gij hoort, hoe dankbre sterwelingen
Hier pogen uwe lof naar waarde te bezingen
O! zie ingunste dan op onze hulde neer.
Wij wijden u den roem! wij loven d'opperheer!

Ja wij danken! blijde klanken
Wijden wij den opperheer!
Wie gevoelt niet die verplichting?
Iedre stichting ter verlichting
Leidt ons op voor hooger spheer.

Ja wij danken! blijde klanken
Wijden wij aan Kosters lof!
Zulk een roem blijft onvergankelijk,
Niet van tijd of lot afhankelijk,
Eeuwig onuitputbre stof.

Ja wij danken! blijde klanken

Wijden wij aan Koningslof.
Wat de Vreemd'ling ons betwistte
Hij die eervol 't pleit beslistte,
Schonk ons thans die Juichenstof.

Juich Haarlem! Spaarne juicht! 't pleit is thans voldongen;
De bronder kennis is in uwen kreits ontsprongen;
Eerst klein, onaangezien, maar sneller steeds in vaart,
Voert zij haar watren thans met kracht naar 't eind d'der aard
Geen magt beperkt haar loop; geen ringmuur houdt haar tegen,
Eens stroomt zij de aardevol, al 't menschdom tot een zegen.
Gelijk na 't schemren van een vroegen morgenstond,
't Weldadig zonnelicht zijn' stralen spreidt in 't rond,
Het nevlen heir verdrijft en stuwt naar 't somber duister,
Elk voorwerp overschijnt in zijnen middagluister;
Zoo, Drukkunst, praalt gij thans in 't vrije Nederland
Verlichting gong gij voor — thans biedt zij u de hand,
En, zusterlijk vereend, om 't menschdom te veredelen,
Behoeft gij nimmer gunst eens rijks monarchs te bedelen;
Wordt soms uw glans verdoofd, in stormen van den tijd,
Eens schijnt uw volle dag voor ons in de Eeuwigheid.

G. H. Reinhart.

Feest-Zang

van den

Hoogleeraar M. Siegenbeek, Rector Magnific. te Leyden

op het

middagmaal, op het, buiten Haarlem gelegen

Pavillioen Welgelegen

by gelegenheid van het vierde Eeuwfeest der Boek-
=drukkunst.

Gansch Neerland juicht u toe, o Achtbre Burgervad'ren.
(Door u ten feest genood, dat 's vreemdlings trots verneer;
En yvert om met U en bloem en palm te gaad'ren,
Waarmee 't den schedel sier van Koster, Haarlems eer.
Ten spijt van 't nijdig Mentz, wilt gy de grootheid staven
Der Stad, die door uw zorg tot vroegere welvaart rijst,
En toont u de achtbre teelt dier eerbiedwaarde braven,
Wier deugd door 't lot verheerd, elk nog bewondrend prijst.
O dag van roem voorhen, die Spaarne's boord bewonen,
Wat zeg ik? Ja voor elk, wiens hart voor Neerland gloeit
(Die dag toch zal zyn roem, met dubblen luister kroonen,
En vlecht dees stad een' krans, die door alle eeuwen bloeit.
Ja, Haarlem! hef uw kruin met fierheid naar den hoogen:
Gy waart der nutste kunst tot wieg en bakermat.
(De Rotte-stad moog stout op haar' Erasmus bogen,

Delft zy op zyn' de Groot, dat licht der Wereld, prat;
Gy schynt hun glansen doof, gy doet hun fierheid dalen,
Wanneer gy Koster noemt, die 't eerst den vond bedacht,
Om 't heilzaam letterschrift te dubblen duizendmalen,
Waardoor der wysheid schat werd aan het licht gebragt.
Het menschdom eeuwen lang als in één' nacht begraven,
Ontwaakte uit d'ijzren slaap, waarin het was geboeid;
't Zag uit naar hooger licht, en zocht zyn' dorst te laven,
Uit d'eedle wijsheidsbron, die de oudheid had besproeid.
(Dan ach! slechts enkelen was dat geluk beschoren;
Voor 't menschdom stroomt geen vocht dan troebel en vuil slechts
Voor enklen mogt een straal van 't heerlykst daglicht gloren;
Voor 't menschdom was dat licht beneên de kimmen schuil.
Zoo staart een reiziger, der Alpen top bestegen
Voor de ochtendschemering, verrukt het zonlicht aan,
Terwijl 't nog al om laag in duisternis gelegen;
Aan 't neevlig luchtruim naauw een enkele ster ziet staan
Toen stoeg Gods vaderzorg een oog van gunst op d'aarde,
En deelde aan Kosters geest een sprank mee van zyn geest
De schoonste kunst ontstond, die grooter weldaad baarde
(Dan waarvan ooit één künst de teelster is geweest.
Nu werd de wysheidsbron voor ieders dorst ontsloten,

Nu steeg de heldere Zon weldra ten middagpunt.
Zich in haar glans te bãan, naar rondsom uitgeschoten,
Was van dat tydstip af aan ieders oog gegund.
Elk dan, die 't licht bemind, doet Kosters lofgalm ryzen,
En zegent zyne kunst, als 't heilzaamst Gods geschenk.
Elk die de waarheid eert, zal Haarlem zalig pryzen,
Waar 't eerst die kunst verrees op 's Hoogsten liefde wenk.
Heil dan, O Achtbren! U, die Haarlems roem doet gelden,
Door Konings kunde en vlyt zoo krachtiglyk gestaafd!
Het dankbaar nageslacht, zal uwen naam vermelden,
Zoo lang 't de kunst waardeert die 't menschdom heeft beschaafd.
O. bloei door uw beleid, gesdraagd door 's Vorsten pogen,
Wien 't dankbaar Neerlandsch volk, gelyk een Vader eert.
De stad die heel Europ' heeft aan den nacht onttogen,
En worde steeds haar bloei met Neerlands heil vermeerd.

M. Siegenbeek.

Chassinetten en Bijschriften

by den Heer J. E. van Varelen in de Anegang
stond den 2de Feestdag het volgende;

Ter feest! roept weder 't plegtig uur
Waar onbetwistbze Lauwren kraken
Der kunsten rei doe 't tempel vuur
Met nieuwer wierookgeur op nieuw als gisteren blaken.

Ja de ochtendstond, de volle dag
Getuigen met het reinst ontzag
Van 't heil aan Koster's brein verschuldigd
Welsprekenheid ging dichtkunst voor
De toonkunst klonk door 't luisterend koor
'S mans eer werd in ons Bosch door beitelkunst gehuldigd

Terwijl zijn beeld in de verlopen nacht,
By 't schitterend kunstvuur stond te pralen
Werd aan het tegenbeeld gedacht
Dat als een echte zon, niet door geleende pracht
Maar eigen gloed en ingeschapen magt
De wereld heeft verlicht, met koesterende stralen.

Komt spoeden we ons dan weer terkerk
Waar dierbre overblijfsels wenken,
Om, daar de ruwe vorm 't onlochenbare merk
Der vroegste kunstproef draagt, aan 't werk
Van Kosters hand den roem van erstelling te schenken.

Als 't aangekondigd spel den volk lang heeft vermaakt
Dat dan zoo ras de schemering naakt
Het lampenlicht de gevels siere
Dat schilderkunst dit onvergetbare feest
Door vruchten van een rijken Geest
Op 't dundoek uitgestort met avond offers viere.

bij den Heer H. Meijer Jr. aan de Oudegracht.

Neen! Midas Ezelsoor! uw arbeid is verloren,
De domper moet er af hij past niet meer op d'aard,
Zijn wigt word vruchtloos met uw eigen last verzwaard
Verlichting die haar kracht in Koster ziet geboren
Verspreid de waarheid, door geen domper meer te smoren.

---

by den Heer A. Engesmet in de Warmoesstraat.

Wat zie 'k op dit papier? zie ik hier letters staan?
De Godheid, wyst my 't spoor, waarop 'k dien voort te=
=gaan.

Societeit
Eendragt maakt magt
in de groote Houtstraat.

Ondoofbaar is het licht
Door Kosters kunst verbreid,
Die kunst wint steeds in kragt
Dat licht in helderheid.

By de Heeren Sacré, Loosjes, Goteling, Bohn,
Küiper, Verpoorten, Valter, Veegens
en anderen waren toepasselijke
afbeeldingen en inscriptiën. ~

2.

INTEGAAN

DOOR DE

NOORDER

KERK-DEUR

OVER DE

ST. JANSSTRAAT.

BANKEN.

Lt. C.

3.

INTEGAAN

DOOR DE

OOSTER

KERK-DEUR

AAN DE

RIVIER-VISCHMARKT.

KOOR.

N°.

de Vriesche Brug.

BEWIJS VAN TOEGANG
IN DE
GROOTE KERK
TE HAARLEM.

Op Donderdag den 10 Julij 1823, ter gelegenheid der viering van het *Vierde Eeuwfeest* der uitvinding van de *Boekdrukkunst*, door LAURENS JANSZOON KOSTER.

Moeleff.

President van den Raad der stad Haarlem.

NB. Deze Kaart kan slechts voor *één* persoon dienen, welke verzocht wordt, dezelve niet aftegeven.

De Kerkdeuren worden geopend ten 8 ure des ochtends en ten half 10 ure gesloten. Na dien tijd mag niemand in de Kerk worden toegelaten.

BEWIJS VAN TOEGANG
IN DE
GROOTE KERK
TE HAARLEM.

Op Donderdag den 10 Julij 1823, ter gelegenheid der viering van het *Vierde Eeuwfeest* der uitvinding van de *Boekdrukkunst*, door LAURENS JANSZOON KOSTER.

Moeleff.

President van den Raad der stad Haarlem.

NB. Deze Kaart kan slechts voor *één* persoon dienen, welke verzocht wordt, dezelve niet aftegeven.

De Kerkdeuren worden geopend ten 8 ure des ochtends en ten half 10 ure gesloten. Na dien tijd mag niemand in de Kerk worden toegelaten.

I.

INTEGAAN

DOOR DE

NOORDER KERK-DEUR

OVER DE ST. JANSSTRAAT.

STOELEN.

T VELD N°. 2.

K.

l der *Tentoonstelling*
l gegeven worden.
riesche Brug.

T VELD N°. 1.

K.

id der *Tentoonstelling*
al gegeven worden.
Vriesche Brug.

VELD N°. 2.

K.

e *Eeuwfeest* der
Boekdrukkunst zal worden afgebrand.

Integaan bij de Molen aan het Vrouwenhek.

Integaan bij de tweede Brug, voorbij de Vriesche Brug.

BEWIJS VAN TOEGANG

IN DE

GROOTE KERK

TE HAARLEM.

Op Donderdag den 10 Julij 1823, ter gelegen-

heid der

der uitvi

LAUREI

NB. De

we

oc

tij

BEWIJS VAN TOEGANG

IN DE

GROOTE KERK

TE HAARLEM.

gelegen-

vfeest

t, door

Raad

lem.

n dienen,

egeven.

3 ure des

Na dien

oegelaten.

BEWIJS VAN TOEGANG

IN DE

GROOTE KERK TE HAARLEM.

Op Donderdag den 10 Julij 1823, ter gelegenheid der viering van het *Vierde Eeuwfeest* der uitvinding van de *Boekdrukkunst*, door LAURENS JANSZOON KOSTER.

President van den Raad
der stad Haarlem.

NB. Deze Kaart kan slechts voor *één* persoon dienen, welke verzocht wordt, dezelve niet aftegeven.

De Kerkdeuren worden geopend ten 8 ure des ochtends en ten half 10 ure gesloten. Na dien tijd mag niemand in de Kerk worden toegelaten.

BEWIJS VAN TOEGANG TOT HET VELD N°. 2.

VOOR HET

VUURWERK.

't Welk tot sluiting der *Festiviteiten*, bij gelegenheid der *Tentoonstelling van Nationale Nijverheid*, door de stad Haarlem zal gegeven worden.

Integaan bij de eerste Brug, voorbij de Vriesche Brug.

BEWIJS VAN TOEGANG TOT HET VELD N°. 1.

VOOR HET

VUURWERK.

't Welk tot sluiting der *Festiviteiten*, bij gelegenheid der *Tentoonstelling van Nationale Nijverheid*, door de stad Haarlem zal gegeven worden.

Integaan bij de tweede Brug, voorbij de Vriesche Brug.

BEWIJS VAN TOEGANG TOT HET VELD N°. 2.

VOOR HET

VUURWERK.

't Welk bij gelegenheid van de viering van het *Vierde Eeuwfeest* der *Boekdrukkunst* zal worden afgebrand.

Integaan bij de Molen aan het Vrouwenhek.

Integaan bij de tweede Brug, voorbij de Vriesche Brug.

P

te

T

e

c

E I

sl

n

e

A

p

Z

a

h

s

la

BEWIJS VAN TOEGANG

TOT HET

VELD No. 1.

VOOR HET

VUURWERK.

't Welk bij gelegenheid van de viering van het *Vierde Eeuwfeest* der *Boekdrukkunst* zal worden afgebrand.

Integaan bij de Molen aan het Vrouwenhek.

BEWIJS VAN TOEGANG

TOT HET

AMPHITEATER

VOOR HET

VUURWERK.

't Welk bij gelegenheid van de viering van het *Vierde Eeuwfeest* der *Boekdrukkunst* zal worden afgebrand.

Integaan bij de Molen aan het Vrouwenhek.

BEWIJS VAN TOEGANG TOT HET AMPHITHEATER

VOOR HET

VUURWERK.

't Welk tot sluiting der *Festiviteiten*, bij gelegenheid der *Tentoonstelling van Nationale Nijverheid*, door de stad Haarlem zal gegeven worden.

Integaan bij de tweede Brug, voorbij de Vriesche Brug.

De Leden van het alhier gevestigd Schutters Collegie, onder de Zinspreuk het eskidden-point tot Doel, van wegen de E. A. Regering dezer Stad, verzoeg zijnde tot het op zich nemen van de Directie bij het Schieten naar den Vogel op vrijdag den 11e Julij 1823 ter gelegenheid van het vierde Eeuwgetijde van de Uitvinding der Boekdrukkunst; aan dit verzoek bereidwillig voldaan, en hebben thans de Eer, na den afloop aan de E. A. Heeren Burgemeesteren, wegens hets gebeurde, het volgende te berichten.

Na dat op Woensdag te voren, de nodige voorzorgen genomen waren tot het houden der Wagenen, en het toelaten der Marskramers, begaven zich zijnen Leden, zijnde de Heeren de Bruijn Hops, E. J. Enschedé, Stoet van Weenjenkuer Boekmaarkt of Gogel, op Vrijdag 11 Julij, ten vijf Uuren aan het Einde van de Saribjoensloan, alwaar de vogel was opgerichtt; verzamelden aldaar de Schutters, welke ten getal van Een en dertig bij een kwamen, en lieten dezelve, na dat hun eenige Reglementaire beschikkingen waren voorgelezen, de te verdienen prijzen vertoond geworden, met het Schieten een begin maken, ten aanzien van een groot aantal toeschouwers van beider kunne, en verschillende Rang en Stand, welke, hoewel binnen als buiten de Omheining en beretting houdend plaats genomen.

De uitgeloofde Prijzen bestonden in.

Een Zilveren Tabaksdoos, waarvan de binnenzijde aan den deksel eene Inscriptie inhield aanduidende bij welke gelegenheid dezelve van wegen den Raad der Stad Haarlem is geschonken geworden,

Een Wijnlaadt met een Zilver plaatje versierd.

Een Gouwe Fruitkoord.

Een Zilver Kurslag.

Een Zilvere Tontelsloos.

Een Gouwe Hoogstrook of Een Zilvere Kuinnaald.

Een Zilvere pijpedop of dito Uitkraaloer.

waarvan de vijf laatsten, in de Lot is ook eerste toeren behaald werden door:

Jan Reehl van de Gemeente Bloemendaal.
Corns van Leeden — Heemstede.
Jan Melchior — Spaarndam.
Hendr. Luyten — Bloemendaal.
Frans Jan de Vries. — Houtrijk of Ioanes.

terwijl de twee Overige, na verscheidene meerdere toeren werden toegewezen, aan:

Lambertus Zwartjes van de Gemeente Bloemendaal welke het toer nog overblijvende van den vogel had doen vallen, en dus de Eerste de Prijzen behaald had.

Hoewel de invallende Zware Stagregen, het aangenaame van dit vermaak, voor Toeschouwers zowel als voor deelnemers

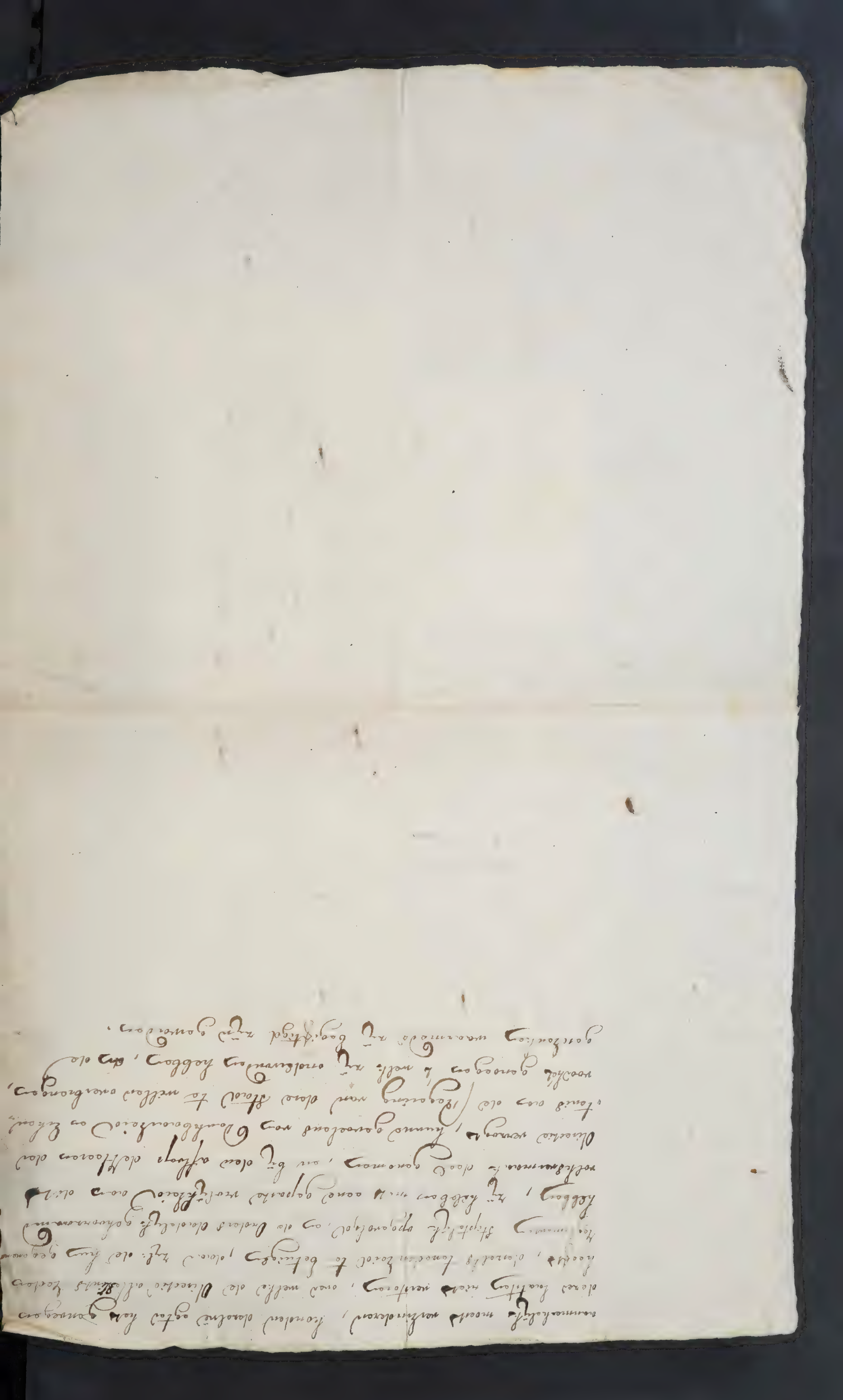

Verklaring der Nummers en Letters in de Kaart van de Platte Grond der Groote Kerk.

		Zitplaatsen
No. 1.	Voor de Trein of Genodigde Heeren	200.
	in de Middentrans Eerste Rang.	
2.	Princesse en Regerings banken	30.
3.	Groote en kleine blokken banken	114.
4.	Zogenaamde Schapenhok	54.
5.	banken ter linkerzyde van de Predikstoel	52.
6.	Stoelen in het Ruim van het Orchest tot aan de doorgang	436.
7.	Stoelen aan de Regterzyde van het Doopheke	122.
8.	Stoelen aan de Linkerzyde van het Doopheke	54.
	in de Zuider en Noordertrans Tweede Rang	
9.	Banken in de Zuidertrans	108.
10.	Banken in de Zuidertrans	80.
11.	Amphiteäter in de Zuidertrans by het Orgel	192.
12.	Banken in de Noordertrans	365.
13.	Amphiteäter in de Noordertrans by het Orgel	192.
	Derde Rang.	
14.	Stoelen onder de Tooren tot aan het Koor	806.
15.	losse of opene Banken	132.
16.	Banken tusschen de Kolommen	36.
17.	Amphiteäter in de Noordertrans	160.
18.	Banken in de Zuider kruis Kapel	108.
19.	Amphiteäter op het lage Koor	300.
20.	Banken over de gewezene Kanunniken banken	54.
	Gaanderij behorende tot de 2de Rang	
21.	Gaandery in de Noordertrans, weder verdeeld in eerste en tweede Rang	
	Zynde de Eerste Rang tusschen de Roode gestippelde lyn, voor de Heeren Officieren Roode Kaartjes	100.
	en de Tweede Rang tusschen de Zwarte gestipp. Lyn Witte Kaartjes.	450.

Alle de Zitplaatsen by malkander getrokken.

Voor de Trein	210.
in de Eerste Rang	862.
in de tweede Rang	937.
in de Derde Rang	1596.
op de Gaandery	550.
Totaal	4155. Zitplaatsen

N° 22. . Orchest voor de Musikanten en Zangers.
" 23. . het Orgel.
" 24. . de Predikstoel.

a. . Noordertrans.
b. Zuidertrans.
c. het Hooge Koor.
d. Oosterkerkdeur.
e. ingang van het Kerkmeesterskantoor en de Kunsistorykamer.
f. ingang van de Kosters woning.
g. ingang van de Klassiskamer.
h. . . ingang van de Kosterskeuken.
i. ingang van het gewezene Brouwerskantoor.
k. Brouwers Kapel.
l. Zuider Kerkdeur.
m. . Zuider Kruiskapel.
n. ingang van het Gravenmakers Kantoor.
o. . ingang van het Nodes Kantoor.
p. . ingang van het Doophuis.
q. . . ingang van het Diakens Kantoor.
r. . . Vont Kapel.
s. . . Westerkerkdeuren
t. Hondeslagers Kapel.
u. . . Tooren trappen.
v. . . Noorder Kruiskapel.
w. . . Noorder Kerkdeur.
x. . Baardragers Kapel.
y. . . Schagens Kapel of der Zeven Ween.

Aldus gemeten en Gekaarteerd
in den Jaare 1823. door
Hendk van Zutphen Jr.

HAARLEM *den* 27° Mei 1823.

Wel Edele Heer!

Besloten hebbende om het Vierde Eeuwfeest der Boekdrukkunst met beweegbare letteren, als binnen deze stad tusschen den jare 1420 en 1425, door LAURENS JANSZOON KOSTER uitgevonden, luisterrijk te vieren, door plegtigheden, vuurwerk, en andere vermaken, op Donderdag en Vrijdag, den 10 en 11 Julij dezes jaars; en wel inzonderheid op den eerstgemelden dag, door eene plegtstatelijke Redevoering, waartoe de heer Hoogleeraar VAN DER PALM zich wel heeft gelieven te verbinden, alsmede door een toepasselijk Dichtstuk, en daarbij voegzame vocale en instrumentale Muzijk, des voormiddags ten 10 uren, in de Groote Kerk alhier, en vervolgens door de statelijke inwijding van een Gedenkstuk ter eere van LAURENS JANSZOON KOSTER, in den Hout buiten deze stad, bij welke gelegenheid aan ieder der daartoe genoodigde en tegenwoordige personen eene toepasselijke Medaille, ter gedachtenis van dit feest, zal worden uitgereikt.

Hebben wij de eer U W Ed. te verzoeken, om ten dage voormeld deze plegtigheid met uwe tegenwoordigheid te vereeren, en des morgens ten negen uren zich te vervoegen in de Raadkamer op het Stadhuis alhier, ten einde met ons en verdere genoodigden plegtiglijk zich naar voornoemd Kerkgebouw te begeven.

Het zal ons aangenaam zijn voor den 20 Junij aanstaande U W Ed. rescriptie te ontvangen, of wij het genoegen zullen hebben van uwe tegenwoordigheid.

Wij verzoeken U W Ed. aan te nemen de verzekering onzer hoogachting.

De Raad der stad Haarlem.

Dan. d'Voeufft

Ter ordonnantie van denzelven.

J. C. de Lange

Aan den Wel Edelen Heer Stedelijken Ontvanger

te Haarlem

De navolgende Pe
den 30 July 1823.
Cocagne mast beha
J. van Nurk - het Z
J. Mulder - de Zi
Signe
S. F. J. de Vries - de Ve
Borst
is ges
felyke ornamenten
K. Hartog - de Kopere Tabaksdoos.
J. R. Smit - de 2 Zyde gekouleurde Halsdoeken
G. Wigman - de Zwarte Zyde Halsdoek.
er waren 20 Personen welke geklommen hebben

Donderdag 10 July 3 nam. 5 uur Ouden Hout
prys Een paar fraaye Zilveren Sporen
wedstrijd Steken naar den ring, rijdende
te paard, zonder Zadel of Stijgbeugel
Op denzelfden dag, in den Nieuwen Hout
klommen in den mast
prijzen 1° Een fraai Zilveren Zakhorologie
2° Een fraaije dito Ketting & Cachet
3° Een verlakte en fraai beschilderde Zak Tabaksdoos
4° Een Kopere Tabaksdoos
5° Twee fraai gekleurde Zyden halsdoeken
6° Een Zwarte Zyden dito

Verli
Heeft God voor
Men
Als men in K

...reuk

... verzogt

... den

...rde

...oek

...nn de

...e te

... tot het

... Vijf onzer

...reenijenhuizen

...inde van

...ar de

...lieten

...kikkingen waren voorgelezen,

...t het schieten een begin maken,

...n beider kunne, en verschillende

...iten de Omheining en bezetting

...ijde aan den deksel eene

Verlichting, Leven, Zaligheid
Heeft God voor de Harde alom door KOSTERS werk verspreid.
Men eert hem, maar vergoodt hem niet,
Als men in KOSTERS werk, de hand der Godheid ziet.

erch
verzogt
den
de
ek
de
te

tot het
Vijf onzer
eenijenhuizen
Einde van
ar de
lieten
kingen waren voorgelezen,
het schieten een begin maken,
beider kunne, en verschillende
de Omheining en bezetting

aan den deksel eene

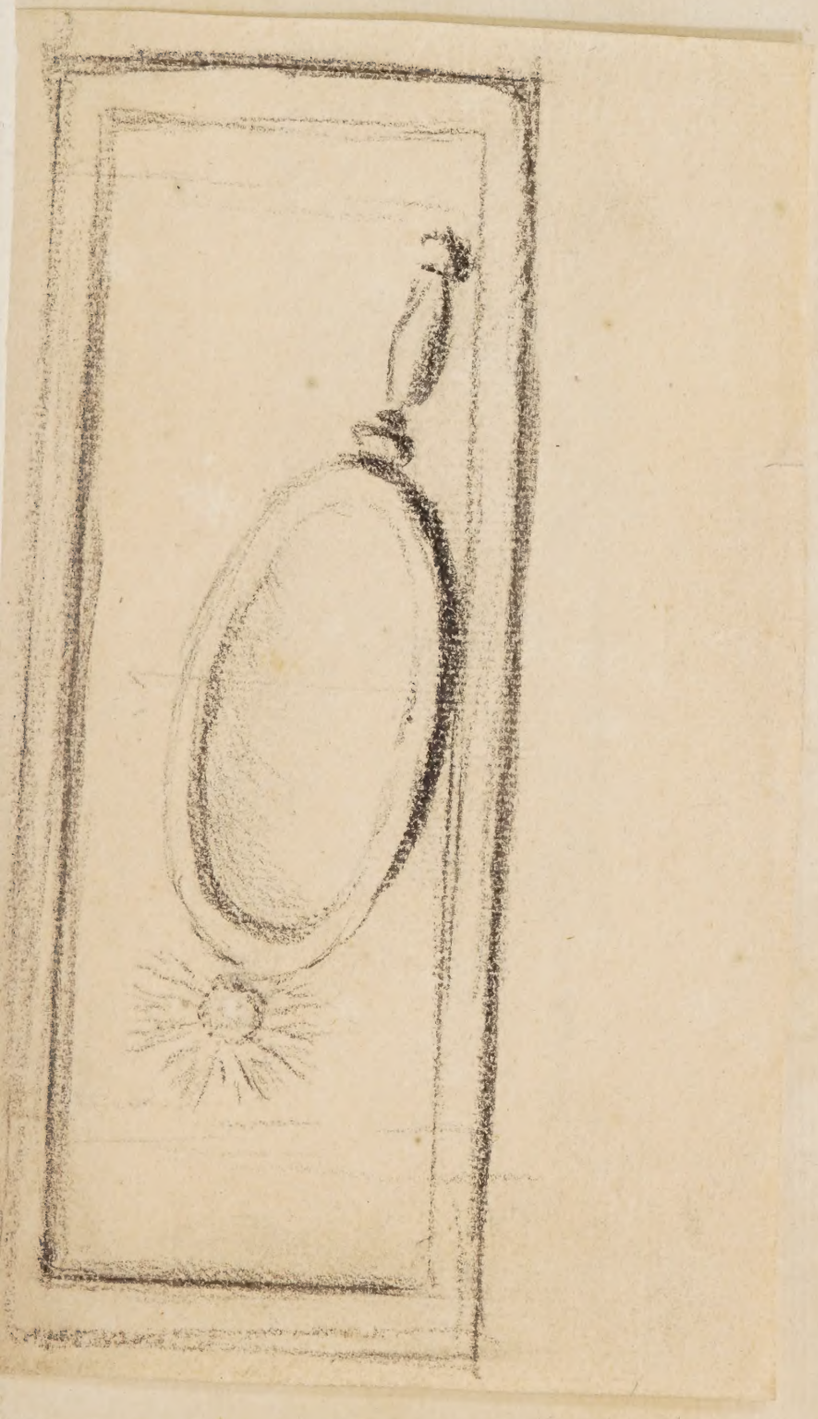

5.